

V Ljubljani, dné 1. malega srpana 1893.

DOM IN SVET

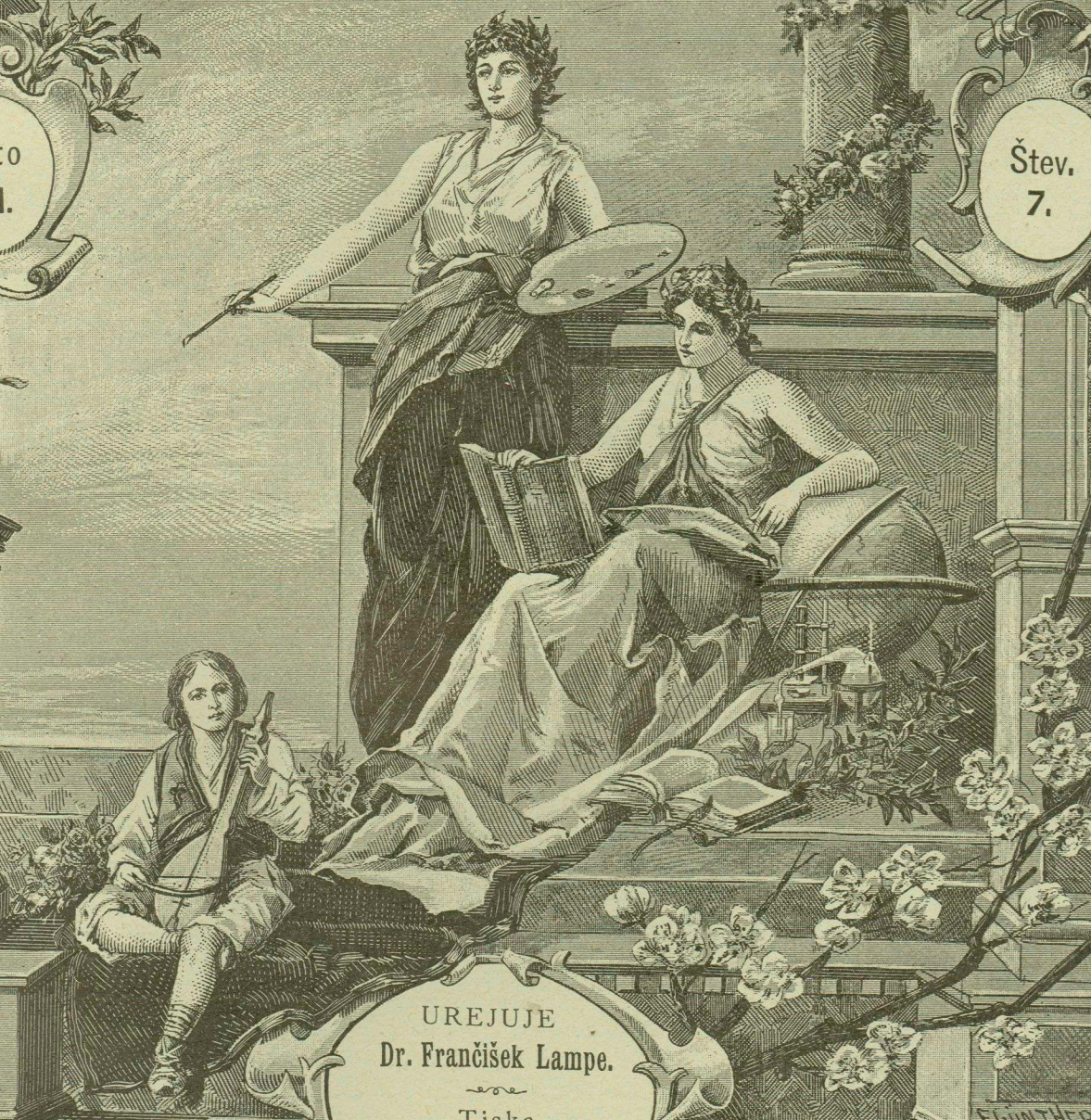
ILUSTROVAN LIST

za

LEPOSLOVJE in ZNANSTVO

Leto
VI.

Štev.
7.

UREJUJE
Dr. Francišek Lampe.
Tiska
KATOL. TISKARNA.

EGUNTER

Vsebina VII. zvezka.

	Stran
1. Matija Majar Ziljski. <i>Spisal</i> —ž— (Konec)	289
2. Iz nove dôle. <i>Spisal Ivan Sovrán</i>	296
3. Vaški pohajač. Povest. — <i>Spisal Podgoričan</i>	307
4. Med valovi življenja. Povest. — <i>Spisal Dobrávec</i>	314
5. V kapeli sv. Cirila in Metoda. (V Rimu, v cerkvi sv. Klementa.) <i>Zložil</i> A. C. Slavin	321
6. Boj pri Sisku. <i>Zložil A. Hribar</i>	322
7. Jožef Ressel. V spomin stoletnice njegovega rojstva. — <i>Spisal Ant. Sušnik</i> (Konec)	323
8. Mladíke. 5., 6., 7., 8. <i>Zložil Anton Medved</i>	326
9. Iz Novega Mesta v Bosno. <i>Píše dr. Jos. Marinko</i>	327
10. Spominki z bojišča pri Sisku. <i>Nabral dr. Fr. L.</i>	331
11. Slovstvo	335
A. Slovensko slovstvo. Pomladni Glasi. <i>Uredil Alojžij Stroj.</i> — Lju- bezen do mamice. <i>Spisal Josip Matéjev.</i> B. Češko slovstvo. Zemská jubilejní výstava v Praze 1891. C. Rusko slovstvo. Materijali dlja istoriji ženskago obrazovanja v Russi (1796—1828). <i>Izdala E. Lihačeva.</i> — Istorija odnogo braka. <i>Izdal Mihajil Majkov.</i> — Kritiko-Bijografi- českij Slovar russkih pisatelej i učěnyh. <i>Izdaje C. A. Bengerov.</i> — Iz zelěnego carstva. <i>Izdal Dimitrij Kajgorodov.</i> — V straně kontrastov. <i>Izdala L. P. Šelganova.</i> — Opit sravniteljnago etimologičeskago slo- varja literaturnago jazika russkago. <i>Izdal N. B. Gorjajev.</i> — Russkaja Mislj. — Severnyj Věstnik. — Věstnik Evropy. — Russkoje Bogat- stvo. — Kolosja. — Panteon Literatury.	
12. Razne stvari	336
<i>Domača glasba.</i>	

Slike.

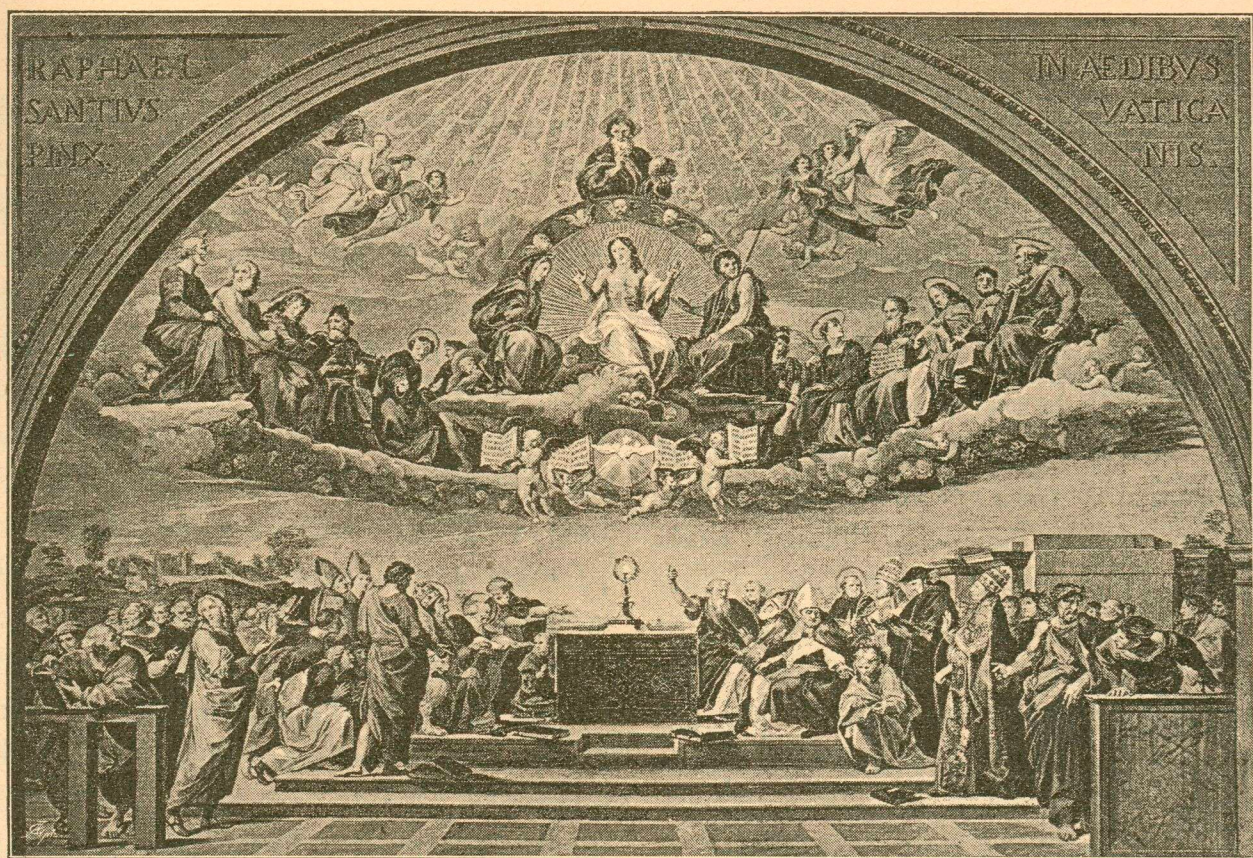
1. Sveto Rešnje Telo. (Slika Rafaelova v Vatikanu)	289
2. Matija Majar. (Po fotografiji)	289
3. Koča v Tatrah. (Narisal H. Grobinski)	297
4. Bitev pri Sisku. (Narisana po sliki ljubljanskega muzeja)	313
5. Slap pri Jajcu. (Po fotografiji)	320
6. Mašni plašč iz Hasanovega plašča. Sprednja plat. (Po fotografiji)	328
7. Mašni plašč iz Hasanovega plašča. Zadnja plat. (Po fotografiji)	329
8. Mesto in trdnjava Jajce. (Po fotografiji)	330
9. Vzorec iz plašča Hasanovega. (Po fotografiji)	332
10. Napis na pergamentu na plašču Hasanovem. (Po fotografiji)	333

NAZNANILO. Ostalo nam je nekaj posameznih številčk lanskega in pred-
lanskega leta. Dijakom jih damo izvod po 10 kr., več izvodov skupaj še ceneje.

Pri upravnístvu se še dobíta letnika IV. in V. po 3 gld., v Bonačeve izvirne
platnice vez. po 4 gld. 20 kr.

*Cena: Za celo leto 3 gld.; za pol leta 1 gld. 50 kr. Za dijake na
leto 2 gld. 60 kr. Uredništvo in upravništvo je v Marijanišču. Za
ljubljske naročnike posreduje iz prijaznosti „Katol. Bukvarna.“*

Sveto Rešnje Telo. (Slika Rafaelova v Vatikanu.)

Matija Majar Ziljski.

(Spisal — ž — .)

(Konec.)

Kakor ‚Novicam‘, tako je bil Majar vnet in zvest sotrudnik tudi Cigaletovi ‚Sloveniji‘, ki je v Ljubljani izhajala od 1. 1848—1850.¹⁾ V prvem sestavku «Slaveni in Nemci» (2. št. I. teč.) kaže, kakšne krivice delajo Nemci Slovincem, ker 1. «Našo narodnost in naš jezik zametjujejo in zatirajo. 2. Svobode in pravice po ustavu dodeljene hočejo samo za se zadržati. 3. Hočejo nas k nemškemu ‚bundu‘ ali zavezu siloj prisiliti.» —

Matija Majar. (Po fotografiji.)

«...gledajmo, da se vse slavenske plemena našega cesarstva v jeden slavenski narod složimo ali zjedimo, in to se pravi: sloga ali jedinstvo. Ta sloga slavenska je neobhodno potrebna našem cesarstvu, našem presvetlemu cesarju in našem narodu v naše državi», poudarja Majar v dolgem spisu «Slavenska sloga»; v članku «Sloga slovenskih družtev» pa kaže,¹⁾ koliko važna so narodna društva in kako vrlo so se obnašali Slovenci v

¹⁾ Dopisi ‚Sloveniji‘ so: I., 1848. Str. 5—17, 44, 49—61, 186—189, 201. — II., 1849. Str. 21 do 29, 136—152, 252—284, 288—296, 388, 392, 412. — III., 1850. Str. 17.

¹⁾ «Sadaj je prišel Vidov den, da se je vidilo, kdo je vera, kdo je nevera, Slaveni ali Nemci! Sadaj nesramni sovražniki in lažnjivi obrekovavci slavenstva, jezik za zobe! Vi ste

burnem gibanju meseca sušca l. 1848. — «Sadaj je pri nas Frankfurtu že odzvonilo. Naj počiva u miru, amen», poroča vesel v članku «Dežele našega cesarstva». V tem razlaga svoje misli, kako naj se preosnuje naše cesarstvo na podlagi popolne narodne ravnopravnosti. — Iskrenega prijatelja šole se kaže Majar v spisu «Učilišne knjige slavenske» (1849), katerega glavna misel je: «Potreba je, da se cirilica i latina u vse učilišča tudi na deželi upelje, in da se pri spisovanju učilišnih knjig učeni moži iz vsih slavenskih plemen našega cesarstva posvetujejo in potle učilišne knjige složijo u duhu složnim, uzajemnim in vseslavenskim.» Ti vzgledi, zlasti pa ukovita spisa «Ilirsko-slavenski jezik» in «Čitanka», kažejo, kako je Majar že tista leta gorel za «slavjansko slogu» in vzajemnost.

V ‚Drobtinah‘ l. 1849. (IV. Str. 204 do 216) je objavil za tiste čase dokaj temeljiti spis «Slovensko slovstvo», katerega je bil spisal že l. 1846. Jedrnato pisana razprava nam priča o temeljitem znanju in bistri razsodnosti Majarjevi, ki veli sam o svojem spisu: «Nisim se namenil slovstvo naše natenko opisati, temuč samo sestaviti kratek pregled našega slovstva samo na toliko, da bi se mi Slovenci zavedili pri čem smo, in spoznali kaj nam je v izobraževanju

nas dolžili, da smo mi ‚separatisti‘, da se hočemo od cesarstva odtergati, in glej! mi verni Slovenci smo cesarstvo ohranili, pa vi ste separatisti, ker ste u tisti nesrečni Frankfurt zijali in upili: Kein Oesterreich, kein Preussen mehr! Vi ste nas dolžili rusisma, da pod rusko vlado silimo, in glej! Slaveni pravimo: ako bi avstrianskega cesarstva še ne bilo, mi bi si ga iz noviga osnovali, pa vi ste hoteli cesarstvo raztergati, jeden del Madžaram po judovsko zabarantati, drugi del pa k jedinej Nemčarii, ktere še do današnjega dnu na ves volnem svetu nikjer ni, prilepiti in prikovati.»

sdaj potrebno.» (Str. 207.)¹⁾ — Za Slomšekovo knjigo ‚Ponovilo potrebnih nauk za nedelske šole na kmetih‘ je Majar sestavil leta 1854. tretji oddelek «Spisovanje listov», v A. Einspielerjevem ‚Slov. Prijatelju‘ (1856. Str. 129 do 132) obširno popisal «Učiteljski shod v št. Mihoru», in za ‚Vodnikov Spomenik‘ (1859. Str. 179) napisal: «Valentinu Vodniku, veselomu slovenskomu pesniku i učenomu novinarju v blag spomen», dodavši: «Nesrečna», narodna pesem iz ziljske doline, tiskana z gradjansko-cirilskimi pismenkami. — «Jagodice. Igra v enem djanju po Krištofu Šmidu, svobodno poslovenil Matija Majar», je izdalo (1859) društvo sv. Mohorja v knjigi ‚Rožice za mlade in odraščene ljudi‘ (str. 49—78) in v posebnem ponatisku.

Samostojne slovenske knjige Majarjeve so:

a) ‚Predpisi latinsko- in cirilsko-slavenski. Spisal in na svetlo izdal Matia Majar. U Zlatnom Pragu leta 1849. Tisk B. Haaze.‘ — Važni so ti lični «predpisi» zaradi obširnega «predgovora», pisanega na sv. Višarjah meseca rožnika leta 1849. Majar se kaže v njem izbornega učitelja, ki uči slovenske učitelje v lahko umevnem jeziku, kako naj poučujejo mladino v pisanju.²⁾

b) ‚Slovnica za Slovence. Spisal in založil Matia Majar. U Ljublani leta 1850. Nat. J. Blaznik.‘ 8°. Str. 51. — Slovnica, katero so sprejeli Slovenci jako radostno, «uči tako govoriti in pisati, da bi, kolikor mogoče, lahko razumili Slovenci, Horvati in Serblji, ona uči govoriti in pisati po čisto slovensko, po gospodsko, po književno, ali kakor nekteri to imenujejo: po ilirsko, po

¹⁾ Ves spis je ponatisnila ‚Slovenija‘, I., 1849. Str. 136—152.

²⁾ Ponatisnila je predgovor ‚Slovenija‘ 1849.

jugoslavensko . . .» Knjižica ima tri od-delke: «Naukoslovje (Methodik), Slov-nico, Pravopis.»

c) ‚Spisovnik za Slovence. Spisal Matia Majar. U Čelovcu. Natisnil J. Leon. 1850.‘ 8°. Str. 68. — Spisovnik je izhajal kot priloga ‚Slov. Bčeli I.‘ in obsega: «Predgovor. O pravopisanju. O spisovanju. O spisovanju listov. O spisovanju javnih pisem in listin.» Kako temeljito je učeni pisatelj poznal svojo materinščino, kaže zlasti oddelek «Vlastnosti sloga slavenskega», kjer uči: «Slavenski slog mora biti u obče lahko-razumljiv ne zavit; jednostaven, ne za-pleten; jedern ne nekako napihnjeno nabušen. Slavenski spisovatelj mora: 1. Pišoč misliti po slavensko in tako jednostavno pisati, kakor se je svojega jezika od mladih nog naučil in ga go-voriti slišal . . . 2. Ne sme upotrebo-vati preveč samostavnih imen, posebno ne samostavnih nevidljivih in sostavlje-nih, ker gerdijo ves spis. Vsako pleme slov slavensčini lepše prileže se, kakor samostavna imena nevidljiva in sostavljena . . . 3. Spisovatelj mora imenovati vsako stvar vsigdar s pravim, naj obič-nejšim imenam, ako bi bilo potreba, desetkrat poredoma . . . 4. Mora upotrebo-vati kratke slavenske naslove, slavenska pozdravljenja in mora tikati ali vikati; onikati je neslavensko. 5. Mora spome-njati u svojih spisih slavenske zgodbe, slavenske slavne može, imenitna mesta, slavensko bajoslovje, namesto ptujih rim-skih, gerčkih ali nemških. 6. Mora pisati u kratkih stavkih, poslovicam podobnih, ne u dolgih umetno zapletenih periodah. 7. Mora rad upotrebovati izreke in po-slovice slavenske, med narodom znane, ne pak iz nemščine ali iz nekakega drugega jezika prestavljene.»

č) ‚Slovnica ruska za Slovence. Spisal Matija Majar. Tisk. na Dunaju pri

oo. Mehitaristih, 1867. Založil G. Blaž, trgovec v Reki.‘ 8°. Str. 172. — Spisal je Majar rusko slovnico že leta 1850. in ji mislil izprva dati naslov: «Želez-nica iz ilirskega narečja v narečje rusko, t. j. slovnica slavenščine jugoiztočne.» Knjiga obsega poleg običajnega slov-ničnega gradiva «Poslovice», odlomek (str. 54—66) iz Nestorovega letopisa v ruskem izvorniku in slovenski prestavi, opise, vzorce trgovskih pisem, v trgo-vini navadne besede in izraze za de-narje, mere in uteži na Ruskem.

d) ‚Sveta brata Ciril in Metod slovanska apostola. Spisal Matija Majar Ziljski, duhoven Krške škofije. V tisuč-letni spomin smrti sv. Metoda izdala in založila Družba sv. Mohora v Celovci. 1885. Tisk. družbe sv. Mohora.‘ 8°. Str. 79 s 26 podobami. — Ta lična knjiga je zadnje slovstveno delo osive-lega starčka. Majar je v njej opustil svoj vzajemni jezik. Knjiga je razde-ljena na poglavja: «O slovanskem na-rodu v obče. Popis življenja sv. Cirila in Metoda. Zakaj so protivniki sv. Cirila in Metoda tako ljuto sovražili in tako okrutno proganjali? Kako se je godilo po smrti sv. Metoda slovanskim duhov-nikom in slovanskej službi Božji po obredu rimsko - katoliškem? Staroslo-vanska služba Božja po obredu grško-izhodnem je vrlo krepko ter radostno napredovala in se širila. Kako so krist-jani visoko častili sv. brata Cirila in Me-toda že v nju življenji in do danšnjega dne? Kako bodemo Slovani sv. Cirila in Metoda v prihodnje vredno in do-stojno častili? Dodatek učenim in pro-svetljenim Slovanom (2 dokladi).»

Toliko je napisal marljivi Majar v slovenskem jeziku. V vseh spisih veje duh iskrene ljubezni do slovanstva, v lepem redu sledi misel za mislijo, jezik je spisom uglajen in pravilen,

zlog lahko umeven in prav domač, kakor je videl čitatelj v navedenih odlomkih.

VII.

(Majar in slovanska vzajemnost.)

«Čto ću kazati o ovom mužu? Da je vlastenec? Da ljubi rod svoj iskreno? Da je pripraven vse žrtvovati za blagor domovine, vse, sreću i blago? Da je bistri pisatelj slovenski, jugoslavenski? — Vse ovo preslabo izrazuje značaj M. Majara. Znam ja jedno samo slovo, po kojem ćeš njegovu sliku brzo i podobro spoznati, i to slovo je — u z a j e m n o s t. Baš ovo slovo čini, da se šire, da uzdrhéu prsa slavjanska, sveto ovo slovo postadoše u sadašnje doba geslom našim, uzorom bolje budućnosti, sreće i slave slavjanskoga naroda.» — Tako je pisal o našem ‚Vse-Slavjanu‘ R. Razlag že leta 1852. Misel slovanske vzajemnosti je ostala Majarju svetla zvezda-vodnica skozi celo dolgo življenje, bila mu je «krasne sanje mladih, delo moških let in trud do groba.» Da uresniči visoko svojo misel, trudil se je celo življenje in za to žrtvoval i svoje imetje. Z vso dušo se je poprijel «ilirске ideje», po kateri bi se imel vsem Jugoslovanom prirediti jednoten književen jezik, šel je pa še dalje nego drugi navdušeni ‚Iliri‘. Trdeč, da so razni slovanski jeziki le narečja skupnega slovanskega jezika, izkušal je Slovanom prirediti ta «vzajemni jezik slovanski».

Za to veliko namero se je naš Ziljan navdušil najbolj s spisi «očeta slovanske vzajemnosti», slavnega J. Kollára, posebno ž njegovo knjigo ‚O vzajemnosti slavjanski.‘ Bil je Majar navdušen za vseslovansko misel, ali navduševal je zanjo i druge; in mnogoteri prvoborniki našega naroda se je navdušil za

vzvišene vzore slovanstva baš po Majarju.

Kako si je Majar mislil slovansko vzajemnost, kaže v ‚Pravilih, kako izobraževati ilirsko narečje‘, pišoč (str. 13 nasl.): «Slovstvo imeti moramo i to slovstvo veliko i cveteče.¹⁾ — Jediná cesta do cvetečega slovstva je ta, da se dosadanji književni jeziki in jezikići med seboj približuju i slože tako, da budemo imeli mesto 14 do 16 literatúr i literaturic jedno veliko slovstvo. — Slogoj i uzajemnostju bi naše slovstvo tako veselo precvetalo, kakor še svet nije nigdar vidil. — Gotovo je moguće, da se naši dosadanji knj. jeziki približaju, pa to se može i mora le po malim učiniti, a ne na jeden mah; složimo se sada saj u 4 narečja, českoslavensko, polsko, ilirsko i rusko. To bi bila perva stupinja k jednomu jedinomu slaven-skomu jeziku, k jednoj obćoj literaturi.²⁾ — Kot pravilo za izobraževanje ilirskoga književnega jezika navaja: «Piši u svojem ilirskom podnarečju, pa tako,

¹⁾ Ta stavek utemeljuje: «Narod bez slovstva je riba bez vode, ptica bez perutnic, senosék bez kose, tergovéc bez blaga. Posebno velja to od naroda, kteri živi bez slovstva u sredi narodov visoko izobraženih . . . ; on je kakor siromak med oholimi bogataši.»

²⁾ Da je približevanje možno, dokazuje med drugim, pišoč: «Ova podnarečja (hrvaško, bulgarsko, slovensko) su si moćno podobna . . . da priprosti in neućeni ljudi iz raznih il. podnarečjah, ako se sostanu, se govoreći dobro razume, izuzamši nekoje neznatne izraze. Ako že neućeni ljudi . . . znaju besede tako oběrniti, da se razna il. narečja govoreći razume — bogme, slaba bi bila, ako bi samo učeni, študirani ljudi ne znali ali ne hoteli svoje podnarečje toliko spremeniti, da bi se razumeli . . . i se u jednom obćem književnom narečju složili . . . Lehko bi jih složili, — vse se može, ako se sile bratsko složje — nek bi bilo pa še tako težko, u književnom jeziku se sjediniti moramo, inaće se ne budemo dokopali cvetečega slovstva, bez njega se pa ne možemo postaviti med izobražene narode. Dakle: Sloga! — Te jedro mika, zgrizi lupinu!»

da bude kolikor moguće, podobno vsim ilirskim podnarečjem, i da se ne oddaljuje od drugih slavenskih narečjah.»

Leta 1873. odgovarja Majar na vprašanje: «Kako se piše po uzajemnu?» (Slavjan¹, I., str. 9): «Tako, glej! . . . Ako namērava spisovati (spisovatelj slavjanski) za ljudstvo samo svojega plemena, onda spisuj v svojem narečji — čisto . . . Čisto piše književni jezik svojega plemena tisti spisovatelj, koji ga piše točno tako, kako ga je pisal do sada, koji nepreměno zaderži vse pokrajinske posebnosti, provincialisme . . . Ako namērava spisovatelj naprotiv pisati spis ali knjigu za književnu i prosvětljenu gospodu cěloga naroda slavjanskoga: onda spisuj opet v književnom jeziku svojega plemena, pa — i v tom postoji vsa razlika — ne čisto, nego uzajemno.» — V istem časniku podarja (str. 138): «Vsaki naj ljubi svoje pleme, naj piše priležno v svojem narečji, budimo doma med seboj koreniti Slovenci, Horvati, Serbi itd., pred světom se pako skažimo vsěgda Slavjanami, da pišemo sicer opet svoje narečje, pa uzajemno, to je, cirilicoj i v smislě slavjanskom.»

To je bila «vzajemna ideja» Majarjeva; da jo razširi in ji pridobi privrčencev, izdal je že leta 1848.:

a) Pravila kako izobraževati ilirsko narečje i u obče slavenski jezik. Spisal Matia Majer u Celovcu. U Ljubljani. Nat. J. Blaznik. 1848. 8°. Str. 130. — «Dve stvari — veli v predgovoru — dokazujem u ovoj knjižici, prvić: da se mora dosadanjih 14 do 16 slavenskih književnih jezиков i jezikićev uzajemno približevati, a ne se oddaljivati; drugić: kako se moraju ilirska podnarečja, namreć slovensko, horvatsko i serbsko izobraževati, da se po malo približaju, a da se ne oddaljuju.»

Potem govori obširno o slovanskih narečjih in kako jih izobraževati «gledé písmén, řečih, slovničkih izrazov, sloga.»¹⁾ Važna je knjiga radi bogate zbirke «nepremeljivih prirečij» (pristavkov), slovanskih izrekov in (do 1400) slovanskih poslovic (str. 92—129).

b) Uzajemni pravopis slavjanski, to je: Uzajemna slovnica ali mluvnica slavjanska. Spisal i na světlo izdal Matija Majar Ziljski. V Zlatnom Pragu. 1865. 8°. Str. XIV+237. — Ta knjiga je izšla v treh zvezkih leta 1863—1865. Majar sam jo je imel za najvažnejše delo svojega življenja. Dovoršil jo je bil že leta 1853. in poslal v presojevanje Matici ilirski, ki jo je vrnila pisatelju, češ, da ji okoliščine ne dopušćajo knjige izdati, «sicer se pisateljeva namera pohvaljuje in želi, da bi to delo kak domorodec izdal.» V predgovoru pravi pisatelj: «Ta slovnica ali mluvnica obseže v sebe zajedno šest slovníc scela jednako uredjenih, to je, slovnícú cerkveno-slavjansku, rusku, horvatskoserbsku, česku, poljsku i uzajemnoslavjansku, dalje se ozira po priložnosti i na ostala književna narečja slavjanska, . . . kada se v jednom ali drugom od njih najde nečto presno slavjanskoga, čto se je zgubilo v ostalih naših književnih jezicích. — To je prva uzajemna slavjanska slovnica, kakove do sada nismo ješće imeli i ktera je

¹⁾ Ob koncu knjige (str. 129) odgovarja na vprašanje «Kako se mora književno ilirsko narečje pisati?» tako-le: «1. Gledé písmen se mora pisati složno, t. j. moramo upotrebovati obadva alfabeta, latinski i cirilski, i ne kovati novih; 2. gledé řečih se mora pisati etimologićko i uzajemno . . . ; 3. gledé slovničkih izrazov se mora pisati učeno, t. j. slovnićki izrazi vsih ilirskih podnarečjah se moraju prispodobiti i izmed njih obićejši izbrati i upotrebovati; 4. gledé sloga se mora pisati narodno, t. j. moramo si prizadevati, kolikor moguće, pisati tako, kakor naše ljudstvo govori.»

potrebna vsakomu Slavjanu, kateri želi i žada lahko, berzo i dobro se naučiti slavjanščine v obče, ali nekteromu pojedinomu slavjanskemu narečju.» Obseg knjigi je: «1. O slavjanskem jeziku v obče. 2. O pismě slavjanskem. 3. O pravopisě uzajemnom. 4. O tvaroslovji. 5. O skladnji slov. 6. O besědnji.»¹⁾

V proslavo tisočletnice slovanskih blagovestnikov je izdal iskreni njiju častilec leta 1864.:

c) ‚Sveta brata Ciril i Metod slavjanska apostola i osnovatelja slovstva slavjanskoga. Tisučletni spoměn na lěto 863. Spisal Matija Majar Ziljski. V Zlatnom Pragu 1864.‘ 8°. Str. XI + 176. — Majar sam piše o knjigi (Nov. 1864, str. 416): «To je kratki življenjepis teh dveh slavjanskih apostolov, v katerom se zanimivo razlaga, kako je slavjansko slovstvo cirilskimi i glagolitičskimi pismeni procvetalo i kako se je slavjanska božja služba po obredu zapadne i po obredu izhodne cerkve ali širila, ali propadala v različnih pokrajinah slavjanskih. Pripoveda se, koliko su se trudili ti sveti muži sv. Ciril i sv. Metod, njuni pomagavci i nasledniki za slovstvo i za službu božju v slavjanskem jeziku . . . Tiskana je knjižica ugledno, i čto je nečto neobičnoga v njej, je to, da je tiskana na jednoj straně latinskimi pismeni, na drugoj cirilskimi . . .»

č) ‚Slavjan. Časnik slovstven i uzajemen za Slavjane književne i prosvet-

¹⁾ Nil Popov, profesor na Moskovskem vseučilišču, piše o knjigi: «Misel gosp. Majarja je postala iz dolgoga i marljivoga izučenja različnih slavjanskih jezikov i narečij, bez knjige gosp. Majarja ne može se obiti nijeden filolog, koji se zanima sravniteljnim izučenjem jezikov slavjanskih; knjiga gosp. Majarja dela samo novi korak, novu stopinju na tom potu i predstavlja nove zapase, materiale, za dalje izsledovanje neobhodno potrebno za uzajemno sbližanje med slavjanskimi literaturami i jezicami.» ‚Slavjan‘, I. Str. 41.

ljene. Vreduje i na svetlo dava Matija Majar, dopisni član srpskog učenog društva v Beogradu, sotrudnik Imperatorskago občestva ljubitelej estestvoznanja, antropologji i etnografji, i dejstviteljnjij člen občestva ljubitelej rossijskoj slovesnosti pri Imperatorskom Moskovskom universitetě.‘ I., 1873; II., 1874; III., 1875.

— Majar je izdajal ta list z namenom, da pridobi privržencev svoji ideji; on sam pravi o njem: «Ta časopis se imenuje Slavjanom po tomu, čto je posvečen Slavjanom, spisovateljem i čitateljem, kterogakoli plemena ali narečja slavjanskoga. On se imenuje časnikom slovstvenim, literarnim, po tomu, čto bude sprijemati sostavke, tičuče se slovstva, jezikoslovja, zgodovine, zemljopisja i starin, bude donášati vesti učiliščne, narodne pesni, pripovedke i poslovice slavjanske, bude opisovati narodne običaje . . . in govoriti v obče o vsem, čto se tika prosvete i napredka duševnoga i materialnoga naroda našega.»

Navdušeno so pozdravili mnogi slovenski rodoljubi Majarjevo vzajemno misel, kakor svedočijo slovenski listi: ‚Novice‘, ‚Slovenija‘ in dr., in precěj časa so premišljevali vprašanje: Se-li naj književno zjedini s Hrvati?¹⁾ Po Majarjevih ‚Pravilih‘ je spisal R. Razlag svoje «Zvezdice» leta 1851. in izdal ‚Zoro jugoslavensko‘ leta 1852—1853., pri kateri so v istem zmyslu sodelovali i L. Toman, Bož. Raić in Oroslav Caf. A stalnih uspehov navdušeni Mat. Majar Ziljski s svojimi «vseslavjanskimi» naporu ni dosegel in ves njegov veliki duševni trud kakor ogromne gmotne žrtve, presezažoče celó njegove moči,

¹⁾ Glej temeljita spisa velečast. gosp. A. Feikonje: «Ilistvo pa Slovenci» (Dom in Svet, V., 1892. Str. 419 in 470). «Slovenci v književni vzajemnosti s Hrvati» (Ljublj. Zvon, V., 1885. Str. 555 in 608).

niso pridobile stalnih privržencev njegovim visokim idejam. Posamezniki so se pač navduševali za misel književne slovanske vzajemnosti, a v širše kroge ta misel ni mogla prodreti, «ker ni še primere, niti je hoče kedaj biti, da bi slovníčarji umetnim potom vstvarjali jezik. Dá se razumeti predlog: Vzemite ovo ali ono narečje za književno rabo; ali nepraktično početje je, kazati samovoljno smes slovarsko in oblikoslovno iz kajkavskega in štokavskega jezika: Evo, vzemi to za jezik svoj.»¹⁾

Učeni naš kritik Fr. Levstik piše o Majarjevi nameri: «Kako se (pa) Slovanje morejo slovstveno med seboj družiti in bližati? Uže svet je razglasil karajočo sodbo o strojbi enega jezika iz raznih slovanskih narečij, nam torej ni treba družega, nego samo to, da milujemo vse tiste, ki še zdaj to nepraktično misel gojé, ali morda celó nepotrebno tratijo blagi čas kratkega življenja s praznim delom vseslovanskih slovníc, ker ta pot nas ne pripelje nikamor, ampak vzajemnosti nam je iskati, da se učimo slovanščine na podlagi starega jezika, ker le tako se razna slovanska narečja približajo ne le v sintaksi, ampak tudi v slovnici in v slovarji... Slovensko mladino pa opominjamo, naj iskreno ljubi svoj zdravi, krepki narod, ki potrebuje njene ljubezni in njenih moči, ter naj dobro pretehta zgodovinske, politične, geografične in druge okolnosti, ki nam preté, in gotovo izmed nje izgine vse prenagljeno zahtevanje, vsaka nemogoča misel, kterej bi za zdaj rekli utopija; gotovo mora potem drugače soditi o slovenske književnosti. Kdor pa tudi pretehta slovansko zgodovino in zdanjost sploh, naglo vidi, da so ostaréle, v minolem dvajsetletji

potrpoléle tiste misli, naj bi se iz več narečij ustrojil en književen jezik; naglo vidi, kako se noben slovanski rod ne sme sam zavreči, da bi ga potlej pobrali tujci, ne bratje. Slovana čaka velika bodočnost, kar celó pravijo njegovi nasprotniki, samo naj bi le tudi Slovan sam vselej vedel, kako se mu je vésti, da bi ne mahnil sam sebe, kar se je uže tolikrat zgodilo. Slovenci pa namestu nepotrebne, brezposlene tožbe v roko vzemimo peró, in preišljeno, pa srčno delajmo brez obupa. Majhen narod smo res, vendar smo telo trdnih žil, kar vsemu svetu priča naše delovanje.» (Zbrani spisi. IV. zv., str. 171 in nasl.)

VIII.

(Zgodovinske študije. Sklep.)

Matija Majar se je tudi mnogo bavil z zgodovinskimi študijami. Že mnogi dopisi ‚Novicam‘, osobito pa ‚Pravila‘ pričajo o temeljitem znanju slovanske povestnice. Posebno v starih dnéh se je marljivo ukvarjal z zgodovino ter hotel pojasniti najstarejšo dóbo slovanstva. Prebiral je zato grške in rimske zgodovinarje, da bi v njih našel sledú usodi Slovanov ter po teh virih in po starih narodnih pravljicah in pesmih opisal slovansko zgodovino od najstarejše dóbe do rojstva Kristusovega. Od svojih zgodovinskih preiskav je pa Majar le malo objavil. Nekoliko kaže svoje nazore o slovanski zgodovini v življenjepisu sv. Cirila in Metoda, obširneje v dolgi, s cirilico pisani razpravi «O slédah Praslavjan» (v vseh treh letnikih ‚Slavjana‘), kjer poleg Plinija, Strabona, Diodora, Herodota in dr. opisuje zgodovino «Slavjan živših od najstarejših dob človečanstva do razpada rimskoga carstva; spis je spisan čisto po izvorih bez praznih dogadek, bez izmišljotin, bez mitov in bez sag.»

¹⁾ Ivan Macun: ‚Kratek pregled slovenske literature.‘ Str. 56.

Znanstvene vrednosti Majarjeve zgodovinske razprave nimajo dosti, ker se opirajo večinoma na nedokazane podmene, katerih ni mōči spoznati za prave. V pretiranem rodoljubju n. pr. vidi že 1500 let pred Kristom povsodi Slovane.

* * *

Ogledali smo si podrobneje življenje in marljivo delovanje slavnega Ziljana, Mat. Majarja, in reči moramo: Mnogo zaslug si je pridobil za naš mili narod, kateremu je bil že pred pol stoletjem jeden izmed najvrednejših in najzaslužnejših buditeljev in katerega je iskreno ter nesebično ljubil od prve mladosti, dokler ni daleč od domovine med Čehi zatisnil očíj.

Kot skrben duhovni pastir je tolmačil Majar vernemu ljudstvu slovenskemu mnogo let večne verske resnice ter kot narodni buditelj navduševal narod za njegove svetinje, vsikdar v nemajoč rojake za plemenito rodoljubje, bratovsko zlogo in slovansko vzajemnost. Nabiral je pridno bujno cvetje slovenskega selškega pesništva na našem narodnem vrtu, kot vzgleden slovenski pisatelj spretno podpiral naše mlado slovstvo ter kot «vzajemni Vse-Slavjan» delal z vsemi močmi, da uresniči visoki svoj vzor!

Nam pa bodi slavni pokojnik Matija Majar Ziljski vzor vstrajne delavnosti in vzgled nepremagljivega navdušenja za vzore!

Iz nove dôbe.

(Spisal Ivan Sovrán.)

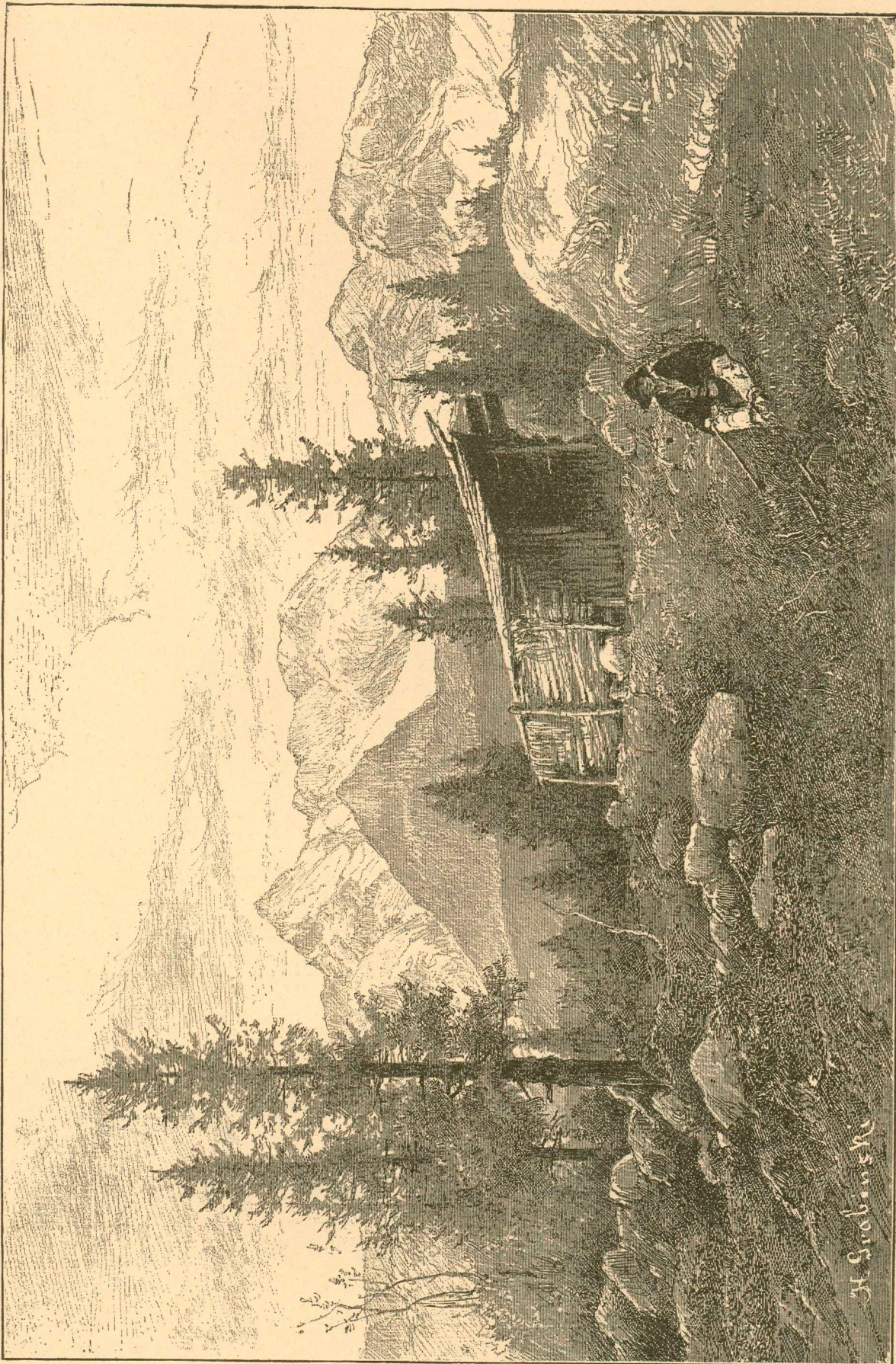
VI.

Bankirju se je zvedrilo debelo lice in na ves glas se je zarežal, ko je zvedel, da so že zasledili 'golobičico'. Takoj zvečer je hotel ponjo k duhovniku, pri katerem so jo slutili. Komaj so ga pregovorili, češ da je po noči nevarno, da se mu lahko pripeti kaka nesreča, ker bi se morda zapeljivec celó z orožjem branil proti njemu. Taki dokazi so mu pomirili nesrečno srce. Strah je premagal ljubezen, in počakal je. Drugi dan dopoldne pa je sestavil gromovito pismo in je poslal gosp. Josipu, zahtevajoč, naj mu nemudoma vrne uropano soprogo, ker sicer napne druge strune.

Krotek in miren odgovor je dobil, v katerem ga je duhovnik kratko pa odločno zavrnil, da s tem nima ničesar

opraviti, in da naj ga za to nikar več ne nadleguje. Kohn je vzrastel, ko ga je prebral. Udaril je ob mizo, zgubančil čelo in zarjul: «Saj je še policija v mestu, da spokorí take predrzne lopove.» Zvedelo se je že tako, kaj se je bilo zgodilo, in zato ni imel več pomisleka. Sicer je pa — — — židu v obče nekako v naravi, da pri vsaki priliki kliče na pomoč policijo, katero ima za najtrdnejši branik pravice in nrvnosti v državi. Pinkeles, ki je prišel ravno k bankirju posvetovat se, hotel ga je potolažiti; najzgovorneje mu je dokazoval, da ne kaže takoj pomagati si s policijo, toda nobena beseda ni nič izdala. «Policija in nihče drugi! Ta mi pomore do mojih pravic. Saj me

že sedaj stane vsa ta neumnost nad Celo imetje lahko zapravim zanjo, in že dva stotaka. Kam pridem po tem potu? preje me je stala, da je groza.» Pin-

Koča v Tatrah. (Narisał H. Grobinski.)

keles je poznal svoj rod; izprevidel je, da se je denarno vprašanje premočno pojavilo v Kohnovem srcu, in zato ga ni več pregovarjal.

Dobro uro potem je že nekaj mestnih stražnikov obstopilo rokodelsko hišo; uradnik z dvema drugima je pa trdih korakov vstopil v stanovanje duhovnikovo.

«Vi ste na sumu, da ste po zvijači odpeljali soprogo gospoda bankirja Arona Kohna. Vi ostanete tukaj; v imenu zakona pa zahtevam, da mi vročite ključke vseh shramb, da jih preiščem, kakor mi je dolžnost.»

Gospod Josip je na kratko pojasnil, da ga že v tretje nadlegujejo s stvarjo, ki mu je do cela neumljiva. Ni se ustavljal; izročil je ključke, in uradnik je šel s stražnikom na delo. Takrat so bili v občie žalostni časi v tej zadevi. Pravde proti duhovnikom so se vršile dan za dnem, in občie mnenje je z največjim veseljem pozdravljalo take novice.

V prsiah gospoda Josipa je vse vrelo. Vest mu je pričala, da je celo svoje duhovsko življenje delal samo za drugih blaginjo, in sedaj ga sumničijo kot zapeljivca; najgrje hudodelstvo, ki se more očitati duhovniku, prideva se mu. Le težko se je premagoval in siloma je izkušal pomiriti žalost in jezo, ki sta mu rojili v srcu. Sklenil je roki na prsiah in kvišku je uprl oči; iskal je moči pri Bogu. In pri tem se je za trdno namenil, da ne pove, kje je Lidija. Zanj se je bal, zase nič. Bil je že popolnoma miren, ko se je vrnil uradnik, rohneč, da je bilo vse iskanje zastonj. Nekaj stvari je še poprašal, potem pa je dejal:

«Vi pojdete z menoj. — Pripravite zaprt voz!» ukazal je stražniku.

Za malo časa je že drdrala kočija z gumpendorfske ceste proti notranjemu mestu. Ljudij se je bilo že mnogo nabralo pred hišo in nebrojno zabavljic in psovk je letelo na duhovnika. Niso sicer vedeli, za kaj se gre, in ugibali so to in ono. Pinkeles je stal med

njimi; zadovoljno sta se mu nasmihali široki ustni in slastno je pripovedoval radovednim gledalcem, da je pop siloma uropal nekemu imenitnemu gospodu — mlado ženo.

«He, kdo vé, kolikrat se je že kaj takega primerilo pri teh možeh. Pa seveda, če se revežu kaj zgodi, ni nikogar, da bi se postavil zanj. Bogatin si pa že zna poiskati pravico.»

«Vse naj zapró — te licemerce», oglasil se je nekdo izmed množice, in razhajajoči se so ponavljali za njim, da preje ne bode mirú, dokler ne potaknejo vseh v luknjo.

Kmalu se je razglasilo po vsej okolici, da so zaprli gospoda Josipa. Tudi v elizabetinski samostan se je zvedela ta novica. Sestra prednica je poslala takoj vprašat v rokodelsko hišo in zoznala je, kakor je že sama slutila, da je vse to v zvezi z njeno varovanko, nesrečno Lidijo. Premišljala je, kaj naj stori; vsekako je bilo treba nagle pomoči, da oslobodi nedolžnega duhovnika in da svoj samostan ohrani v dobrem glasu. Če bi začeli policaji laziti tudi ondu, ne kazalo bi dobro. Lahko bi se dogodilo, da kar na kratko dobi ukaz, naj vse sestre zapusté samostan in gredó, kamor jim drago. Bala se je. Lidija se ji je sicer jako smilila in težko ji je delo to nesrečno bitje pahnuti med svet, toda drugače ni kazalo. Lidija je morala ostaviti samostan in iskati drugodi zavetja. Sama je šla k nji in ji ljubeznivo pojasnila, kaj se je zgodilo. Ubogi Lidiji je kar zgomazelo in planila je proti vratom, kličoč:

«Tako ga morajo izpustiti, brez pomude hitim zahtevati, naj mene zapró ali umoré, ali kar hočejo storé z menoj, samo mojega največjega dobrotnika, ki tako po nedolžnem trpi zavoljo mene, moram rešiti.»

Prednica jo je ustavila, prijela jo za roko, pogledala ji živo v oči in dejala:

«Lidija, ali ostanete trdni v svojih dobrih sklepih, naj pride, kar hoče?»

«Do smrti, vedno in povsodi; nobena stvar me ne premakne. Če sem prav ženska, ne strašim se nikogar; svojo dušo bodem branila proti celemu peklu, če bode treba.»

«Če imate trdno voljo, potem se vam ni bati. Brez dvojbe vas čaka mnogo težav, toda Bog vas bode podpiral in premagali jih bodete. Prvo, kar storite, bodi to, da se postavno ločite od pregrešne zveze. Posvetujte se z odvetnikom P., poštenim krščanskim možem, in vse se bode srečno izšlo. Pred vsem pa se prav goreče priporočite Bogu in vanj zaupajte v vsem. Vaša moč vas lahko zapusti, On vas ne bode zapustil; vi morda kmalu utegnete oslabeti, Njegova milost pa ne oslabi nikdar.»

Podučevala jo je še dalje, kako naj se véde, in kam naj se obrne, s solznimi očmi jej je prekrižala pri odhodu belo čelo in jo prisrčno poljubila.

Bogu zaročena devica in skesana grešnica sta bili sestri pred Bogom; vezala ji je sveta ljubezen.

Lidija je opravila srečno pri odvetniku. Čudil se je, zakaj so zaprli duhovnika; povedal ji je, kaj naj stori. Nemudoma je šla od tam v mestno hišo, kjer je izjavila, da je sama radovoljno zapustila bankirja in da se hoče postavno ločiti od njega. Gospoda Josipa so takoj izpustili, njej so pa naročili, naj pride kasneje. Med tem so tudi sporočili bankirju, kaj se je zgodilo.

Bankir je sedaj izprevidel, da ne bode tako lahko dobiti žene nazaj, zato se ga je polotil prejšnji smešni obup. Poslal je po Pinkelesa, ker sebi ni zaupal, da bi mogel pregovoriti Lidijo. Vzdi-

hujoč je naročal zvitemu svojemu posredovalcu, naj jo pridobi z lepa.

«Saj vidite, da sem ves zmešan. Toliko nujnih opravil imam; dela je v pisarni čez glavo in sedaj — še to. Da bi vi mogli čutiti, kar čuti moje srce! Povejte ji, da jo ljubim bolj nego vse na svetu in da ji odpuščam, da ji dam, kar hoče, samo vrne naj se. Kamor bode hotela, smela bode iti; nikdar ji ne bodem branil, da se le vrne. Pomagajte mi torej, plačam vam z zlatom vsako stopinjo.» Od strasti se je tresel trebušni mož, Pinkeles ga je pa muzajoč se opazoval.

«Kar morem storiti, vaše blagorodje, vse bodem storil, samo stroški so že doslej veliki; iz svojega ne morem zakladati. Zato prosim, da me v tem podprete.» Poznal je bankirja predobro, da bi bil verjel njegovim obetom. Poravnala sta se in zadovoljen je šel Pinkeles zopet — na svoj posel.

Lidija je doživela bridke trenutke. Bila je osamljena. Zdelo se ji je, da nima nikogar na svetu, komur bi mogla potožiti svoje težave. Ni se sicer bala Kohna in trdno je bila prepričana, da je nič več ne more premakniti od prave poti, toda — kaj bode ž njo? Temna, negotova bodočnost ji je kalila duševno zadovoljnost. Proti cerkvi sv. Štefana jo je zavila in pred podobo Poške Materje Božje je pokleknila. Izprva ni mogla nič kaj moliti; motili so jo spomini zadnjih dnij. A čim dalje lože ji je bilo pri srcu, zopet se je pomirila in ohrabrila. Zdelo se ji je, da ji Marija obeta svoje materinsko varstvo. Lidija se je mudila dolgo na tem kraju. Pač ni opazila, da je blizu nje neko drugo srce, ki si tudi lajša z molitvijo notranje težave. Za njo v klopi je molila prav tisti čas drobna, blede deklica — Ulmerjeva Pavla. Tudi ona je prišla iskat sèm

pomoči. Mačeha jo je od dné do dné bolj zaničevala in jo prav do dobra preganjala. Pri očetu ni bilo misliti na zaslombo, celo odobral je surovost svoje žene, češ da se tem preje upogne samoglava trma njegovih praznovernih hčeri. Tako ni slišala ubožica nikdar lepe besede, vsak dan pa poziv, naj se pobere, če se neče ukloniti. Večkrat je že sama mislila na to, vendar je vselej premagala izkušnjava. Mislila si je, da bi bilo v vseh ozirih še slabše za očeta, če bi ne bilo nje doma; dolžnost ji je bila, da ostane pri njem. Zadnje dni je tudi spoznala, da se nekaj novega snuje proti njej. Omožiti jo hočejo. Oče ji je nedavno razodel to svojo misel; ni ji sicer še odbral ženina, toda že dvakrat je bil povabil zvečer nekaj svojih znancev-tovarnarjev ž njihovimi rodbinami v svojo hišo. Pavla bi se bila pač rada odtegnila, toda oče ji je najostreje ukazal, da mora družbi streči. Težko ji je del ta posel. Kar je bilo moških, vse jo je gledalo in v vseh mogočih oblikah se ji klanjalo in jo hvalilo; trije mladi, neoženjeni lahkoživci, sinovi Ulmerjevih znancev, so pa brez izjeme sklepali v svojem srcu, da bi bila zveza s Pavlo vrlo dobra in koristna stvar.

Pavli je močno presedalo tako prilizovanje, ki se ni vjemalo ž njeno resnobno naravo. Ker je pa čutila, da bode treba zaradi tega prestati še marsikaj, prosila je večkrat božje pomoči. Zato je bila prišla tudi danes k sv. Štefanu. Že je namerjala oditi, ko opazi, da joče pred altarjem blede gospa. Nehoté jo počaka, in ko zagleda solzečo se pred seboj, zasmili se ji; takoj jo obide želja, da bi se seznanila ž njo. Gotovo ji je še huje, nego nji, morda ji more celó kaj pomagati. Skratka: za Lidijo se je zanimala in sklenila je, da

jo nagovori. — Takoj za njo vstane tudi Pavla in pred cerkvenimi vrati jo vljudno pozdravi in ji pove svoje ime.

«Oprostite, draga gospa, moja predrznost. Prvič vas vidim in zdi se mi, da sva že najboljši prijateljici; če že ne drugače, vsaj da obe iščeva tolažbe pri Mariji.» Lidija je videla na nedolžnem licu ljubke Pavle, da govori odkritosrčnost in deviška ljubeznivost iz nje, in zato ji je stisnila roko, bolešno se nasmehnila in dejala:

«Kaj marate vi! Kako bi se merili z menoj v težavah? Najbolj zapuščeno bitje na svetu imate pred seboj, ki je že izkusilo vse zlo; vi pa ste komaj še prestopili prag življenja.»

«Ne sodite prenašlo! Morda moje stiske niso take, kakor vaše, toda hude so.» Resno in počasi je govorila Pavla te besede; videlo se je, da je čutila, kar je rekla. Povesila je oči; Lidija pa je zrla vanjo, kakor bi hotela zvedeti njeno skrivnost.

Žalost združi in sprijazni ljudi med seboj prav tako hitro, kakor veselje. Tudi Lidija in Pavla sta bili kmalu zapupni med seboj. Pripovedovali sta si svoje zgodbe. Lidija je občudujoč poslušala. To šibko dekle ji je bilo nov dokaz, koliko zmore človek, ki zaupa božji previdnosti. Tu je videla čisto junaštvo. Sama je le po vrhu orisala svoje življenje, ker se je bala pohujšati nedolžno devico. Pravila ji je, da je zašla na napačna pota, da je celó zatajila svojo vero, da pa sedaj hoče zopet živeti pošteno in krščansko. Naposled je še povedala, da jo preganjajo njeni zapeljivci, in da vrh tega nima nikjer zavetja.

Pavla je sedaj umevala solze, ki jih je videla na njenem licu, in zdelo se ji je, da ji kliče notranji glas, naj pomaga ubogi ženski. Pogovorili sta se še

marsikaj, in Pavla si je pri tem že vse načrtala, kaj bi storila. Domenili sta se, kdaj naj pride Lidija k Ulmerjevim poprašat, kako in kaj. Pavla je pa takoj hitela k očetu, da zvrši svoj namen.

Ulmer je bil uprav pregledal neki večji račun, ko vstopi hčerka. Bil je dobre volje.

«No, kaj dobrega prinašaš?» vpraša jo, ko mu je poljubila roko.

«Saj veste, moj ljubi oče, da samo s prošnjami hodim nad vas. Zopet bi nekaj rada, pa nekaj važnega.»

«Samo kaj pametnega tudi! Tvoje želje so navadno jako neumne in razposajene.»

«Res je; vedno bolj spoznavam, da sem neokretna in da nisem za nobeno družbo. Prav zato bi vas pa prosila, da mi v tem oziru pomagata. Sami veste, da sem doslej najrajša tičala doma. Treba mi bode med ljudi. In tu mora olikano dekle kaj znati, da se vé obnašati in da je drugim v zabavo, ne pa za dolgčas. Zato vas prosim, pre-skrbite mi kako zvedeno učiteljico, ki pozna svet in ki me bode naučila vseh takih skrivnostij. Učila sem se sicer petja in glasbe, pa sedaj mi je že vse šlo iz glave. Pusta sem kakor slama. V družbi ne vem kaj početi, ne kaj izpregovoriti. Tudi francoščina je povsodi potrebna; treba mi bode pa še mnogo vaje, predno se popolnoma izurim. Kaj menite, predragi oče?»

Ulmerja je to govorjenje iznenadilo. Prepričan je bil zase, da se mu hčerka obrača po njegovih mislih na bolje, zato je smejoč se podal Pavli roko:

«Tako te imam rad; sedaj vidim, da me ljubiš in da si izprevidela, kaj mi je všeč. Vse, kar želiš, naj se zgodi.»

Začetek je bil srečen, in Pavla je kar brž jela pripovedovati, da vé za bivšo

operno pevko, ki je v vsem potrebnem izobrazena in ki bi bila nalašč zanjo. Oče je bil zadovoljen, in Pavla je takoj sporočila Lidiji, naj se pride predstaviti. Vse se je srečno izšlo. Lidija je bila Ulmerju in njegovi ženi všeč; pogodili so se, in še tisti dan je imela priti v novo službo.

Pavlina nedolžna zvijača ni bila brez resničnega temelja. Že dolgo si je namreč želela človeka v hiši, kateremu bi mogla zaupati, s katerim bi se kaj razvedrila. Čemerno lice njene mačehe je dolgočasilo celo hišo, suha puščoba je gospodarila v njej. Jediní kratek čas in jedino razvedrilo je imela Pavla pri svojih revežih; toda še k njim se je morala skoro skrivaj prikrasti; zato si je želela več slobodnega gibanja, več življenja, in spoznavala je, da se tista mrtva dolgočasnost, katera jo je nadlegovala že dolgo, ne prilega njeni naravi. Kolikokrat si je mislila: Da bi imela kako sestro, to bi se veselila ž njo! Ž njo bi hodila v cerkev, na sprehod, k revežem, posvetovala bi se ž njo, igrali in peli bi skupaj; nobena težava bi me ne mogla potreti. In Lidija se je zdela prav ustvarjena za njo; sočutje, izvirajoče iz krščanske usmiljenosti, jo je takoj v prvem trenutju omililo nepokvarjenemu Pavlinemu srcu.

Lidija pa je zahvaljevala Boga, ki jo je tako naglo rešil vseh zadreg. Kako ne bi rada družbovala nedolžnemu dekletu! Solznih očij je objela svojo dobrotnico, ko sta bili sami, in ji dejala:

«Jaz naj bi vas učila: toda potrebna sem, da me vi učite. Iz vašega srca se bodem učila, da bodem kdaj morda vredna vaše ljubezni.»

Brez strahú in popolnoma mirna se je napotila ob določenem času v urad, da se reši zadnjih spon, ki so jo vezale s prejšnjim življenjem.

Pinkeles je uporabil vso svojo zvitost, da bi se sestal z Lidijo. Tudi Karra je prosil pomoči; znano mu je bilo namreč vse razmerje časnikarjevo do bivše pevke. Zvedel je, da je bila pri Elizabetinkah in da je tisto dopoldne ostavila samostan; več ni mogel dognati, dasi sta oba s Karrom pozvedovala, kar sta mogla. Karru se je obnovila prejšnja strast, in rad bi bil videl Lidijo zapuščeno in ponižano; rad bi se bil maščeval nad njo, najrajši seveda tako, da bi ga ona še prosila pomoči. Hitel je h Kohnu in ga pregovarjal, naj se vsaj na videz pokaže trdega proti njej, češ, tako bode najbolje dosegel svoj namen. Lidija je sedaj čisto brez podpore, še na kolenih bode rada prosila odpuščenja.

«Ali menite, da res?» vpraša Kohn.

«I, seveda; jaz poznam ženske; če boste sedaj tako lazili za njo, kakor ste začeli, godilo se vam bode pozneje slabo. Popolnoma v oblasti vas bode imela, in to bi bilo vendar sramotno za bankirja Kohna, če bi se dal strahovati borni ženski. Držite se trdo, če tudi vam srce drugače velewa; saj ste mož.»

Kohnu je bilo po volji tako govorjenje, vendar si ni upal sam igrati tako hude uloge. Pooblastil je Karra in mu še posebej naročal, kako naj opozarja Lidijo na neštivilne dobrote, ki jih je prejela od njega.

«Vse sem ji dal: zlatnine, draguljev, nakupil ji obleke in naposled še — srce in roko; pa me zapusti! Ali ni to grda, črna nehvaležnost? V najboljših hišah bi bili srečni, če bi bankir Kohn pri njih poprašal, toda jaz sem se usmilil bore pevke in jo pobral skoraj s ceste. Vse to ji povejte, samo ne presurovo. Moja Lidija ni vajena surovih besedij.»

Kohn je bil vesel, da mu ni bilo treba samemu nastopati. Bil je prelen za to in zdelo se mu je, da nima časa za take stvari. Takih ljudij ima le preveč nova dôba. Nič se jim že več ne ljubi, najlepše dolžnosti človekove prepuščajo drugim najetim ljudem. V družinskem življenju že ni skoro opravka, ki bi ga novodôbni stariši ne prepuščali plačanim osebam. Vzgoja, poduk, strahovanje — vse to je v drugih rokah; morda bodo taki stariši še posebej plačevali koga, da bode otroka namestu njih ljubil. Zato ni čuda, če se najimnitnejše zveze sklepajo tudi po plačanih posredovalcih, ni čuda, če tudi snubijo in se ženijo — po agentih in časnikih. Idealov ni več najti; strast s svojim teženjem po slasti kraljuje; denar in vseobčna popačenost jo pa podpira in ji dobavlja novega gradiva.

Karr jo je slabo skupil pri Lidiji. Na hodniku mestne hiše jo je dobil. Ko se je jel dobrikati ji in ji zatrjevati, da se sme še vedno zanašati na njegovo prijateljstvo, dasi ga je bila pred celim svetom tako silno razžalila, obrnila mu je hrbet. Ni besede ni izpregovorila ž njim. Jasno in odločno je povedala uradniku, da je na noben način in z nobenim pogojem ni več volja spraviti se s Kohnom. «Samo najhujša sila me more privleči zopet v njegovo hišo, toda toliko zaupam v pravico, da bode tega branila slabotno žensko.» V imenu Kohnovem je govoril Karr in najživeje slikal nehvaležnost Lidijino, toda zaman jo je izkušal s tem premotiti.

«Rešil me je, res je to. Z denarjem mi je pomagal, in hvaležna sem mu za to. Toda kdo je dal več pri tej kupčiji? Svoje poštenje in svojo vero sem mu žrtvovala in menim, da imam za tako ceno vsaj pravico tirjati, naj me sedaj pusti v miru.»

Uradnik ji je tudi prigovarjal, naj se spravi z možem, toda ni šlo. Za par tednov kasneje se je uradno proglasila ločitev zakona. Lidija je bila prosta.

V novem domu se ji je godilo dobro. Znala se je vèsti tako, da ni izgubila naklonjenosti Pavline mačehe. O veri se ni razgovarjala ž njo, pač pa ji je pripovedovala iz raznovrstnih svojih izkušenj; pela ji je in kratkočasila jo, kar je mogla. Neko novo življenje se je začelo v hiši. Pavla je bila vedno vesela, in staremu Ulmerju se je kar srce smejalo, ko jo je gledal čvrsto in zadovoljno, ali ko je poslušal njen srebrnojasni glasek. Mislil si je, da se je popolnoma izpreobrnila, in ž njim vred je tako sodila tudi žena njegova. Najbolj jo je v tem potrjevalo, ker ji ni hotela nikdar več ugovarjati, ko je zopet jela grditi katoliško vero.

Domenili sta se z Lidijo natanko, kako bodeta delali, da si ne škodujeta. Lidija je že dobro poznala človeško srce, in njeni nasveti so se zdeli Pavli tako modri, da jo je rada slušala. Bili sta vedno skupaj. Ko sta se skoraj vsako popoldne odpeljali na sprehod, kakor so mislili doma, obiskavali sta reveže, ali šli poslušat kako propoved ali pa pomolit v cerkev. Mačehi se največkrat ni ljubilo ž njima, samo proti večeru se je z možem rada peljala v gledišče ali kam drugam; tedaj sta pa že dobili kak izgovor, da jima ni bilo treba spremljati ju; le včasih sta šli zaradi lepšega, da ni bilo nepotrebne zamere.

Večerne zabave so bile pa tudi doma precèj pogostne. Ulmer je vabil sedaj tega, sedaj drugega, in vsak povabljenec je rad ustregel takemu vabilu; ženinov se je Pavli nakrat nabralo vse polno. Ona je bila pa z vsakim prijazna, toda domača z nobenim. Vedno je imela za

goste pripravljeno kako zanimivost; z Lidijo sta zabavali družbo; vse ju je bilo veselo; izmed mladih snubačev pa je vsak mislil, da vsa ta prijaznost velja njemu. Niso vedeli, da pozno v večer pred podobo Matere Božje kleči čarobna deklica, ki so jo videli polno življenja in vso v veselju; niso vedeli, da ji često solze tekó po belih licih in da vzdihava, naj ji Bog odpusti njeno ravnanje in naj jo varuje, da bi nikdar ne omadeževala duše. Izprevidela je — in Lidija jo je potrdila v tem — da si mora najprej pridobiti ljubezen in naklonjenost svojih mrzlih starišev, če hoče kaj doseči, in da mora zato ustrezati jim v vsem, kar se le dá storiti brez greha. Morda se tako odtaja trda skorja očetu s srca in morda izpregledata z mačeho vred, kje je resnica in kje je temelj prave sreče. Čim bolj se je veselila na zunaj, tem bolj se je pokorila in zatajevala skrivaj; zato je pa vse njene šale, vso njeno radost preveval neki sveti lesk čistosti in prave nedolžnosti.

Nekega večera se je zopet zbrala lepa družba pri Ulmerju. Najljubši prijatelji njegovi, Tauber, Sock in Lanner, vsi tovarnarji, so bili gostje s svojimi družinami. Prijetno je bilo. Dve Tauberjevi hčeri sta igrali na klavirju; Pavla in Lidija sta peli; dorastla sinova Sockova, Leopold in Evgen, sta med tem preresetavala, katera je najlepša med njimi; stariši so smejoč se gledali veselo mladino. Samo Lannerjev Gabrijel je nemo in mračno gledal predse.

«I kaj pa je vam, da ste tako žalostni? Če mi obljubite, da se razvedrite in nasmejete, dam vam šopek», nagovori ga Pavla.

«Z največjim veseljem sprejmem iz vaše nežne roke tako darilo, toda ne vem, ali mi bode možno izpolniti vašo zahtevo.»

«Zakaj ne? Ali vam je tako težko malo smehú?»

«Težko se je smejati v našem času; preresen je, toda, lepa gospica, oprostite mi, da vas s takimi izrazi vznemirjam. Vam cvete najkrasnejša pomlad življenja, in čemu naj bi se sedaj razgovarjali o poletnem viharju in o mrzlih, zimskih snegovih?»

«Gospica Pavla, pustite ga, čudneža, ta ni za nas; če se začnete pogovarjati ž njim, nalezete se še vi čemernosti», oglasil se je Leopold, in vse se mu je zasmejala.

Gabrijel je bil res čudak. Njegov oče je trdil, da celi Dunaj nima bolj pridnega in prebrisanega, pa tudi ne bolj zamišljenega in pustega možaka, nego je njegov Gabrijel. Pavlo so nekako pretresle njegove besede. Pogledala mu je v resno moško lice in zdelo se ji je, da bije dobro in pošteno srce v mladem možu. Malo je potem govorila, toda to ni motilo družbi veselja. Še opazili niso, da se je Gabrijel tiho izgubil.

«Da bi vi poslušali mojega čudaka, kadar začne pridigati, to bi se vam ježili lasje», zatrjeval je njegov oče svojim tovarišem, ki so imeli na gorenjem koncu mize svoje pomenke. «Dela vam čuda pridno in zanesljivo; vsak posel mu lahko prepustim, bolje ga opravi, nego jaz. Toda drži se vedno čemerno, naj ga še tako pohvalim, ali naj mu še toliko primaknem njegovi mesečnini.»

«Jaz vem iz lastne izkušnje, kaj se pravi, če otroci kljubujejo in delajo kisle obraze», pristavil je Ulmer.

«Kaj pa mu je? Ali je morda zaljubljen ali bolan? Drugega vzroka takemu ravnanju ni, kolikor jaz poznam svet», ogласi se počasi in dobrovoljno Sock in se s ponosom ozre pri tem na svoja sinova, češ, tu imate vzor mladeniški!

«Kaj mu je?» izpregovori oblastno Lanner. «Meša se mu, meša, ali pa — če hočete — modruje. Vedno zatrjuje, da družba človeška tako ne more obstati, kakor je sedaj. Jaz sam sicer nisem za take stvari, ker sem ga pa že tolikrat slišal o tem, ni čuda, da že tudi jaz vem nekaj njegovega modrovanja. Pravi namreč, da proizvodjanje blaga ni v nobenem pravem razmerju z uporabo njegovo. Mnogo več se proizvaja ali nareja, nego je treba. Da se torej spravi blago vsejedno v denar, morajo proizvajalci skrbeti, da se navadi ljudstvo novih, dotlej neznanih potreb. S tem pa ljudstvo propada, ker ne more zmagovati stroškov, in zato se množi od dné do dné lačni, za vse pripravljeni proletarijat — poslednji stan, in ta proletarijat mora vstopiti v službo proizvajalcev, da ž njimi vred pomaga propadu ostalih stanov.»

«Kaj pa hoče s tem?» vpraša Tauber. «Kaj pa to njega in nas briga, kako se godi drugim? Vsak naj zase gleda, kakor more! Kdor propade, ni ga škoda, saj ga pokoplje le lastna neumnost.»

«Sicer pa je tisto vedno govoričenje o trpečem proletarijatu največje brezumje», pristavi Ulmer. «Taki ljudje, ki so v tistem tako imenovanem proletarijatu, niso za nikamor drugam; narava že sama odloči človeka za to, kar naj bode. Saj je prav tako pri živalih. Konj, vol in osel so vsi za vožnjo, toda vsak po svoje. Osla ne uprega nihče pred kočijo, od vola nobeden ne zahteva urnosti. Kakoršno je pa njihovo delo, taka je tudi hrana in stanovanje. Za osla je osat in koprive pa — palica; za vola je seno in — mesarski kij, za konja pa oves. Z ljudmi tudi ni drugače; razloček je že v naravi; neolikanih butcev menda nobeden ne bode primerjal z — nami. Kaj hočemo!» Vsi

so se zakrohotali, Lanner je pa pripomnil:

«Saj jaz prav tako mislim, toda Gabrijele ne prepričam; zaman je vsaka beseda. On pravi, da mora propasti človeška družba, če pojde tako naprej.»

«Naj, če hoče! Mi tako ne bomo več čakali tega zanimivega konca», pravi Sock, smejoč se, in pristavi: «Ali hoče vaš sin svet zopet spraviti v pravi tir, ali kaj?»

«To mu pa še ne gre prav dobro od rôk, ni mu še vse jasno. Včasih trdi, da mora priti velika socialna prekucija, ki bode vse to, kar sedaj obstaja, pomedla raz zemeljsko lice; drugič pravi zopet, da se morajo ljudje bolj izobraževati in da jih more le omika rešiti; včasih pa modruje, da more samo država zopet urediti zmedene razmere.»

«To so prave čenče. Fant je kje bral spise socialistov in sedaj je zmešan. Le pazi nanj, da ti popolnoma ne znori», pravi Ulmer.

Pavla je slišala ves pogovor; izprevidela je še bolj, da je Lannerjev Gabrijel dober mladenič, ker toliko misli in toliko čuti — za druge.

Gabrijele ni bilo več nazaj. Pavli je to dobro delo; bala se je zanj, da bi se zopet ne vrnil v tako družbo.

«Ko bi bil jaz tak norec v svoji mladosti», razlagal je Sock, «nikdar bi ne bil priplezal tako visoko, kakor sem sedaj.» Dobrovoljno se je pri tem pograval z veliko zlato verižico, ki mu je visela okrog vratú. «Jaz sem popolnoma prepričan, da velja Darwinov nauk o boju za obstanek še dandanes. Med živalmi so tiste vrste ostale, ki so bile zvitejše, premetenejše in močnejše od drugih. Tako je tudi z ljudmi. Pravice do življenja nima človek nobene, kdo naj mu jo dá? Še manj ima pa pravice do prijetnega in lagodnega življenja.

Zato se ne more prav nič pritoževati, če slučajno propade po lastni neprevidnosti!»

«Izvrstno, izvrstno», oglasé se vsi trije in mu zaploskajo. Tudi njegova sinova privabi odobravanje k očetu, da mu častitata, če tudi nista vedela, za kaj se gre.

«Čujta, mladiča, zapomnita si to: Tudi vidva nimata nobenih pravic; nekaj močij vama bodem jaz zapustil, pravico pa si morata delati sama. V življenje vstopita z raztegnjenimi komolci; kolikor več jih odrineta, tem bolje bode za vaju, tem več pravic si priborita!»

Oba se zasmejeta in starejši pravi: «Za sedaj vsaj meni popolnoma zadočuje jedna pravica, dragi oče, da smem ljubiti lepa, nežna bitja. Kaj pomagajo vse druge pravice, če bi ne bilo veselja in slasti v ljubezni? Gospica Pavla, dajte mi do sebe to pravico, pa vam prepustim vse druge; s tem si pridobim nebesa in ne pobrigam se potem več za ves svet.» Hotel je pri tem prijati Pavlo za roko. Toda Pavla se je umaknila in je resno in hladno dejala:

«Človek ne živi sebi in ne umrje sebi, marveč živi in umira Bogu, ki ima največje pravice do njega. Slabo deklet sem sicer, vendar se drznem trditi, da vaše govorjenje ni vredno krščanskega mladeniča.» Ulmer je zaklel sam pri sebi in srpo se je ozrl v svojo hčer; ta pa mu je mirno pogledala v oči, poklonila se družbi in odšla. Takoj za njo je šla — Lidija. Vsi so bili poparjeni. Lanner pa se obrne k Ulmerju, rekoč: «Tudi ti imaš sitnosti, kakor vidim, s svojim zarodom. Taka ošabnost ni prida.»

«Bodi ošabnost, ali ne bodi, to me že ne boli toliko, kakor vzrok, iz katerega izvira. Tercijalstvo njeno sovražim. Upam pa, da jo zmodri čas in da ji

pametna spremljevalka njena, ki sem jo nalašč za to dobil v hišo, poravna neumne misli.»

Sock je godrnjal, sinova sta se pa prisiljeno smejala. «He, ta ženska še ne vé, čemu je na svetu», pravi starejši.

«Treba bode, da jo ti naučiš, samo previdneje moraš začeti», odvrne mu brat, in oba se zakrohočeta.

Kmalu so govorili tovarnarji o ženskah sploh, o njih namenu in pomenu; z opolzlimi šalami so se kratkočasili. Vsak je razvijal svoje misli, ki so imele pri vseh jeden glavni temelj, namreč — uživanje, sebičnost.

Ulmer je med drugim razlagal tudi to, da sploh nobene pravice na svetu ni, da je nespametno govoriti o kakem stalnem pravu, ali o kaki stalni pravosti.

«Vse se menja na svetu; kar so včasih imeli za slabo, to je sedaj dobro, in narobe. Kdor presega z razumom ostalo nevedno tolpo ljudij, lahko spravi brez truda največjo neumnost med ljudi pod imenom največje čednosti. Poglejte samo jeden primer! Koliko se vpije in razgraja o ljubezni do domovine, in vendar nobeden ne vé, kaj je to. Izmislili so si to besedo mogočniki, ki so potrebovali, da jih ljudstvo brezpogojno sluša, in kar so hoteli doseči sebi v korist, to so raztrobili v svet, češ da je potrebno za domovino. Kaj je domovina in koliko je vredna? Gotovo ne več, nego ima v sebi bogastva in močij. Čemu torej toliko ovinkov! Zakaj nam vpijejo: Ljubite domovino? Naj rajši rekó: Ljubite sebe in izkušajte, da si ohranite in vedno zvečate svoj imetek, potem bode vedno več ljubezni vredna naša domovina.»

Takih in enakih grozih nazorov se je slišalo mnogo tisti večer. Kdo ne vé, da so ti nazori dandanes razširjeni med visokimi in nizkimi sloji človeške družbe? Ali pa bode mogla taka družba, s takimi nazori, s tako pravostjo, s takimi načeli o pravici, o domovini, o veri — ali bode mogla obstati dolgo, na to naj odgovori drugi.

Čez polnoči so ostali naši gostje pri Ulmerju in se tako zabavali. Vino jim je šlo že precěj v glavo, jeli so peti in razgrajati; tudi ženske so se jele vtikati, šuma in hruma je bilo dovolj. V tem se je Sock posebno živo pogovarjal z Ulmerjem in mu pripovedoval, da mora oženiti svojega starejšega sina, ker mu tako preveč zapravlja in ni za nobeno delo. Kadar pa dobi ženo, tedaj postane pameten in poloti se resnobnega dela. Za take malopridneže je najbolje zdravilo zakonski jarem. Ulmer je tudi dejal, da svoji hčeri išče moža; domenila sta se, udarila si v roki in — zaveza med obema otrokoma je bila sklenjena.

Ko so se gostje vračali domov, svetil je mesec, in v njegovi blede luči je sijal križ svetoš Stefanskega stolpa. Zdelo se je, kakor bi bil hotel posebej opozoriti ves Dunaj, da je že devetnajststo let svet odkupljen in odrešen. A tje, kamor kaže križ, ne povspenjajo se več ljudje nove dôbe; predaleč, previsoko jim je. Smer njihovega razuma in srca je — prst in blato. Mesec je že mnogo videl na svetu, a da bi znal govoriti, zaklical bi, da toliko trdih in pustih src, toliko razdejanega uma, kakor v novem času, ni še gledal nikdar.

(Dalje.)

Vaški pohajač.

(Povest. — Spisal Podgoričan.)

VII.

Stara Trznarica je užila po moževi smrti malo veselih ur. Žalostil jo je najbolj sin Jerom, zaradi katerega je morala preslišati mnogo, mnogo očitanja od drugega svojega sina in od sinahe. Žalilo jo je nevoljno mrmranje ljudij, kateri so črtili njenega sina, zaničevanega vaškega pohajača. Ljubeče materino srce je krvavelo; vsaka beseda, katero je slišala zaradi Jeroma, ranila jo je kakor brušen nož. Sama je želela bolj, kakor vsi drugi ljudje, da bi bil sin dober in pošten, toda ni ga mogla izpreobrniti. Molila je vedno, dajala za svete maše, opominjala ga, toda bilo je vse zaman: sin je ostal tak, kakoršen je bil, ali pa celó še nekoliko slabejši. Molila je tudi, da bi Bog rešil njega in njo.

Pa vendar, ko je pogrešila svojega sina, zgrozila se je, misleč, da je morda že mrtev, da je storil žalostno, nekrščansko smrt.

Pričakovala je od ure do ure, od dné do dné, da se vrne, potem od tedna do tedna; molila je iskreno noč in dan, noč in dan je vzdihovala in jokala, da bi videla vendar še enkrat svojega nesrečnega sina. Toda ni ga bilo, niti glasú o njem; mesto tega pa zašumi po vasi, da se je Jerom v obupu najbrž končal sam sebe. Ko zvé to mati, zgrudi se od bolesti, zakrije si obraz in zaplače, kakor bi hotela prelitati zadnjo solzo zanj in zakliče obupno: «Jerom! Jerom! Jerom!»

Toda ti glasovi so udarjali le na ušesa ljudem, kateri so jo sicer pomilovali, toda bili hkrati veseli, da ni več vaškega pohajača, kateri jim je bil le

v nadlego. Nihče ni storil koraka, niti ganil mezinca, da bi ji privêdel sina nazaj, ali ji povedal, kje je, ali pa — če je že mrtev — pokazal vsaj mesto, kjer leži njegovo truplo. Celó Ambrož ni imel srca za brata in mater. Jadikovanje materino ni mu šlo k srcu, ker se je zibal v notranjem veselju, da se Jerom ne povrne več, in ne bode treba skrbeti za obleko in hrano, ne bode treba več skrivati stvari pred njim. Tako je pač skoro vselej, ko človek prične skrbeti zase. Srce zakrkne in potem ga ne gane vsaka reč.

Mati ni imela pokoja; hotela je zvedeti, kje je otrok njenih bolečin. Ko je videla, da ni ptuje pomoči, šla ga je iskat sama. Molila, prosila, vzdihovala je, popraševala ljudi, ali je videl kdo njenega sina, hodila na polje, hodila po logih, gozdih in jokala kličoč: «Jerom! Jerom! Jerom!» kakor bi ga hotela priklicati z onega sveta. Toda nihče se ji ni odzval, le jok ji je udaril včasih na uho, ako se njen glas ni izgubil tam v daljavi. Pogledala je v vsak grm, za vsako deblo, za vsako skalo, ne najde-li kje vsaj mrtvo telo. Dala bi je prenesti v posvečeno prst, da bi imelo vsaj po smrti mir. Toda nič, nič! Nikjer sledú za sinom, kakor bi se bil udrl v tla ali poletel med oblake. Pešale so že stare noge, oči so se sušile in glas je postajal hripav, nerazločen. Toda nič, nič!

Ko je preiskala vse domače gore in dole, vse dobrave in polja, ko je vprašala sleharnega, kje je njen sin, in ko še ni zvedela o njem ničesar, udala se je volji božji in goreča molitev se je vzdigovala v višave pred Najvišjega za

milostno sodbo nesrečnemu sinu. Blažilen mir se je vselil v njeno dušo.

Mlada Srobotovka je bila précej po poroki nekam otožna; nobena reč je ni prav razveselila. Ljudem se je zdelo to čudno, zakaj malokdaj se čuje, da bi ne bila mlada žena prve tedne po poroki vesela, ker časa za žalost in skrb je še potem v življenju dovolj in preveč. Nana se ni imela nič pritoževati; mož je bil dober, in oče in mati njegova tudi, in druge sile ni bilo. Vse bi bilo dobro, le nekaj ji je dejalo notri v prsih:

«Glej, ti si kriva, da je Jerom pobegnil in si najbrž sam končal življenje! Zakaj si bila ž njim prijazna? Zakaj si mu obudila nesrečno misel na ženitev? Zakaj nisi bila previdna?»

Noben glas je ni umiril in ji potolažil tanke vesti. Vlekla je vsak pogovor skrbno na ušesa, da bi ujela kako besedico in bi slišala kaj o Jeromu, ali se je že vrnil, ali kje je. Toda slišala je le razna dozdevanja, katera so si bila podobna v tem, da Jeroma ni več, da si je najbrž sam končal življenje. Najbolj jo je pa bolelo, ker so nekdanje tovarišice njene, ki so ji bile sedaj jako nevoščljive, nalašč poudarjale, da je ona kriva njegove smrti. To očitanje ji je šlo tako k srcu, da je skrivaj jokala in molila, da bi ji ljubi Bog vendar pomagal in odvrnil od nje nekrščansko očitanje.

Res ji je dejalo nekaj: Dosti prida ni bil, ker ti je hotel ubiti moža, a takoj se je oglasil drugi glas:

«Kaj mu hočeš? Blazen je bil; ni vedel, kaj je počel!»

Smilila se ji je nesrečna mati, toda ni ji mogla pomagati.

Vaško ljudstvo je bilo pa že sklenilo sodbo o pohajaču:

«Kakoršno življenje, taka smrt.»

Ženske so povedale marsikaj, saj veste, da so bolj jezične in več povedó, kakor je treba. Vendar so bile vse nekako takih-le mislij:

«Molili so premalo, molili. Za denar jim je bilo hudo, pa ga k sveti Krvi niso peljali, da bi bili izgnali hudobnega duha iz njega. Saj ni blaznel, le obseden je bil, in hudobec ga je potegnil nazadnje s seboj.»

Mislil si je še vsak zraven, kar si je hotel. Veseli so pa vendar bili in so rekali tje v jeden dan:

«Bog nas varuj še kdaj take nadloge!»

Dobre tri tedne je bilo minulo po svatbi Klemena in Nane. Ljudje so bili že nekoliko pozabili dogodkov predzadnjih dni, in njih govorjenje in mišljenje je bilo zopet v starem tiru. Trznar je bil zadovoljen, ker ni bilo brata več nazaj, in mati se je udala ter molila, molila. Zadnji dnevi so jo kaj postarali. Hrbet ji je lezel v gubo, obraz je upadal, oči so se udirale pod čelo, lasje so siveli kar čez noč. Toliko duševnih stisk ni užila več let skupaj, kakor v zadnjih dneh.

Mračilo se je neke sabote večer. Zadnji prameni večerne zarje so se prelivali v svetel sijaj, zvezde so se prikazovale in tihi nočni mir je legal na pokrajino. Popihnil je lahen zahodni vetrič, zazibal listje na drevju v tajnostno vršenje in donašal sveži hlad, kateri se tako prilega po vročem dnevu. Ljudje so popuščali delo, otresali se delavniškega prahu, umivali se in posedali pred hišami, da še malo pokramljajo med seboj.

V Pusti Dragi je sedel krčmar Čampelj pred hišo in poleg njega Ljube, kateri je držal v roki polič in pil v presledkih. Ljube mu je pravil novice, katerih si je bil nabral po vaseh, in Čampelj je izpraševal, ali so kaj zvedeli,

kam je prešel tisti neumni Trznarjev Jerom. Ljube se je smejal, spomnivši se ga, zakaj zdelo se mu je dobro, da ga je včasih tako grdo peharil in pil na njegov račun.

Kadar se meniš o volku, takrat pride, pravi star rek.

Nakrat se pojavi pred njima v polmraku človeška postava. Oba osupneta ob nenadni prikazni, zakaj čuti ni bilo nobene hoje. Upreta oči v oprezno bližajočo se osebo in vidita, da je gologlav in bôš možak: obraz mu je zarasel in obleka podobna cunjam.

«Kdo je?» zagrmi oblastno Čampelj, kateremu se je zdel prihajač jako sumljiv.

Prišlec se ustavi in ju gleda. Tresle so se mu noge v kolenih, da se je oprijel bližnje skladavnice.

«Kdo je?»

«Haha! Ali me ne poznaš več? Ali si me že pozabil?»

Votlo zazveni to vprašanje, in Čamplja in njegovega gosta obide zona pri tem znanem votlem glasu. V svoji praznovernosti sta mislila, da je duh pokojnega Jeroma, kateri sedaj blodi po krajih, koder je hodil v življenju, ker Jerom je bil itak mrtev. Spomnila sta se v hipu nekaterih grehov, za katere se še nista spokorila.

«Ali nisi Jerom? Trznarjev Jerom?» vpraša Čampelj.

«O, o, Jerom?» začudi se Ljube od samega strahú.

«Jaz sem, Jerom. Kaj si ti tukaj, Ljube, ti?» odgovori Jerom in stopi bliže.

«Daj pit!»

Rekoč poseže po policiu, katerega mu izpusti Ljube nehoté, in izprazni v hipu njegovo vsebino. Sedaj sta bila Čampelj in Ljube prepričana, da je pred njima

živ in znan človek, zakaj ni se še slišalo, da bi pili tudi duhovi.

«Ali te še ni vrag odnesel, ti nepridiprav prismojeni?» izpregovori Čampelj, kakor je sicer govoril ž njim. «Kdo ti je vzel klobuk in črevlje? Kje si se potepal, da visi vse od tebe?»

«Povej, Ljube, povej, kaj pravi tožba? Ali je hiša moja, ali je bratova? Povej! Kako je?» vpraša Jerom. Vesel je bil, da je našel Ljubeja, kateri mu lahko vse pojasni.

Ljube si je pa mislil: Sedaj mu lahko povem, ko je čas, da se ga vsaj odkrižam in imam potem mir.

«Jerom, nič ni. Tožba pravi, da je vse bratovo. Kar ubriši se pod nosom in potrpi, potrpi!»

«Ha! Tristo — —! Mojega nič?»

«Béži, béži! Saj vedó, da si neumen!» pravi porogljivo Čampelj.

«Jaz nimam nič! Ali je to pravica?» zakriči obupno Jerom. «Mojega nič! Sleparji se masté z mojim blagom! Hahaha! Gorjé jim! Ubijem jih, ubijem. Haha! Ubijem kakor gada, haha, ubiti znam, haha!»

Nekaj groznega je bilo v teh besedah.

«Povejta mi, ali se kaj joka Kotarjeva Nana?»

Ona dva se spogledata pomenljivo, in Čampelj odvrne:

«Zakaj bi jokala? Možila se je in dobrega moža imä.»

«Kaj praviš? Lažeš, Čampelj! Vem, možiti se ni mogla!» zakriči iznenajen.

«Tako si mislil in hotel ti. Pa jaz ti pravim, zmotil si se, Nana je vzela Srobotovega Klemenca», pové zasmehljivo Čampelj, in nekaj se mu zasveti v glavi.

«Ali ni mrtev? Ali ga nisem pobil?» Ta misel mu uide glasno.

«Slabo si meril, slabo. Pobijati ne znaš!» zareži se Čampelj.

«Ne znaš!» dostavi Ljube.

«Ne znam pobijati, pravita vidva? Hahaha! Glejta pa sedaj, kaj znam! Glejta, kako se zna maščevati Jerom za vse krivice! Haha! Videla bodeta, kdo zmaga, jaz ali moji sovražniki!»

Po teh obupnih in divjih besedah zbeži po poti v Korita. Razločno se čujeta blazen smeh in preklinjevanje, katero je bruhal iz sebe.

«Ubil bode kakšnega, ubil!» meni Čampelj.

«Ubil!» pritrди Ljube. «In obesijo ga, obesijo!»

«Drugega ni vreden.»

Tako se pomenkujeta naša poštenjakoviča kake pol ure, ugibajoč, kaj utegne učiniti blazni Jerom. Njegovo čudno vedenje, obupne in odločne besede so obetale nekaj groznega, nevsakdanjega. — — —

Ne dolgo potem razsvetli temo čudna svetloba. Naša znanca, ki sta bila še skupaj, pogledata in opazita žarenje neba. Hkrati jima udari na uho vpitje in zvonjenje.

«Ogenj, ogenj!» vzklikneta hkrati.

«Korita goré!» pravi Čampelj, ženi v vežo zavpije, da je ogenj, in steče po poti, za njim pa Ljube. Pomagati nesrečnikom je prirojena čednost človeška. Nihče menda ni tako trdosrčen, da bi ne hitel na pomoč ljudem, kateri so v nesreči. In hujše nesreče od ognja za kmeta menda ni, saj mu uniči največkrat vse razven golega življenja, ali pa še to.

Ko prideta na višino in se jima odprè dolina, uzreta pred seboj gorečo vas. Gorele so hiše in gospodarska poslopja, da je švigal plamen visoko, visoko in se trgal. Dim se je valil v velikanskem stebru pod nebo in se v višavi razširjal v gost, siv oblak, kateri se je krvavo žaril v svitu ognja. Ljudstvo je

drlo na pomoč, zvonovi so zvonili, vse je bilo splašeno, razburjeno in zbegano. Kmalu dospeta znanca v vas. Vaščani so vpili obupno, jokali, vili roke proseč pomoči. Ta je bil bôš, oni kobast, drugi v samih hlačah, tretji le v jednom črevlju, gologlav, tu je bila ženska v samem krilu, ona je imela v vsakem naročju jednega otroka. Živina je tulila, ker ni hotela iz hlevov, prešiči so krukili, kokoši so preletavale, golobi krožili v naglem letu okoli hiš, dokler jih ni omotila vročina. Ljudje, ki so bili prišli gasit, niso imeli vode, ker v kalu je bilo le še nekoliko goščave. Vlačili so iz gorečih hiš opravo, orodje, iz kašč nosili žito in pridelke, vozove so vlačili iz ognja in jih speljavali na njive. Vse je delalo, vsak po svoji moči, da bi se otelo, česar ni obliznil ogenj. Ustaviti ga niso mogli, ker ni bilo vode, strehe pa so bile suhe. Celó gospod župnik, kateri je prihitel na vas, ni mogel ognja ‚panati‘, tako so rekali ljudje. Požar se je širil od strehe do strehe. Pol vasi je že plamtelo, in vne-mala so se slemena druge polovice.

Med tem se je bilo nateklo ljudij iz sosednjih vasij, da jih je bilo polno in so bili drug drugemu na potu. Vsi so pomilovali nesrečne, obupavajoče Koritčane, kateri so postali mahoma berači. Videč, da ni môči ničesar rešiti in ognja ne pogasiti, pustili so delo in stali v gručah, zroč goreče hiše in umikajoč se požaru, ki se je širil vedno naprej.

«Kdo je zažgal? Kje se je vnelo? Kako je začelo goreti?» izpraševali so vse vprek.

Toda nihče ni znal odgovoriti. Ko so opazili ogenj, bilo je že več poslopij do tal v ognju.

Med splošnim vpitjem in jokom ljudstva se je včasih začul znan krohot, da so vsi zrlí v ono stran, od koder

je prihajal, in videli človeka bôsega, gologlavega, odurne zunanosti, ki je divjal po poti med gorečimi hišami in se krohotal blazno. Nekaterim se je zdelo, da vidijo vaškega pohajača. Ta prikazen je vzbujala nekoliko groze, zakaj mislili so za trdno, da je Jerom mrtev.

«Veste, kdo je zažgal? Hehe! Jaz pa vem, kdo je», pravi krčmar Čampelj okoli stoječim ljudem in se namuzne lokavo.

Vsi se zavzamejo ob teh besedah.

«Kdo? Povej! Kdo je taisti? Kje je?» izpraševali so ljudje osupli in vzburjeni.

«Pokažem vam ga, le čakajte nekoliko! Tisti je hotel tudi Srobotu pobiti.»

«Oh! Čujte! Ni mogoče!»

V tistem hipu pridirja nasproti blazni Jerom.

«Glejte ga, glejte! Hehe! Ta-le je zažgal! Le pogledajte ga!» rekoč, pokaže Jeroma.

Ljudje se ozró, in ko spoznajo Jeroma, zavpijejo:

«Pohajač je zažgal.»

«Pohajač je zažgal. Primate ga!»

Te besede se raznesejo po vsej vasi od konca do konca, udarijo na uho obupnim ljudem in vzbudé nepopisen srd in jezo v srcih nesrečnega ljudstva. Skoro pozabljeno sovraštvo je hipoma vsplamtelo.

«Kje je pohajač? Kje je požigalec?» razlegne se krik nesrečnih vaščanov, katere je navdajala maščevalnost do zločinca.

«Glejte ga tam, tam! Glejte ga, kako beži! Uiti hoče! Za njim! Primate požigalca! Ubijte ga! Na ogenj ž njim!» odgovarjali so divji obupni glasovi, polni strasti in maščevanja.

«Za njim! Po njem! Primate ga!»

In ljudstvo udere za svojo žrtvo, da se zmaščuje zaradi nesreče, katero jim

je vsul s svojo zlobno roko na glave. Divji človeški lov nastane. Spredaj pohajač, za njim pa razkačeno ljudstvo:

«Zgrabite ga! Prestrezite ga! Pobijte požigalca!»

Ko Jerom zapazi razkačene preganjalce, napne vse svoje moči, da bi jim utekel. Dela ovinke, teče v najgostejšem dimu in blizu ognja, da bi mu ne sledili tje, toda bile so zaman zvijače. Razsrjeni preganjalci ne pusté iz očí svoje žrtve niti za hip. Kaznovati ga hočejo za požiganje. Daljava se je krčila vsak trenutek, zakaj pohajač je bil sestradan in utrujen, a preganjalce je gnala jeza in maščevalnost.

Drugo ljudstvo pa mirno zrè divji prizor. Napačno se jim zdi oteti požigalca. Ta in oni se je pač hotel ustaviti množici, toda moral se je umakniti, da ga ne pogazi za vse drugo slepa množica. Vas gori, toda vseh oči in misli so obrnjene drugam. Namestu joka in stoka se pa razlega krohotanje pohajača in divji krik preganjalcev.

Ljudstvo je pričakovalo nestrpno konca človeške gonje. Kar pade Jerom skoraj sredi vasi, izpodtaknivši se ob kamen.

Preganjalci zakričé, in kakor bi trenil, padejo najbližji nanj s pestmi.

Grozen obupen krik zazveni po vasi, da vsakoga, komur je udaril na uho, presune do mozga.

To je bil zadnji krik blaznega Trznarjevega Jeroma. Srditi ljudje so se zagnali nanj, pahnili in potlačili ga, da ni noben glas več mogel iz njegovih prsij. Živa kopica je nastala okoli pobitega pohajača; vsakdo je hotel videti groznega človeka, ki je napravil toliko nesrečo.

Sedaj pa zazveni drug obupen krik, in med množico si dela pot suvaje in pehaje stara žena — Jeromova mati, katera je bila zvedela, kaj se je zgodilo njenemu sinu. Ljudstvo se obrne v

starico, takrat pa ona odrine v stran zadnje ljudi, ki so ji zapirali pot k sinu, in se zgrudi na stegnjenega, okrvavljenega Jeroma. Hropel je že in pojema.

«Moj sin! o moj nesrečni Jerom!» vzklikne mati. Veselje jo prešine, ker ima zopet svojega sina; toda ko vidi, kakšen je, zaboli jo v srce in solze ji uderó na obraz sinov, katerega objema in poljublja.

«Jerom, Jerom! — Morilci! Pobili ste mi otroka. Ubijalci!» Tako kriči njegova mati.

«Kaj? Mi smo morilci? Ubijalci? To pravi ona, ki je njegova mati?» odgovarjajo razkačeni ljudje.

«Kamenjajte jo! Rodila ga je ona, ona je kriva naše nesreče!» pravijo drugi obupni glasovi.

«Pobijte jo!»

In skoraj bi bilo padlo razdivjano ljudstvo na jedno mater, zakaj silno je bilo razkačeno.

Že so se vzdigovale trde pesti, da bi začele krvavo delo, takrat pa plane med množico gospod župnik. Stal je na koncu vasi, in ko je zvedel, kaj se godi na vasi, da preganja ljudstvo požigalca, hitel je na vas, da bi ga ubranil razkačeni množici. Prišel je prepozno za sina, toda še o pravem času za mater.

«Ljudje božji! Kaj ste naredili?!» vzklikne župnik in sklence roke.

Ljudje osupnejo in se streznejo. Zavedó se svojega dela in se umaknejo očem župnikovim, kateri jih je gledal svareč in grozeč.

Župnik se skloni k materi in k sinu, in spozna, da se pohajač bori s smrtjo. Duhovnik dvigne roke in moli, mati pa

vzdihuje in joka. Jerom hrope vedno votleje, kar se mu ulije nenadoma kri iz ust. Mati obupno zavrisne, sin pa obledi in — izdihne. — — —

Pogorelo je vse, kar je dosegel plamen, tako, da pravi pripovedka: «Ogenj se je ustavil šele pri zadnjem plotu»

Ljudstvo je otelo malo več kakor golo življenje; uničeni so bili poljski pridelki, ker večina je bila že spravljena; ljudje so bili berači. Žalostni so hodili okoli pogorišč in nemo zrli v kadeče se groblje, ostanek svojega imetka. Žalostna bodočnost jim je zijala nasproti.

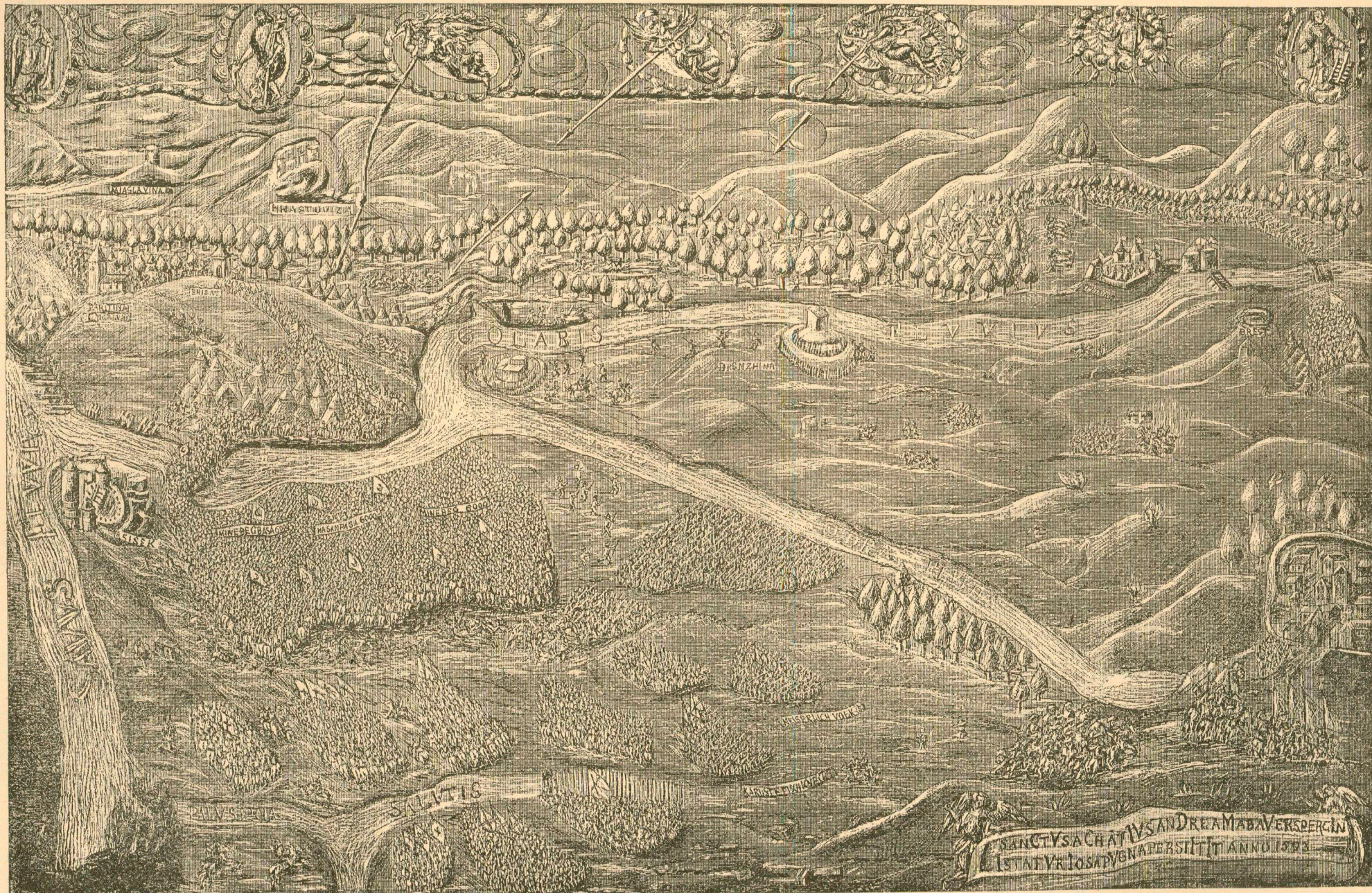
V ponedeljek so pokopali Jeroma na svetokriškem pokopališču. Malo je bilo pogrebcev: bili so le jokajoča mati, brat, sestra in Kotarjeva Nana. Samo ti so z gospodom župnikom molili za nesrečnikovo dušo, prosili mu večnega usmiljenja. Nesrečno ljudstvo pa je sipalo kletve na njegov grob.

To se je zgodilo dné tridesetega velikega srpana v tisočosemstotriinšestdesetem letu, katero je bilo dolgo leto nesrečnega spomina.

Na ogorelih razvalinah se je pa dvignila nova, lepša vas, in kmalu so se ljudem zacelile rane, katere jim je bil vsekjal požar. Počasi je ginilo v ljudskih srcih sovraštvo do nesrečnega požigalca, in do današnjega dné so mu odpustili že vsi. In marsikateri se pokesa skrivaj, da se je bil udal takrat strasti in maščevalnosti.

Gospod župnik je bil potolažil tugojočo mater z evangeljskimi besedami: «Brez božje volje še las ne pade z naše glave.»

Bitev pri Sisku. (Narisana po sliki ljubljanskega muzeja.)

Med valovi življenja.

(Povest. Spisal Dobrávec.)

V.

Omenili smo že začetkom povesti, da Poljana ne zaostaja prav nič za drugimi trgi po Slovenskem. Tam na dvanadstropni hiši sredi trga se blišči zlati napis «Edinost». To je duševno središče vseh izobraženih tržanov brez razlike stanú in narodnosti. Skrbnemu in svoj rod iskreno ljubečemu bralcu smo dolžni povedati, da hudomušni sosede nadevajo Poljani — po krivici ali pravici, ne vemo — prislov «najbolj kozmopolitičnega trga» na slovenskih tleh. Čestokrat bi čul nepristranski opazovalec, kako govore tri osebe v štirih jezikih. Zato ni gledé na to stran prav nobene neprilike, če prisede v družbo Nemeč, ali če pogleda včasih laške in nemške liste v bralnem društvu človek, kateremu je v cvetu mladosti čebljala rodna mati v mehkem laškem jeziku.

«Edinost» priredi vsako leto svojim udom vsaj po jedno «besedo» s petjem in igro; za takšno «besedo» so malone večje priprave, kakor ono leto za vsprejem ilirskega nadvladike, ki je prišel birmovat v Poljano. Tedaj ima društveni sluga polne roke dela in polne ceste stopinj. Ta gospodična se kuja, ona se ne more naučiti uloge, tretja bi jo rada zamenjala, četrta se kisa in «toči bridke solze», da so jo prezrli.

Drugače je znala letos Pavarjeva Olga.

Bila je sama na vrtu ob cesti, plela cvetice, presajala zelje in brisala drobne prstke ob predpasnik. Uprav tedaj je šel gostih korakov tam mimo sluga bralnega društva. Na glavi je imel, kakor se spodobi, postrežniško čepico, ki pa ni bila njemu umerjena kakor tudi obleka ne, katero je nosil v petek in svetek. Postarnemu možičku se je poznalo na rdečih licih in na višnjevkastem nosu, da skrbi za vse kaj drugega prej, nego za obleko. Zastran tega sicer ni bil sluga Vrténe, da bi kdo rekel, slab človek. Tudi se je rad pobahal marsikdaj, da je služil pri vojaki kot «ragamentšnajar». Seveda ni

bilo vse tako, kakor je zatrjeval. Res pa je, da se je navadil pri vojaki s svojim rokodelstvom največ nedela, katero mu je pomagalo pozneje do sedanje «mastne» službe.

Gređoč mimo Pavarjevega vrta spoštljivo pozdravi Olgo in privzdigne čepico. Moške je pozdravljal le tako, da je s kazalcem desnice dregnol osivele lase na sencu. Te «šege» se je naučil pri vojaki, čč je sploh verjeti njegovemu pripovedovanju. Olga ga vpraša nekoliko vsakdanjih rečij, nekoliko se tudi pošali ž njim, koliko ga je že «spravil danes pod klobuk». Vrténe ji ni zameril, če je tako govorila, saj je vedel dobro, da včasih, ko ji prinese kak list, Olga ne šteje krajcarjev, tudi desetice ne za nagrado poštnemu slugi.

«Kje ste pa bili?» vpraša ga slednjič.

«Tam - le na koncu sem prosil gospodično Viktorijo Poniževu, da bi prevzela glavno ulogo.»

«Kaj, Viktorija? Še tako mlada! Da, potem ni čuda, če društvo hira. Kdo vas je pa poslal?» vpraša Olga naglo.

«Tratnik. — On je društveni načelnik», odgovarja sluga prav vojaški.

«Ali vam je obljubila?»

«E, nekaj se še otresa, pa mislim, da bode vendar; to upam. Saj mi ne bode zamerili, gospica, če rečem: ženske so ženske. Mladi rod je tako čuden.»

«Vrténe, pustite to! — Torej pravite, da vam ni obljubila za trdno?»

«Za trdno ne.»

«Jaz bi vas nekaj prosila, toda bojim se, da me izdaste. Vi se včasih opijete —»

«Prav gotovo ne, gospodična», pretrže ji besedo Vrténe in stopi bliže k ograji, dobro vedoč, da ne zaman. Olga se ozre oprezno, da vidi, ali ni kakšne nepozvane priče, in reče:

«Ako ne mara Viktorija sprejeti uloge, rada jo vzamem jaz. Saj pravim, vi ste v odboru vsi nekam visoki. Zakaj bi hodili mimo naše hiše?»

«Ne upamo si, gospica, ne upamo», hiti Vrténe, katerega je beseda «v odboru» pošegetala prav prijetno.

«Kaj bi tisto! Povejte rajši», nadaljuje Olga, «kdo izmed moških bode z menoj?»

«I, kdo?» reče sluga in se suče na levi peti sem ter tje. To razvado je gotovo vsak dan sklenil opustiti, a ne zastran lepšega, marveč zato, ker ga je še vselej izdala, ko ni prav vedel, kaj bi odgovoril. A ni šlo in ni. Tudi danes se je spomnil le s težka, da je nekaj slišal o Tratniku, zato se urno odreže, samo da bi bil hitreje iz zadrege:

«Menda Tratnik.»

«Kaj, Tratnik? No, potem tudi jaz ne vem, kako bode. Pozvedujte tako po strani pri Tratniku — saj znate —, ali bode zadovoljen z menoj.»

«Bode, bode, to vem», zatrjuje sluga.

«Če se ne bode zbal, da bi bila ona rjava stvar tam-le iz Ploč prehuda zastran tega», pravi Olga v nekem takem glasu, kakor govori vojskovodja, videč, da se umikajo sovražna krdela pred njegovimi zmagonosnimi četami.

«Hm, hm! Kdo more vse vedeti», reče Vrténe bolj sam zase in se počese za levim ušesom.

«Torej veste, da vprašajte, če me bodo marali!» poudarja Olga in suče ocvetlo vrtnico med prsti.

«Marali, marali vas bodo, gospodična. Le brez skrbi bodite! Stari Vrténe ni še tako za nič, kakor misli kdo. Z Bogom, z Bogom!» začne se poslavljeti, ko mu je ona še jedenkrat zadržala, da ne sme povedati nikomur, in se obrnila strani, stopaje dalje med gredicami, zadovoljna sama s seboj, da je začetek tako dober.

Nekega dné popoldne so sedeli v hladnici na Videnskega vrtu Derossi, Lucija in Vida. Igrali so priljubljeno igro «mariage». Pozneje se jim pridruži še Videnski. Začeli so v štirih «klicati kralja». Toplo je bilo. Lahen vetrič je migljajal z listjem, ki je lepo raslo in se igralo s solnčnimi žarki, ki so se vsipali na modro obleko Lucijino.

Kmalu so se naveličali igre. Po poti iz Kresnika prikoraka znani kapucinec pater Jožef, vesel in kratkočasen človek,

kateremu so že minula boljša leta, a ni mu minula dobra volja. V družbi so ga imeli radi povsodi, kamor je prišel. Tudi pri Videnskem, kot najnovejšem sosedu, ni bil neznan. Ko se je bil prvič oglasil v hiši, dejal mu je gospodar, da so mu vrata vedno odprta. Videnski je vabil izobrazence v svojo vilo samo zastran družbe, tudi, če se ni strinjal ž njimi v nazorih. Na deželi že mora tako biti.

«Dobro, dobro, pater, pričakovali smo vas», pozdravi ga kapitan in mu gre nekoliko nasproti, potem pa nadaljuje italijanski, gledaje Derossija:

«Bodete nam pa kaj povedali. Le k nam, le k nam!»

Kmalu se je zaiskril bokal vina na mizici sredi hladnice. Govor se je sukajal o raznih predmetih, dokler ga Videnski ni pretrgal blizu tako, kakor je pretrgal Aleksander Veliki gordijski voz, vprašajoč:

«Gospod pater! Tukaj smo sami brez tako zvanih nepoklicanih kmetov in nevednežev. Lahko nam poveste, ali vam ugaja samostansko življenje. Vsaj mi posvetnjaki si mislimo, da to ni človeško.»

Vesel in prostodušen človek dostikrat doživi, da hočejo drugi njegovo prostodušnost uporabljati za svoje namene. Tako mislijo tudi ljudje, da si želi duhovnik ali samostanski človek posvetnega življenja, ako je rad vesel in dobre volje. Ne pomislijo, da je veseli značaj človeku lahko že prirojen; ne gre jim v glavo, da smo lahko veseli sami sebe in imamo vir zadovoljnosti v srcu.

«Da-li mi ugaja?» odgovori pater prav tako brezskrbno, kakor odgovarja otrok materi ‚šestresnic‘. «Glejte, ljubi moj ‚kučegazda‘, to je prav tako vprašanje in tudi odgovor bi bil tak, kakor če bi vas jaz vprašal: Ali vam ugaja življenje v tej-le hiši? Vi ste gotovo imeli posebne vzroke, da ste si jo sezidali, in sezidali ste jo gotovo le zato, da vam bode dobro tukaj. Tudi jaz sem prestopil samostanski prag, oblekel to-le raševino in napravil slovesno obljubo iz blizu enakih vzrokov. — Dragi prijatelji, tudi mi smo se danes zbrali tukaj, da nam bode prijetno in dobro, da sami sebi in drug drugemu z

družbo sladimo življenje.» Potem prime kupico in napije:

«Gospod plemeniti 'kučegazda', Bog vas živi!» Čaše zazvené in Videnskemu se zjasni obraz. To je videl tudi pater Jožef in nadaljeval:

«Torej oba sva si neprisiljena izbrala vsak svoje zavetišče. Vidite, sedaj si pa življenje sladiva ali greniva, kakor hočeva sama. Brez posebnih nezdod, katerih človek ni sam kriv in katerih nas čuvaj Bog, je človek tudi v sedanjih časih sam svoje sreče kovač.»

«Sedaj pa z Bogom, prijatelji, z Bogom gospodični. Zabavajte se dobro, Bog z vami!» To rekši seže moškima v desnico in odide z istim prijaznim nasmehom in z isto zadovoljnostjo na licu, kakor je bil došel. Izprosil si je bil nekaj uric dopusta, da bi obiskal bolnega znanca v bližnji vasi. Ker ga je družba tu nekoliko zamotila, stopa sedaj toliko hitreje.

«Čudni ljudje so ti kapucinci», reče nato Videnski.

«Jaz bi vse spodil delat», dostavi Derossi. «Pokaj si neki ti ljudje pasejo svoj život, redé se in ležé po samostanih, kmet pa ima žuljave roke in od zore do mraka potno čelo. Brez njih ne propade človeštvo. Narava sama uči človeka nravnosti, in izkušnja nam pravi, da leža ni najlepši vzgled nravnega življenja. Tudi svetne duhovnike bi spodil k nujnejšim opravilom in cerkve bi pozaprl. Cesar Jožef je bil mož, ki se je otresel verske tesnosrčnosti.»

Videnski je zadovoljno prikimal.

«Dovolite, gospod umetnik, da vam nekaj oporekam», oglasi se Lucija močno zardela. «Odkodi bi se mogel potem naš seljan naučiti nravnosti? Oprostite, odkodi bi se je bili naučili vi, gospod umetnik? Narava nas res lepo uči; toda jaz mislim, da je neuk človek ne more umeti. Najprej moramo poznati naravo samo, potem šele njene nauke, če že hočete, da govorim po vašem. In narava sama ni nikdar dovolj močna, da bi človeka vzdržala na pravi poti. Ali niso ravno tako zvani prirodni narodi globoko zašli v nenravnost? Sicer pa sem prepričana, da spoznavanje narave same nas ne pripelje nikamor drugam,

kakor k njenemu začetniku, k Bogu, začetniku vsega življenja in vse nravnosti.»

«Zmagali ste, gospica. Srečen sem, da ste me tako mojstersko odbili uprav vi, Lucija», rekši jo pogleda ljubeznivo. Pomenljiv je bil ta pogled iz očij, katerih se je Lucija kar bala. Tičalo je v njih nekaj, kar jo je strašilo in odganjalo.

«Gospod umetnik, vi ste torej srečni, če vas užene slabotna ženska», reče Vida, šaleč se z njegovim poklonom.

«Da, gospica! Srečen, presrečen bi bil, ko bi me Lucija tako premagovala celo življenje, kakor danes. Ko bi se čutil v svojem zadnjem dihu tako premaganega, pa bi bila srečna i moja zadnja ura.» Lucija je lahno zardela, nasmehnila se in pogledala v stran. Ugajalo ji je njegovo laskanje. Kateri ženski pač ne ugaja? — «Potem bode kakor bogova», dejala je kača Evi.

Postrežnica prinese s pošto došle liste in časnike. Položivši vse skupaj pred Videnskega, odide molčé. Ta prvi pogleda časnike in se zamisli vanje; Vida pa, ne hoteč se dalje pričkatati s prilizajočim se Lahom, seže po pisma.

«Oho!» začudi se, pogledavši vabilo k veselici v Poljano, «Lucija, jutri zvečer bodeva plesali.»

«Kje?» vprašata oba z Derossijem.

«V Poljani bode veselica, priredi jo bralno društvo. Pogledj!» reče in ji ponudi vabilo.

«Radoveden sem, kako se vèdejo Slovenci na svojih veselicah», pravi Derossi.

«Ne slabo», zavrne ga Videnski in ga pogleda izza velikega nemškega dnevnika, «osobito ples je vkusen in mičen.»

«Kaj pa petje?» vpraša Lah dalje.

«Za to mi ni dosti mari. Saj veš, kako jaz cenim narodno kričanje in narodno hvalisanje, katerega so pesmi vse polne namestu prave poezije.»

«Da, tako je!» pravi Derossi, «ljudje so še preneumni, da bi vedeli, kaj je poezija. Ne morejo se še otresti starih predsodkov in živeti naravno.»

«Derossi, ti si res mož, ki veš, kaj govoriš. Škoda le, da ne napišeš svojih lepih mislij o človeštvu in jih ne utrdiš na modroslovnem stališču. Škoda, škoda!»

«Oh, vedi, dragi moj, da me zadržuje samo kist. Že marsikdo mi je svetoval tako, kakor ti. Ne utegnem in pa — na uho ti povem — ne pišem rad.» Potem vstane, poslovi se od gospodičin in odide v svojo sobo naravnost pred slikarsko stojalo; v glavi so se mu pa podile, stavim, bolj samoljubne misli, kakor Aristotelu, ko je izumel svoj filozofski sestav.

Drugi večer so bili društveni prostori v Poljani sijajno razsvetljeni. Bil je večer pred prvim majnikom in sabota. V stranski sobi so se vežbali pevci v svojih glasovih. Dekoracija odra daje igralkam in tudi igralcem mnogo opravila. Bliže in bliže jim je osma ura, začetek «besede».

Društveni blagajnik, Ivan Mlakar, natika pri mali mizici stoječ, bele rokavice, za njim na vrhu stopnic stojé pa drugi odborniki, med njimi tudi načelnik, vsi s trobojnicami na prsih, v lepi črni obleki, in sprejemajo goste. Tudi Vrténe ima nocoj trobojnico, saj mu jo je pripela Pavarjeva Olga sama.

Dvorana se polni, ljudij prihaja vedno več. Naposled je vse natlačeno, drug sloni na drugem. Zagrinjalo se vzdigne, pevovodja, znani Brnik, si briše potne kaplje s čela, ne vemo, ali zaradi telesne obilnosti ali zaradi nezaupnosti do samega sebe in svojih pevcev. «Bratje, v kolo!» zadoni po natlačeni dvorani, kjer so poslušalci že nestrpnó čakali začetka. Konec je bil kakor po navadi: ploskanje, «živeli!» in «još, još!» Pesem ponové.

Ne bodemo opisavali vseh točk veselice, ker vemo, da to ne gre v okvir naše povesti. Potrpežljivi čitatelj bi se pri tem dolgočasil prav tako, kakor se je morda tedaj, ko je res prisostoval takim «besedam». Tudi ne bi blagovoljnega bralca mučili niti s tem, ko bi se ne bilo tu zgodilo nekaj, kar sega v povest.

Skrbno izbrana igra je zanimala poslušalstvo vseskozi. Celó Videnski je natezal svoj «kukalec» in opazoval predstavljajoče osebe. Derossi se je sedaj pa sedaj pogladil po «kozji bradi» samozadovoljno in samosvestno, kakor hoteč pokazati, da on stvar ume in da mu ugaja. Saj Slovencem itak ni bil naklonjen, tako je trdil svojim znancem.

Ko je nastopila Pavarjeva Olga, pridobila si je občinstvo takoj. Seveda lepa postava, prijetni glas, ljubeznivo kretanje prijajo vsakemu človeku. Srca ni móči videti. Svojo ulogo je znala izbornó, besedij ni izgovarjala samo po pravilih umetnosti, marveč tako, kakor ji je velelo strastno razburjeno srce. V onem hipu, ko je svojemu junaku zadržala zvestobo, govoreč: «Da, moj Rastislav! Tvoja ostanem na veke!» slišal se je iz gneče bolesten vzdih. Vida se je zgrudila v omedlevico.

Ivan Mlakar je takoj prihitel s kupico hladila. Kmalu ji je odleglo, toda celotni vtisek igre je bil nekako pokvarjen. Tratnik je spoznal bolesteni vzклик, beseda mu je zastajala v grlu, oziral se je med občinstvo, da bi kje ugledal znani obraz, toda zaman. Odnegli so jo v stransko sobo, kjer so ji hiteli pomagat Derossi, Mlakar in Lucija. Mlakarju se je zdelo, da Lucija ni tako vneta za Derossija, kakor on za njo; ogibala se je pa tudi njega, in to ga je bolelo. Kako rad bi jo bil kaj vprašal, rad bi ji bil kaj povedal, a ta prebiti Lah je bil kakor senca vedno za njo.

Ko je zaradi obolele Vide kmalu potem odhajal Videnski, zbrala se je poleg plesne sobane precejšna družba trške odlične mladine, da bi proslavila god Filipa Tratnika. V bralni sobi so se vrtele plesaželjne dvojice, tu se je parvstila napitnica za napitnico. Olga je sedela kot nocojšnja soigralka seveda poleg Filipa, zraven nje Friderika, katera jedina je vedela, da je Olga dosegla vse, vse. Filipu se je zdelo, ko mu je častitajoč segla v roko, da se nekoliko trese njena ročica. Saj mu niso mogli ostati neznani vsi oni žarni pogledi, katerih moč dobro poznajo ženske. Tudi Olga jo je poznala. Njene oči niso zakrivalé strasti. To je pa še večalo njeno lepoto.

Tratniku je še vedno odmeval v srcu oni bolesteni vzклик iz dvorane. Vedel je — kakor si je vsako reč rad razlagal po svoje — da je bil tega vzdih kriv le on, ne pa morda — vročina. Zdelo se mu je, kakor da je včeraj slišal besede: «Ženske navadno ne odpuščajo, kar se dostaje srca.» Kako rad bi bil

stopil za njo, vprašat, kje je, kako ji je. Toda nje ni več, Olga ga je ujela in ga drži v mreži, kakor grešno dušo hudobec, — da, lepi hudobec.

Junačil se je dolgo, a naposled vendar omagal. Kakor je govorila strastno na odru, tako in še bolj strastno in ognjevito je govorila sedaj s Filipom. Tudi on ni mogel molčati; kako bi, saj je znala Olga tako lepo govoriti. Nekdanjo slavo Tratnikove hiše, sedanje nje dobro ime in sijajno bodočnost je znala tako lepo splesti v umetni venec, da ni bilo treba Tratniku drugega reči, kakor «da», in zavezano je bilo.

Tam pri drugi mizi pa sta se pričkala notar in kresniški kapelan Krajec. Pomagala sta vsak s svoje strani netiti slaboznani slovenski razpor. Sodnik ju je včasih pogledal, sedaj pritrldil temu, sedaj onemu in bil — dobre volje. Jaromil ju je nekoliko pomiril s tem, da je sprožil sploh slovansko vprašanje in vsi trije so potem govorili o lepi bodočnosti slovanskih narodov. Sodnik pa ni rekel ničesar, tudi dobra volja mu je izginila z obraza. Ni mu bilo po godu, da so se tako vnemali za slovanstvo. Vendar so se naposled ločili v miru in prijaznosti. — Z uspehom veselice ni bil menda nihče zadovoljnejši, kakor Pavarjeva Olga; da, Olga in Filip Tratnik.

VI.

Polagoma so nehali ljudje govoriti o zadnji veselici v bralnem društvu, počasi je tudi Vida pozabila neprijetne spomine, kolikor se sploh dá pozabiti. Divna pomlad se je že klanjala gorkemu poletju, dnevi so bili vedno bolj vroči, a toliko krasnejša jutra, toliko prijaznejši večeri.

V Pločah so uživali večerni hlad navadno v lopi na vrtu. Stari kapitan je pušil iz dolge turške pipe in prebiral časnike ter jim na rob včasih delal svoje opazke, trdilne ali nikalne, dovtipne in neslane, kakor je že nanesel slučaj. Njegov nenadomestljivi prijatelj in družabnik, Derossi, se je rad udeleževal večerne zabave na vrtu in o teh prilikah vselej «kadil» svojemu «dobrotniku», kar je mogel. Dostikrat je celó

navadne njegove opazke sukal tako, da so se videle drugim bistroumne, dovtipne in učene. Da, Derossi ni bil človek prazne glave. Narava ga je bogato obdarila z najlepšimi sposobnostmi.

Neki večer se je vračal Krajec od bolniškega obiskovanja iz ploške vasice, kjer se je pri Videnskem slučajno sešel z Mlakarjem. Videnski je sprejemal z navadno vljudnostjo vse stare in nove znance. Mlakar in Krajec sta bila prijatelja še iz onih časov, ko je bival Krajec v goriškem semenišču.

Ker je bil pogovor o Derossiju, reče kapelan: «Vidi se, da temu Lahu ne bode težko vprašati za Lucijo. Saj je kapitana že sedaj tako pripravil, da bi mu jo kmalu ponujal sam. Derossi zna, pa zna.»

Težko je bilo Mlakarju, ko je slišal, da tako sodi celó njegov prijatelj. Če že on vé o tej razmeri, kaj pač ugibajo šele drugi ljudje o Derossiju in Luciji.

«Ljubi Ivan, meni se pa zdi», pravi Mlakar, «da ona nič kaj ne mara za Laha. Kolikor je prijazna ž njim, to je le očetova želja.»

«Tako misliš ti, seveda», odvrne Krajec in pogleda prijatelja na pol sočutno, na pol nagajivo.

«Bog daj, da se ne motim», nadaljuje Mlakar. «Vedi, da nisem z Lucijo še nikakor zavezan in ji želim, da je srečna vsaj s kom drugim, če že ni božja volja, da bi bila z menoj. Sicer pa te misli — odkrito ti povem — doslej še nisem mogel spraviti v soglasje s srcem.»

«Prijatelj, trnja in bolečin imamo povsodi dovolj.»

«Glej, bojim se, da tu zmaga ono nesrečno maloverstvo in brezverstvo, za katero bi dal Videnski vse, vse, tudi lastno kri», govori Mlakar užaljeno.

«Ej, kaj te je navdušilo na to stran? Čudim se ti. Nekdaj pa si govoril o njem s tolikim navdušenjem, da bi je bil priporočal lastnemu bratu,» vpraša ga zvedavo kapelan.

«Tedaj nisem vedel, kake posledice iz tega izvirajo v življenju.»

«In še vedno trdiš, da si znal misliti?» čudi se mu Krajec. «Da, ko bi ljudje, ko bi naši učenjaki mislili na življenje, na njegove potrebe in pravo srečo,

umovali, skleпали in pisali bi drugače, kakor ravnaajo večinoma. Življenje je najboljša priča za kako resnico, pa tudi priča proti neresnici.»

Prišla sta do ceste, kjer sta se ločila na levo in desno.

«Kaj hočeš», povzel je Mlakar še jedenkrat, «človek ni nikoli zadosti previden. Zdrav, Ivan, Bog s teboj!»

«Potolaži se, Mlakar», zakliče mu Krajec; «vedi, da obupnost je tudi posledica —»

«Bog preloži», seže mu oni v besedo. «Z Bogom! Z Bogom!» —

Tihi mrak je legal na zemljo, prijetni hlad je krepčal prirodo, povsodi se je širila neka prijetna vonjava, kakor da bi pomladni duhovi praznovali svoj god. Skozi okno poljanske tvornice blišči svetloba na ravno polje in tje do bližnjih holmov. Mirna, jasna noč je brez lune. Čriček čirika pred svojo luknjo, slavec drobi tožno melodijo ob tiho deročem potoku. Tako slovesno in vendar nekam žalostno odmeva njegov spev po dobravi in po širnem polju. In tudi njegova pesem je slavospjev ljubezni. Po svoji naravi kratkočasi družico, ki skrbno plete gnezdo in se trudi za — prihodnje rodove.

Pozno je že.

Tvorniška okna se še bliščé, drugodi po trgu je pa že sploh temno; tudi svetilnice, ki goré le tedaj, ko ni lune, pogasil je že Vrténe. Tudi on že sladko spava, in ne motil bi se, kdor bi trdil, da sanja o topovih v Veroni, o svojih častnikih, tovariših in lepem mladostnem življenju. Da, vsega tega ni več, in kar je bilo pozneje, tega je mnogo zabil lahkoživi mož, zapil pa še več. Oni dan so se norčevali v Poljani, da je Vrténe neki večer gaseč svetilnice srečal pamet. Saj tako so si razlagali ljudje vzrok, da ne zahaja več v žganjarnice. Zgodilo se je pa v resnici tako-le: Pod ugaslo svetilnico je zadel Vrténe z nogo ob temno stvar, ki ni bila nič drugega kakor neki njegov tovariš iz vojaških časov, sedaj pa postopač. Poln vinskih in drugih žganih duhov se je bil revež sesedel ob zidu pri svetilnici na tla in zaspal. Tukaj ga je našel Vrténe. Zaradi službene

vestnosti ali kali ga je počasi, jako počasi vzbudil in z veliko težavo spravil v občinsko hišo spat. «Pač žalostna pot», mislil si je Vrténe, rekel pa ni nikomur besedice, saj mu je zadosti pravil notranji glas: «Vrténe, vse tako čaka tudi tebe!»

Res, od tedaj se ogiblje žganjarnic.

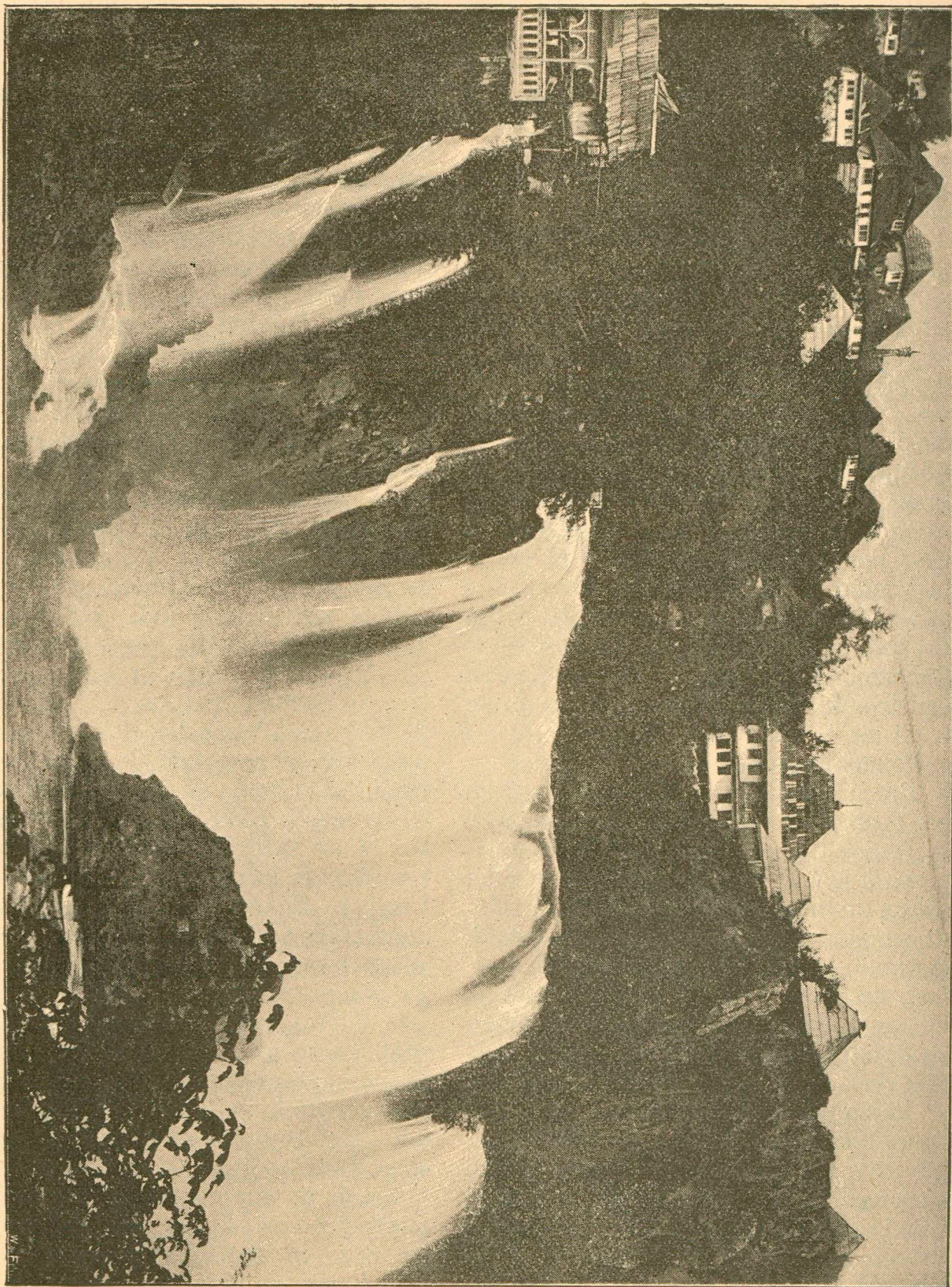
Tudi v vili Videnskega je že skoro vse objel spanec in zazibal v sladki sen; le okno, kjer je Derossijeva spalnica, sveti se še. Kaj neki počenja naš junak, za katerim se tako rado obrne marsikatero žensko oko? Morda zopet kuje načrte o novih zmagah in pridobitvah? Ne moti se mnogo, kdor misli tako. Njegove sile so se združile samo na jednom mestu: brez ozira na preteklost se je zagledal Emanuele Derossi v mile oči Lucije pl. Videnske. Prave te oči so ona trdnjava, katero hoče, mora pridobiti. Te oči so mu tem zanimivejše, čim bolj se ga izogibljejo; tako rad zre vanje, oh, tako rad, da se mu zdé jedina nebesa, saj v prava nebesa nad zemljo itak ne veruje nič. Trenutek ugodnosti, krepko do dna izpit, to mu je pravo in jedino veselje. Nespameten se mu zdi vsakdo, ki ne uživa lepega trenutka, ko se mu ponuja. Saj je po smrti — menda — nirvana. Zakaj bi ne smel uživati njene navzočnosti, pasti oči prav do sita; zakaj bi ne smel piti iz čaše ugodnosti, kakoršna se mu ponuja, če bi res snubil Lucijo? Kakor ne dvomi, da mu Videnski ne odreče svoje hčere, vendar se ne more čisto privaditi misli: Kaj pa potem?

S takimi načrti se je bavil vsak dan, zdeli so se mu lepi, očarljivi, dasi mu je spomin na dom, na svojce zelo grenil celotni užitek. — Toda kaj bi preganjal take mračne misli, življenje se mu smehlja tako ljubo. . .

Nocoj ni mnogo mislil o tem. Umetelniški zanos, ki ga je tiral z doma po svetu in zaradi prijateljevega vabila pripeljal v ta kraj iskat snovi novim slikam, posadil ga je tudi nocoj pred slikarsko stojalo. Marno in spretno gleda na osnutek neke slike in spravlja nove podobe na platno: Pri velikem, odprtem oknu sedi deklica, katere poteze so nam

že skoro znane, podobna je že sedaj — Luciji; v ozadju razsiplje zahajajoče solnce svoje žarke po oblačnih skupi-

nah, pred temi je pa znani prizor izza Videnskega vile: srednje visok hribček, na njem razvaline starega gradú, na

Slap pri Jajcu. (Po fotografiji.)

levo samostanski vrt in samostan z nizkim, šilastim zvonikom, nekoliko bolj na desno znani vrhi kresniških hiš, bolj v ozadju pozlačeni križ na stolpu žup-

nijske cerkve, prav na desnem robu so pa oguljene veje skrivljenih, od burje nagibajočih se topol. Dekletu ni vsa ta raznovrstnost prav nič mari. Pred-se

zre na novo povezano kito cvetic in premišljuje — menda — kam bi jo pripela.

Kist mu mirno polzi po oblačnih skupinah, rahlo po solnčnih žarkih, varno po sivih zidinah, a nežno, rekli bi, skoro ljubeznivo pedantno po krilu, in — kakor bi jo poljubljal lahki večerni vetrič — po resnem licu gospice Lucije. Še jedenkrat pogladi kostanjeve lasce, še jedenkrat vzdihne umetnik, nasmehne se in — ugasne luč.

Vse miruje sedaj, vse počiva, le srca ne mirujejo.

Odkar je Derossi Videnskega gost, imajo v vili lepo življenje. Lah je kakor navadno živahen, dosetljiv in pri ženskah silno ljubezniv. Osobito rad «dvori» Luciji. Ona se ga sicer brani, toda neljubi ji niso njegovi pokloni, dasi se vedno izogiblje njegovim pogledom. Zdi se ji, da ne more vstrpeti strasti, katera sije iz njih. Te oči so ji bile skoro kakor strašilo. Dostikrat se je stresla, sanjajoč, da jo opazujejo skrivaj. To tudi nikakor ni bilo neopravičeno, saj je bil Derossi po dnevu res vedno za njo, pa lepo, dostojno, ne da bi se bil usiljeval, marveč uslužno, lju-

beznivo, celo prepokorno, kar je Luciji presedalo. Dobro je vedela, kaj namerja s tem. Zato se ga je ogibala, kakor se je ustavljala v pogovorih, če tudi je bil zraven oče, vsem migljajem, s katerimi bi bil razkril očitno svoja čustva.

Nekaj dnij potem se odpravi Videnski z Derossijem na pot. Rekla sta, da gresta samo v Gorico; Lucija je pa sodila že po pripravah, da bodeta več časa z doma. Pred odhodom ji je oče tudi res naročil, naj ne skrbi, če bi se ne vrnila v petih ali šestih dneh. Posebno ganljivo se je poslovil Derossi, govoril je tako zaupno, tako samovestno in udano, kakor le svoji izvoljeni nevesti. Lucija se je tresla ob tem slovesu, — ali od strahu, ali od veselja?

Redni večerni sestanki v hladnici in v salonu, kjer so se pogovarjali o slikarstvu in umetnosti sploh, ponehali so torej za nekaj časa. Dekletoma se je izprva res nekoliko tožilo po jednaki zabavi, tretji in četrti dan sta pa že mislili, kako bi si sami napravili razvedrilo. Čudo bi bilo, ko bi tega nedostajalo mladim ljudem v cvetočem letnem času. Saj je vse polno zabave, polno življenja. (Dalje.)

V kapeli sv. Cirila in Metoda.

(V Rimu, v cerkvi sv. Klementa.)

Ciril, Metod, nebeška brata sveta,
Na zémľjo tèmno z jasne zróč višave,
Kdaj gane vaju béda bedne Slave,
Kdaj gane solza z bedo jej izžeta?

Kakòr o vojski vranov črnih četa
Spreleta čez poljane se temave:
Od Volge vlačijo se do Veltave,
O Savi tožni — mržnja, rázpá, zméta!

Ciril, Metod, v svetlòbi zlatozarni,
Ozrita se na tèmno zemľjo našo,
Na tèmno zemľjo, v zemľji boj viharni!

Resnica vojsko vražno naj razbije,
Pokóplje v gròbe vranov črnih pašo —
In mirne sreče solnce naj posije!

A. C. Slavin.

Boj pri Sisku.

Zar kresóv obseva kranjske griče,
 Na pomoč spet zoper Turka kliče.
 V grad turjaški doletela ptica,
 Pismonoška ptica golobica:
 «Vstani, vstani brzo naš Andreje,
 Turek zlobni spet nad Sisek speje;
 Po deželi bratski strašno ropa,
 Mesto že napada in obstopa.
 Daj pomoč, ne uro se ne mudi,
 Siščanje so z vragom v borbi hudi!»
 Brž Andrej razpošlje naznanila
 Po gradéh, da je Hrvatom sila;
 Urno v gradu svojem vojno zbere,
 Konjikov tristo nad Turka dere.
 Vsak gre v boj, ki dobil naznanilo,
 Skupaj vitezov dvanajst je bilo —
 Štiri tisoč Kristove zastave,
 Turkov pa kot listja je in trave.
 Sešla vojska skupaj v Novemgradu,
 Tu se posvetuje o napadu.
 Kar zazvé po selu vojska naša,
 Da pritiska Sisek Hasan paša.
 Če se Sisek dnes ne bo oproutil,
 Jutri vrag se v mestu bo pogostil.
 Kvišku plane kakor lev Turjaški:
 «Čujte bratje, vitezi junaški!
 Lahko sekati doma na pragu
 Glave zvezanemu je sovragu;
 Težka borba je na trati prosti,
 Vzlasti, ako je sovraga dosti.
 A udrimo, bratje, na Turčine,
 Sekal hude nam je bolečine:
 Okrvavil v naši zemlji ceste,
 Strl očete, matere nam zveste,
 In odvél nam ljubljene otroke
 V robstvo, v kraje Turčije globoke.
 Z ognjem je požrl vasí, pristave,
 Po koléh nataknil dedov glave,
 Kri v nebo za maščevanje kliče,
 Tega vi ste, tega vsi smo priče.
 Meč izderi vsak, ki z mano čuti:
 Pasti mora danes Turek ljuti!»
 Meči ostri vojski zarožljajo,
 Konji hrskejo in zaceptajo,
 Rog zatrobi, boben zaropoče,

Vojska v boj hiti, kar jej mogoče,
 Ko rodi se solnca luč krvava,
 Priča, da bo pala mnoga glava. —
 Ko se dan deseti uri bliža,
 Spazi polumesec vojsko križa.
 V red Turjačan vojsko si postavi,
 Turek tudi se za boj pripravi.
 «Allah, Mohamed!» kričé pogani,
 «Bog in Mati Božja!» pa krščani.
 Bojni hrup udarja na ušesa,
 Boben, rog ozračje sinje stresa;
 Čuje pok in mečev se rožljanje,
 In pričnè se s Turkom grozno klanje.
 Naš Andrej in slavni ban Erdedi
 Planeta na turško vojsko v sredi,
 Rödern, Eggenberg in Ravbar vrli
 Na straneh nad vraga so udrli:
 Žvižga meč in vjedno puška poka,
 Vrag za vragom v svoji krvi stoka.
 «Bog je z nami!» vpijejo krščani,
 «Allah, kje si?» pa Mohamedani,
 S samokresi, meči ves opasan,
 Teka, prosi, kolne, žuga Hasan.
 Vragi že obračajo hrbitišča,
 Rine vsak se, že beže z bojišča.
 V divjem begu mož čez moža pada,
 Vojska naša trde jim naklada.
 V vodo vrejo Allaha sinovi,
 Vsi meneč, da jih otmó valovi.
 Kolpa pa privrela v silnem toku
 Na pomoč le lastnemu otroku:
 Davno že je vragu napretila,
 Ko nedolžno kri, solzé nosila,
 Da prišla bo dôba maščevanja
 Turku vragu za hudobna djanja.
 In zato se Kolpa zdaj upira,
 Maščevalno Turku beg ovira.
 Vsa peneča, močna in srdita,
 Vsa od turške vojske je pokrita.
 Vidi mesto srečno, stari Sisek,
 Da otet je turških sil in stisek,
 Kliče dvigajoč mirú zastavo:
 Bogu hvalo, in junakom slavo!
*Kjer Slovencev moč se v jedno stika,
 Pade sila še tako velika.*

A. Hribar.

Jožef Ressel.

(V spomin stoletnice njegovega rojstva. — Spisal Anton Sušnik.)

(Konec.)

Toda vrnimo se k Resselovemu vijaku. Vijak ni bil sicer neznana stvar, a neznano je bilo, kako bi se porabil na ladiji. Ressel je odkazal vijaku pravo mesto zadaj doli pod ladijo, kjer ne udarjajo nanj valovi. Ressel nikomur ni tajil svoje izumitve, četudi se mu je zdela tako važna, kakor izumitev parobroda, železnice in brzojava.

Po napominanem poskusu leta 1826. v Trstu je vzel Ressel leta 1827. — torej pet let prej nego Sauvage — na svojo izumitev patent ter je želel osnovati družbo za brodarstvo s pomočjo vijakov po morju, jezerih in avstrijskih rekah. A dotično vabilo se ni smelo objaviti, policija je to prepovedala. A čudno! Ko Ressel ni mogel doma priti do namena, posrečilo bi se mu bilo skoro v Egiptu! Bogataš Budmani namreč, kateri se je dolgo mudil v Egiptu, pozove Ressela, da izgotovi za ondotnega podkralja Mehameda Alija vijakovo ladjico za vzorec. Ko pošlje podkralju to ladjico, bila mu je dokaj všeč, in hotel je pri Resselu naročiti štiri vijakove parobrode po trideset konjskih sil. Toda to naročilo je splavalo po morju zaradi nedostatne podpore; podkralj namreč ni hotel ali pa ni mogel Budmaniju dati novcev.

Naposled se Ressel združi s tržaškim veletrgovcem Ottavijem Fontano, kateremu je predložil svoj nadrobni načrt. Namerjal je urediti vožnjo med Trstom in Benetkami. Ker je pa po morju med obema mestoma vozil parobrod Angleža Morgana na podlagi posebne pravice že mnogo let, nastala je pravda za to pravico. Morgan se je pritožil na Dunaju pri dvorni komori, a Ressel se napoti septembra meseca leta 1828. sam na Dunaj, kjer ga dvorni kancelar grof Saurau vsprejme prav vljudno. Obljubi mu podporo, toda s tem pogojem, da ostane to podjetje domača last; ob jednem je izrazil tudi željo, naj se parni stroj naroči na Štirskem pri sv. Štefanu

v Fužinah barona Valdaccija. To se je tudi zgodilo, dasi je Ressel želel dobiti ta stroj z Angleškega.

Leta 1829. je bila ladija z vijakom vred izgotovljena, toda parnega stroja ni še poslala Valdaccijeva fužina. Ob tem času se je Ressel seznanil s posredovanjem nekega Bauera s Francozi Picardom, Malacem in Rivièrom; z njimi je hotel dovršiti namere svoje.

Ko pa le še ni bilo parnega stroja iz Štirske, pošlje drug Fontana Ressela v Pariz, naj ondi poišče kako zanesljivo tovarno za stroje, poleg tega pa sklene z omenjenimi Francozi dobro pogodbo. Ressel gre res v Pariz in ondi poskusi vožnjo z vijakovim parobrodom, katera se je tudi posrečila sijajno. Pogodba se pa ni sklenila, marveč Ressela so prav pôdlo osleparili, da si je težko priskrbel novcev za pot v Trst. Ko dospe kmalu za njim naročeni stroj, priredi po letu l. 1829. prvo vožnjo z vijakovim parobrodom «Cività»; parobrod je bil 60' dolg, 11' širok in 6' visok, vijak je bil popolnem pod vodo. Za nekoliko minut je preplaval parobrod pol morske milje. Občinstvo je bilo navdušeno in je proslavljalo Ressela, Ressel sam pa je menil, da je dosegel svoj namen. Toda hipoma obstoji parobrod; pohabil se ni bil vijak, ampak neka cev pri parnem stroju. Vse pojasnjevanje, da se dá to lahko popraviti, bilo je zaman: vsega je bil kriv Resselov vijak. Naposled je pa še policija prepovedala vsakoršno vožnjo za poskušnjo s tem parobrodom.¹⁾

Po tem ponesrečenem poskusu je prišel udarec za udarcem. Dospel je z

¹⁾ Zanimivo je, da se je vožnje za poskušnjo na parobrodu «Cività» l. 1829. udeležil tudi naš rojak in pesnik Jovan Vesel Koseski. Ko se je seznanjal Ressel z Angleži in Francozi, svaril ga je Koseski, naj nikar preveč ne zaupa ptujim ljudem, katerih ne pozna, in naj jim ne razlaga svojih izumitev, ker zgodilo bi se lahko, da bi drugi uživali zasluge in čast njegovega truda, kar se je tudi — žal — zgodilo.

Dunaja odlok o tožbi, katero je imel Ressel z angleško družbo Morganovo. Fontana pa, katerega je bila nada prevarila, bil je še vesel, da se je mogel izgovarjati s ponesrečenim poskusom in policijsko prepovedjo ter tako iznebiti vseh daljših zvez z Resselom. Ressel pa je bil uverjen, da je njegova izumitev izborna in ni kriva neuspehov, zato je tožil Fontano, ker ni ostal mož beseda v pogodbi. Tožbo njegovo je pretrgala po nekoliko letih Fontanina smrt: Resselov privilegij je izgubil veljavo, parobrod je razpadal, in spravili so ga med staro lesovje in železje. Tako so se končali l. 1835. vsi Resselovi napor, ves njegov trud za tako važno delo, kateremu je bil posvetil vse svoje življenje.

Ko je bil l. 1834. urad vrhnega gozdarja v Trstu odpravljen in Ressel pridelen kot c. kr. gozdarski koncipist kameralnemu uradu v Ljubljani, prosi za izpraznjeno službo nadgozdarja v Montovunu v Primorji; to je tudi dobil z letno plačo 800 gold. Ker se je pa državno primorsko gozdarstvo pečalo osobito z lesom za ladije in ker Ressel še vedno ni opustil svoje misli, delal je na to, da se uprava gozdov, namenjenih za mornarico, izroči mornarici sami; prosil je tudi tukaj službe, zakaj mornarica je imela tedaj svoje gozdarsko uradništvo. Leta 1837. gre torej v Benetke, dovrši tu svoje učenje v arsenalu in napravi potrebno izkušnjo. Leta 1838. je postal uradnik c. kr. pomorstva za Primorje in Krški otok.

Sedaj pa pride za Ressela jedna izmed najbridkejših dôb. Leta 1840. — pet let po uničenju prvotne ideje Resselove — pripluje v tržaško pristanišče angleški vijakov parobrod, kateri je imel vijak tako pripet, kakor ga je izumil Ressel: a sedaj je pozdravilo ta parobrod z nabrežja veselo in navdušeno občinstvo! Na istem nabrežju je stal tedaj tudi Ressel; s solznim in mrklim očesom je zrl na parobrod svoje izumitve, na to razvneto, ptuji parobrod občudujoče in proslavljajoče občinstvo... Ta parobrod je bil zgradil angleški trgovec Cummer, ki je vzel že leta 1829. patent na vijak; njega sestavo mu je

izdal neznani ptujec, Nemeč Bauer, bivši Resselov prijatelj, kateremu je odkritosrčni mož povedal vse svoje ideje, načrte in namere. Takó je Avstrijski ušla slava te velevažne izumitve skoro pod rokami, in ptujci, izposodivši ali kupivši s podlim načinom Resselovo izumitev, odnesli so slavo in sadove!

Ko je l. 1843. vlada razpustila gozdarske urade pri c. kr. pomorstvu, priporočil je Ressela dvorni vojaški svet gozdarskemu kameralnemu uradu, in tako je prišel l. 1844. v Benetke, kjer je bil pridelen intendanciji namorskih oskrbovalnic, in ko bi ne bilo nastopilo l. 1848., bili bi Ressela umirovili.

Ressela so skoro vsi predstojniki poznali kot moža, ki vedno dela načrte, in zato ni bil posebno priljubljen. Leta 1848. so ostavili beneški delavci arsenal, in Ressel je bil zopet premeščen v Primorje, a njegova žena z otroki je ostala v Benetkah. V Trstu je bil tedaj vojaški guvernér grof Gyulai; Ressel mu je svetoval, naj zasnuje namorsko komando; guvernér to stori, in Ressel je postal pomorski subintendant, pozneje pa pomorski gozdni intendant.

V tej dobi, bilo je l. 1852., čita Ressel v novinah, da angleška vlada objavlja 2000 funtov šterlingov (20,000 gld.) nagrade tistemu, ki more dokazati, da je izumitelj parobrodnega vijaka. Še istega leta pošlje Ressel vse svoje listine in načrte angleškemu admiralstvu, in ker od nikoder ni dobil odgovora in poročila, obrne se v tej stvari celó do nadvojvode Ferdinanda Maksa, ki je leta 1857. potoval v London. A tudi tem potem ni dobil odgovora, nagrado je angleška vlada dala peterim Angležem, ki so se oglasili zanjo. Listine in načrti pa, katere je poslal Ressel v London, izgubili so se, vsaj tako je pisal londonski generalni konzul Resselovim dedičem... Blaga duša, vse tvoje namere so bile torej uničene!

Ressel sam ni o tem ničesar zvedel. Bil je tedaj na Štorskem, kjer je izbiral les za mornarske naprave. Ko se je vračal s Štirskega, loti se ga legar v Ljubljani. Prominul je tu po petdnevni bolezni, ne da bi bil videl pred smrtjo še svojo soprogo in otroke, — l. 1857.

po noči med 9. in 10. oktobrom v 65. letu dôbe svoje.¹⁾

Jožef Ressel je bil jako učen mož. V njegovi slovstveni ostalini so našli rokopise o gozdarstvu in namorništvu, o gradnji ladij in strojev, o zdravilstvu in ranocelstvu, in kakor mi je prav pred kratkim poročal g. prof. Müllner, kustos dežel. muzeja Rudolfinuma, izumil je Ressel vsaj podstavne načrte pnevmatične pošte. Dasi je bilo njega življenje viharno, bil je vedno veselega duha, vrlega srca, prijateljem svojim in znancem — kakor smo čitali — še preveč odkritosrčen prijatelj. Ljubil je ves svet, zato je imel tudi srce — na jeziku. Če je kaj izumil, hitro je to razodel vsakomu; hrepenel ni po dobičku, ker ni bil sebičen, in to je vzrok, da je nepoznan živel in nepoznan umrl.

V glashi je bil Ressel mojster, toda bolj v teoriji; gledé na zdravstvo je često rekel, da družina njegova ne pozna zdravnika. Služboval je nad 40 let; prijatelji so mu prigovarjali, naj se dá umiroviti, toda on jim je vselej odgovoril, da hoče službo opravljati do smrti, ker človek je ustvarjen za delo, a ne za — lenobo. Še tri dni pred smrtjo je zapisal na zadnjo stran — recepta, naj se njegova družina poteza za pravice očetovih izumitev. Cesar Franc Jožef je priznal Ressela za jediniga in pravega izumitelja vijakovega parobroda in je tudi njega vdovi dovolil vso služnino moževo do smrti.

Med Slovenci je začel Ressel poslovati in v središču Slovenske je tudi do-

vršil svoje burno življenje. In kar se je že mnogim zaslužnim možem pripetilo, to se je pripetilo tudi pokojnemu Resselu: čast in slavo mu je skazoval svet, ko je truplo njegovo že davno počivalo pod črno grudo.

Za njegov spomenik v Trstu so nabirali prispevke po vsem cesarstvu, celó po ptujih državah; cesar je dal 500 gld. V njega rojstvenem mestu, v Hrudimu, so odkrili v slavnostni dan njegovega rojstva dné 29. junija l. 1861. na pročelju Resselove rojstvene hiše v Široki ulici mramorno pločo z napisom: «V tomto domě narodil se dne 29. června 1793 Josef Ressel, vynálezce parní lodi šroubové.» —

Grob Resselov se nahaja na ljubljanskem starem grobišču ob desni strani tik zidú, sredi mnogo vkusnih in dragocenih spomenikov prvih rodbin in meščanov ljubljanskih. Nad grobom se popenja steber iz temnosivkastega marmorja, stoječ na štirioglatem podstavu istega kamena. Steber diči pozlačeno sidro, obrobljeno s hrastovimi vejicami. Podstavec ima nemški napis, ki slóve v slovenskem prevodu: «Jožef Ressel, c. kr. gozdni intendant pri namorništvu, izumitelj parobrodnega vijaka, porojen v Hrudimu 1793, umrl v Ljubljani 10. oktobra 1857.» Pod napisom pa: «V znak spoštovanja do ženijalnega gozdarja in izumitelja je bil ta spomenik 1879 prenovljen od sodrugov v njega poklicu in državnega društva avstrijskih gozdarjev». Okolu spomenika je vkusna železna ograja; stoji pa s pročeljem proti prelepim kamniškim planinam in gorenjskim snežnikom. Mestna občina ljubljanska je pa proslavila Resselov spomin s tem, da je novi in jedni izmed najlepših ljubljanskih ulic nadéla ime: «Resselova cesta» — od mesarskega mostú do južnega kolodvora; zasajena je z lipami po obeh straneh.

Po mnogih ovirah so postavili tudi na Dunaju pred politehniko Resselu spomenik in ga odkrili dné 18. prosenca leta 1863. Ressel se opira z levo roko na modél vijakove ladije, z desnico odpira šestilo. Modél ladije stoji na hrastovem parobku kot v spomin logarja. Oblečen je meščanski.

¹⁾ Prijatelj našega lista je o njegovi smrti poiskal te-le podatke: «Jožef Ressel, c. kr. mornariški-gozdarski intendant (Marine-Forstintendant) je umrl dne 9. oktobra l. 1857., 64 let star v tukajšnji vojaški bolnišnici, v kapucinskem predmestju št. 60 zaradi mačuha (legarja). Njegovo poslednje stanovanje je bilo v šte. 85. kapucinskega predmestja (sedaj Dunajska cesta) «pri bavarskem dvoru», kamor je prišel dne 21. septembra kot potnik, in sicer, kakor je zapisal, iz Trsta. (Laib. Ztg. 1857, 22. sept. šte. 215, str. 870, Novice 1858, list 16., str. 122.). — Dne 19. januarja l. 1863. se je opravilo zanj pri sv. Krištofu mrtvaško opravilo. Tedanji župan Ambrosch je povabil k sv. maši mestni zastop, magistratne, železnične, c. kr. stavbarske in druge uradnike, pa vojaško poveljništvo. Glej m. e., št. 333/863.» Op. uredn.

Na spomenik so naredili napis, ki ga tu-le vidi čitatelj. Predno so ga odkrili, izbiti so morali zaradi migljeja od zgoraj tretjo vrsto: «Natione Bohemo». Izvirni napis bi bil slôvel:

JOSEPHO · RESSEL
PATRIA · AVSTRIACO
NATIONE · BOHEMO
QUI · OMNIVM · PRIOR
ROTAM · COCHLIDEM
PYROSCAPHIS · PROPELLENDIS
APPLICVIT
ANNO · M · DCCC · XXVII.
MONIMENTVM · POSIT · M · DCCC · LXI.

Največjo čast in ganljivo proslavo, pravi čin rodoljubnega spomina, so pa izkazali pokojnemu Resselu njegovi češki rojaki dné 8. kimovca l. 1888. ob 25 letnici ljubljanskega «Sokola». Ob 8. uri zjutraj so se zbrali češki «Sokoli» in drugi češki izletniki, gospodje in gospé, v ljubljanski čitalnici. Odtodi se napotijo po Dunajski cesti, med godbo kraljevo-graškega «Sokola», vkupaj osemdeset môž, z vihrajočimi zastavami in spremljani od poslanstva ljubljanskega «Sokola» in mnogoštevilnega občinstva — na grobišče k sv. Krištofu.

Ko dospejo pred spomenik in se razvrsté, stopi k spomeniku člen hrudimskega «Sokola», urednik listu «Český Východ», gosp. Josip Tomše, ter položi na podstavec prekrasni in dragoceni venec iz Hrudima; venec je bil iz narodnih posetnic s trakovi v mestnih bojah in napisom: «Město Chrudim — Svému rodáku». Posetnice so dali vsi

mestni odborniki in člani občinskega zastopništva, društvo «Sokol», delavsko društvo «Ressl», uredništvo in opravništvo lista «Český Východ».

Urednik gosp. J. Tomše je češki ogovoril prisotne tako-le: «Dragi bratje! Velečastite gospé in gospodje! Prejel sem posebno čast, da v imenu svojega rojstvenega kraja, staroslavne hrudimske občine, položim ta venec iz lavorja in iz narodnih posetnic na grob, po širnih deželah avstrijskega cesarstva in povsodi ondi, kjer buči morje, znanega slavnega hrudimskega rojaka. Narod, ki ne časti spomina svojih velikanov, sam ni vreden spoštovanja. Narod češki pa spoštuje svoje slavne može tudi v daljni ptujini: dokaz nam je ta blagoslovljeni kraj. Dasi je izginilo po noči z Resselovega spomenika, ki diči prostor pred politehniko na Dunaju, spričalo, da je bil slavni ta izumitelj rodom Čeh, ponosna zavest, da je bil Čeh, ne izgine nikoli iz src njegovih rojakov. Zahvaljujem vas iz srca imenom hrudimske občine vas, bratje, in vse, ki ste k tej hipni proslavi hrudimskega rojaka danes prispeli s svojo čislano prisotnostjo, ter kličem nevenljivemu spominu slavnega Čeha-Hrudimčana, Jožefu Resselu, Slava! in gostoljubni, krasni, beli Ljubljani, v katere zemlji, v slovanski zemlji, telesni njegovi ostanki počivajo, sokolski, Na zdar!»

Gromoviti «Slava»- in «Na zdar»-klici so se oglasili ob teh besedah po ljubljanskem grobišču. Nato so zapeli prisotni odkriti poleg Resselovega groba češko himno: «Kde domov můj».

Spomin slavnega moža naj budi v naših srcih navdušenost za velika dela!

Mladíke.

5.

Ho imetek ves dobí,
Dedič plaka le z očmí,
Smeje pa se v duhu
Mrtvemu skopuhu.

6.

Često speje sreča mimo nas,
Toda mi zgrešimo pravi čas.

7.

Priklicali bi čase
Na zemljo hitro zlate,
Ko vsákdo mánj bi náse
In mislil več na brate.

8.

Kdor govori dovtime nam same,
Vsak se mu smeje, nihčè ne verjame.

Anton Medved.

Iz Novega Mesta v Bosno.

(Piše dr. Jos. Marinko.)

(Dalje.)

Mestece (426 m vis.) je zidano prav tam, kjer se stika ozka dolina Jošavka z veličastno dolino reke Plive. Čista, mrzla voda Plive bruha kakih 15 km nad Jezerom iz več podzemskih jam na svetlo; takoj v začetku je že precejšnja reka. Prihaja od juga, a pri Jezeru se zavija na severovshod; tu se izliva v jezero, od katerega ima tudi mesto ime. Lega mesta Jezera je jako lepa in prijetna, da je malo takih krajev. Ob bistri reki, ki ima neštivilno postrvij v svoji hladnini, na bregu jezerskem med mogočnimi gorami zavarovalo proti hudim vetrovom — je kakor nekak raj. Bivalci pa so sami mohamedani; zaradi tega vidiš pač nekaj preprostih džamij, a nikakega drugega verskega znamenja. Na cesti pa, ki je ob enem glavna ulica, je jako živo. Brž pri vhodu v mesto je «kafana»; možje sedé ali sloné ob oknih na nizkih klopeh, srčejo črno tekočino, da je veselje, pušijo duhan (izgov. dúan) iz dolgih čibukov mirno in zadovoljno.

Tudi jaz sem si privoščil celó dva «findžana» kave, katero mi je prinesel prav dostojno mlad «kavedžija» kar do poštnega voza. Na desni ti ponuja nekdo pripravljene postrvi, zraven njega je mož s pečenim jancem, in zopet malo dalje si lahko kupiš in urežeš tikve itd. Ta ti poprašuje po pismu, naroča prevodniku; naš žid ima nekaj znancev okrog sebe, ki govoré o trgovini: vse mrgoli po ulicah kakor v čebelnjaku. Le težko se prerine voz skozi gnečo in pride iz mesta do jezerskega brega.

Tu vidiš pri izlivu reke Plive petero lepih ladij in mnoge čolniče; prijazno bi bilo voziti se po čisti vodni gladini... Da, lepo je tukaj, le prebivalci niso lepi. Poprej že, zlasti pa v tem mestu sem zapazil, da imajo mohamedani pogostoma od kôz razpraskana lica. Čudno ni, zakaj snažni niso, kôz si pa skoro gotovo tudi ne dadó staviti.

Jezero jajško je največje jezero v Bosni: dolgo je 7 km. Ima tri večje

nejednake oddelke. Cesta nas vodi tikoma ob jezeru. Nova je; Avstrijci so jo izklesali pred kratkim na več krajih globoko iz skale. Na desni in levi jezera imaš visoko proti nebu štrleče vrhove, pokrite s temnim zelenjem. Tudi južne gore so porasene, a pogrezajo se strmo kakor stene v jezero. S severa se znižuje svet polagoma proti bregu. V mirni vodi bistrega jezera se odsvitajo čarobno vrhovi visokih gorâ. Zares diven je pogled na to jezero. Stara cesta je vodila ob jezeru le do tako zvanega «lovskega groba», kjer počivajo 7. avgusta leta 1878. tu pali lovci 10. bataljona. Od todi pa se je dvigala visoko v planine, kjer je strahovito divjal isti dan boj med Turki pa Kranjci in Hrvati. Ozrmo se nekoliko na ta boj!

Premeteni mohamedani, zbrani v jako velikem številu, bili so na ugodnem kraju: zasedli so bili brdi Mile in Borec na planini Lizini (tako mi je pripovedoval tolmač, ko sva gledala gori z jajškega gradú); tukaj so pričakovali našo vojsko. Turek ni namerjal nič manj, nego vse vojake potisniti v jezero. Le izredna vstrajnost je rešila naše vojake. Bili so se oni dan od desete ure dopoldne pa do pete ure zvečer. Turek je bil po številu močnejši in je imel še mnogo boljše stališče, ker je bil nad Avstrijci. Bilo je treba našim res junaške hrabrosti. Dolgo je bila zmaga neodločena. Šele, ko so zgrabili naši vojaki Turka od strani ter se je posrečilo nekemu oddelku tudi pospeti se nadenj, umaknil se je proti mestu Jajcu. Pravil mi je preprost Bošnjak, da je neki katoličan domačin pokazal pot, po kateri so naši obšli vruga, a da je pri tem tudi njega podrla turška krogla. Najbolj so se tu skazali naši vrli Kranjci. Poveljnik Würtemberg sam je dejal: «Kranjce treba zahvaliti, da nismo plavali po jezeru in nismo pili njegove vode.»

Palo je veliko naših vojakov. Spodaj ob cesti je spomenik postavljen hrabrim

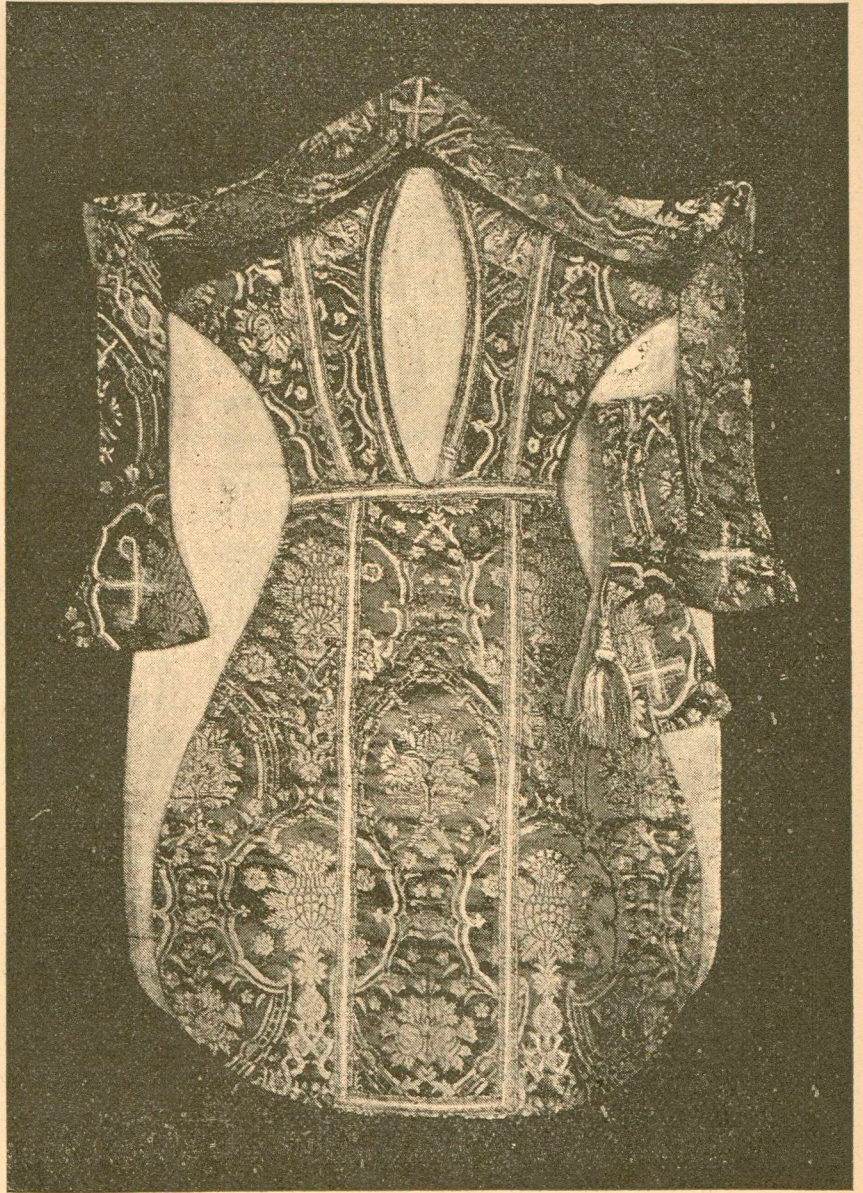
lovcem, a zgoraj na stari cesti v večno jim slavo pomnik junakom Slovincem in Hrvatom. A to ne more oživiti njihovih kostij.

Nekoliko dalje od teh s krvjo napoljenih brd je tako zvano «Carevo polje», — njive na gorskem boku, ki močno visi proti severu. To polje je bilo baje posestvo zadnjega bosanskega kralja, Štefana Tomaševića — a po ljudski pravljici tudi kraj njegove smrti. Turki so ga ujeli v trdnjavi Ključu, a tu mu odsekali glavo. Njegovo truplo so pokopali v Jajcu, kjer se neki še vidi njegovo okostje.

Jezero je sedaj ožje, sedaj širše, sploh pa grozno globoko. Voda je bistra kakor v naših gorenjskih jezerih. Nekako uro peš hoda od mesta Jezera so hotele visoke skale Plivi zapreti pot, pa udati so se morale silni moči: voda si je skozi njo prevrtala ozek iztok; zato se tu jezero jako zoži ter vije skozi tesna skalnata vrata. Avstrijski vojaki pa so na bregu jezerovem posnemali Plivo — presekali so visoko skalo, da so dobili prostor za cesto. Med njo in jezerom ti stoji sedaj mogočna peč, ki kakor orjak čuje in varuje dohod do spodnjega jezera.

Précej pod to skalo se voda zopet razširi, toda ne v jezero — skale tega ne pripuščajo: marveč vali se na desno, vali se na levo, skače in puha, prši po različnih tokih ter se pridrvi do naravnega, deloma z drevjem obraslega jeza, ki je visok tri do štiri sežnje. Zaganja se čezenj jeden mogočen tok, peneč se s silnim bobnenjem; [na desni in levi vidiš pa trideset do štirideset manjih, ki sikajo v nižavo kakor kače iz svojega ležišča. Premeteni Bošnjak pa si je bližnje curke brž porabil v prid: po-

stavil je nad nje na kolih lesene kolibe, del v vsako mlinski kamen, pritržil ga na močen hlod, temu dal na spodnjem koncu nekake rogovile, porinil ga v spodaj tekoči curek — in bosanski mlin je gotov. Na onem jezu tik ceste sem naštel osem takih preprostih mlinov. Lesena brv na kamnatih podlagah vodi

Mašni plašč iz Hasanovega plašča. Sprednja plat.

(Po fotografiji.)

od brega naprej od mlina do mlina. — Pod tem naravnim jezum se zbira voda v drugo, spodnje jezero, ki je mnogo manje nego zgornje, a jako lepo, malo dalje nego široko. Zopet se zaganja voda divje čez naraven, mnogo razrit jez: tretje najmanje jezero je pred teboj.

Kakor bi bila narava hotela pokazati, kaj zna napraviti iz vode, kamenja in

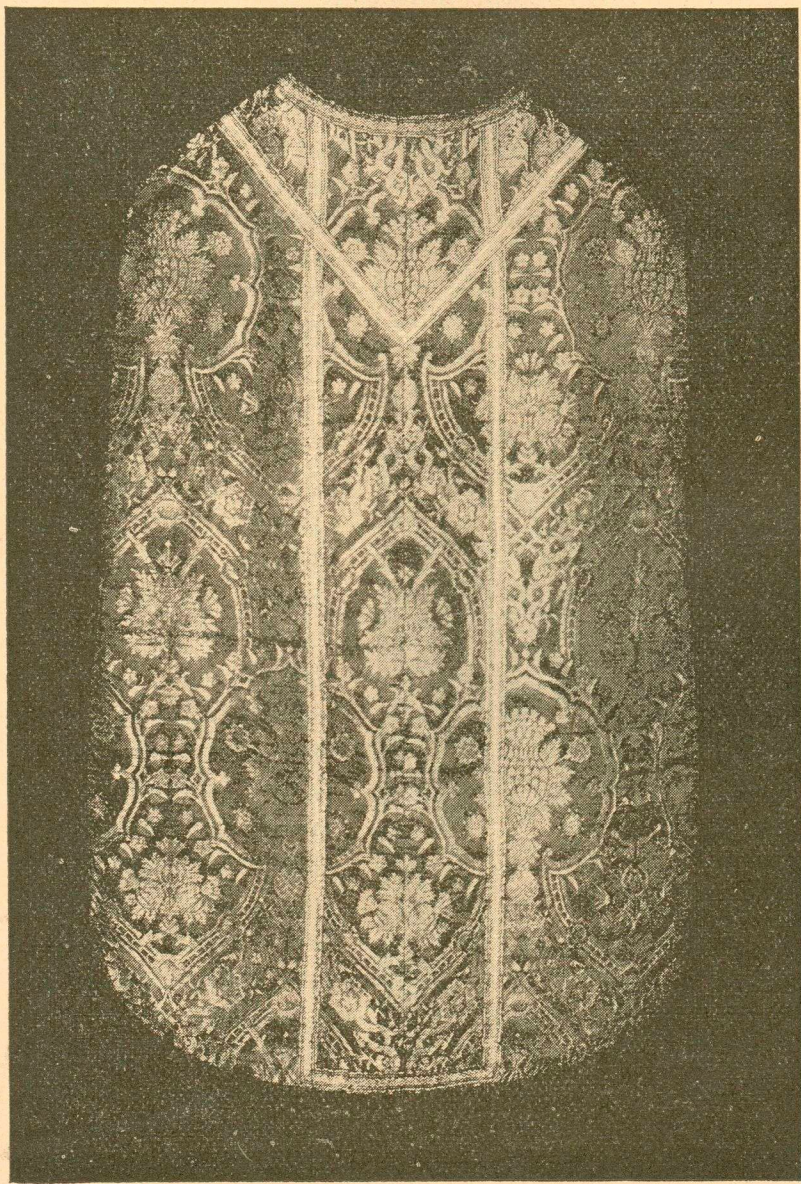
rastlinstva, tako različne, čudovite prizore ti kaže sedaj reka Pliva, dokler se ti ne zvrne s skalne visočine v Vrbas, kateri jo tira s seboj v Savo. — Glej! mogočna peč dela naraven jez, voda se srdito zaganja čez njo v globok tolmun, drugi del pa prihiti vanj pené se od desne in leve; skalovje se vzdiga

zgoraj —; le skala mirno stoji že stoletja, smejoč se brezuspešnemu vrvenju in drvenju v svojem podnožju, nad skalami vzdigajoče se drevje pa se ljubko smehlja, ker dobiva vedno novega osvežja iz tekočega elementa, za svoje življenje vedno novih snovij, katere mu donašajo na skalo iz gornjih krajev vodni valovi divje reke. Padanje od skale do skale se ponavlja sto in stokrat — vedno isti, a vendar vedno novi prizori ti razvedrujejo oko. Da, človeška roka ne bi mogla napraviti nič mičnejšega in mnogoličnejšega, nego je tu ustvarila narava, oživljena po božji vsemogočnosti.

Čudeč se tem naravnim čudom sem govoril s seboj: Zakaj nimamo pri nas tudi te naravne krasote! Lep si Bled, krasen Bohinj, daleč sloveča jama postojinska: ali jajškega jezera, Jajca in slapa pri njem — nimaš Slovenska!

Iz teh sanjarij me je vzbudil šaljivi Čeh-sprevodnik. Vprašal je Španjola: «Si-li lovec?» «Nisem», odgovori. «Ne maraš li zajca?» «Rad na vilicah in pladniku», odgovarja židov. «Saj ga ne smeš jesti», nagaja vojak. «Smem, kadar je ,košer'», trdi židov. «A tako», zbada šaljivec potomca Abrahamovega, «,košer' je, kadar ga vaš mesar zakolje. Vi židovi torej zajca ujamete za uha ter prinesete svojemu ,mesarju', da mu prereže vrat, pa napravi ,košer'!» Midva sva se smejala, Španjol je molčal, pa si menda mislil:

Zajec je pa vendar-le dober. — Gladka cesta nas je kmalu postavila pred vrata «Jajca-grada», od koder jo mahnem v mesto Jajce. Nemški napis pred mestnimi vrati priča, da je cesta ob Plivi od Jezera do sém delo naših vojakov. Glasi se: «Erbaut 1881 von der Pionnier-Abtheilung des 66. Infanterie-Regiments.»

Mašni plašč iz Hasanovega plašča. Zadnja plat.

(Po fotografiji.)

v podobi otočiča, najbujnejše drevje te pozdravlja na njem —, voda ga obdaje tu mirno, tam se divje drvi mimo; tu ga obkrožuje, tam pretrgava na jednom — dveh — desetih krajih; nov jez, nov slap, nov vrtinec; struge vode, male in velike, naravnost, pošev, navprek — na vse načine! Vse se vije, vse se ziblje v vodi spodaj, po vejevju

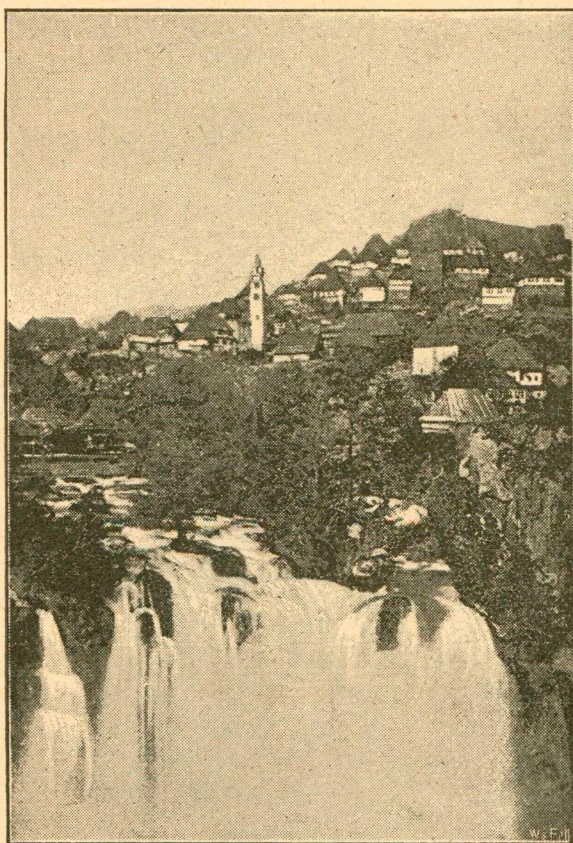
Jajce je zidano na stožcu, na zadnjem griču «Gole planine». Jako podobno je to precěj visoko brdo polovici jajca; ne motim se, ako trdim, da ima mesto od todi svoje ime.¹⁾ Kdaj je bilo zidano, ni dovolj znano. Trdijo, da je ustanovil hrabri vojvoda Hrvoje, ki je umrl leta 1416. Mestne hiše so posejane na stožčevih straneh, vrhunec pa mu diči starodavna trdnjava, katero so zgradili brez dvoma domači knezi že pred junaškim Hrvojem. Ob vznožju tega brda valita svojo vodo Vrbas proti severu in Pliva od zahoda proti izhodu. Nekdaj je bilo mesto zavarovano z močnim zidom; ob cesti, ki te vede v Jajce, vidiš še sedaj dobro ohranjen kamenit, visok zid, ki se končuje v velikanski obok iz silnih rezanih kamenov. Skozi ta ostanek prejšnje utrdbe stopiš v mestno prostorje.

Zadnji kralj Štefan Tomašević si je izbral ta utrjeni grad za prestolno mesto, ker je bil Bobovac v južni Bosni, v katerem so preje večinoma stolovali kralji bosanski, preveč v nevarnosti zaradi turških napadov.

Nekoliko hiš je tudi na desnem bregu prej imenovanih rek. Hiše so turške, jako male in preproste, zidane brez reda; ulice slabo potlakane, vijó se neredno sem in tje, prav turško je vse; le nekaj novih poslopij za urade in pa krasni «hôtel Jajce» so prave mestne stavbe. Trdnjava služi sedaj vojakom v bivališče in druge namene. Z dovoljenjem stacijonskega poveljništva se sme obiskati. Jako zadovoljen sem bil, da sem se potrudil na precejšno višino, ker mi je trud splačal prelep razgled na vse strani, zlasti še

proti severozahodu na Carevo polje in ona brda, po katerih so naši vojaki ob zasedanju plesali krvavi ples s Turčinom. Na dvorišču trdnjave sta pokopana vojaka 53. polka: podčastnik Štefan Grilec in prostak Ivan Natko. Turki so jima ob oni bitki nad jajškim jezerom odsekali glavi ter ji zmagoslavno prinesli v Jajce. Ko so naši vojaki dobili mesto, pokopali so ju na tem kraju z vojaško častjo, kar spričuje nemški napis v zidu nad grobom.

Na tej trdnjavi je morda najimenitnejša stvar kameniti grob na jugovshodni strani nad vrati, ki vèdejo v neko prostorje — kapelo ali kripto. Ko sem prišel tjekaj, risala sta ga dva Hrvata. Predstavlja ti kronano človeško glavo z dolgimi, na hrbet padajočimi lasmi; žal, da je lice odbito. Rački misli, da je to grb bosanskih kraljev, torej stari grb bosanski. Dokazati se popolnoma ne more. Zato ga menda tudi vlada ni sprejela za Bosno, ampak napravila je nov grb, kateri pa vsaj mene preveč spominja turške krutosti: iz oblaka molí rdeče oblečena roka, držeča bridki meč.

Mesto in trdnjava Jajce. (Po fotografiji.)

Pod trdnjavo so bili nekdanj vrtovi, nekoliko niže, nekako sredi stožčevega boka, cerkev sv. Luke, kraljeva dvorna cerkev. Zgradili so jo v gotskem zlogu najbrž v 14. ali začetkom 15. stoletja. Zvonik, jako visok, z dvema vrstama krasnih oken in tudi cerkvene stene so še popolnoma ohranjene, kar pač ni čudno, zakaj stavba je iz samega rezanega kamena. Turki so namerjali iz trdne stavbe napraviti džamijo. Toda uprla se jim je, kakor pripovedujejo, sama previdnost božja, zato so jo l. 1527. zažgali ter zapustili bodočim stoletjem

¹⁾ Že Rimljani so neki zvali ta kraj «Ovium».

kot pričo svojega divjaštva; da bi bili tudi močni zid razrušili, bili so preleni. Upamo, da ni daleč čas, ko se iz ruševin vnovič vzdigne krasen hram v slavo Najvišjemu; nadejam se, da se bode kmalu zopet darovala kri neomadeževanega Jagnjeta na kraju, kjer je teklo toliko hrabre krvi slovanske. Čul sem, da se na to resno misli, in da hoče tudi vlada v ta plemeniti namen šteti precejšno vsoto. Dal Bog!

Kako slavje se je obhajalo v tej stavbini leta 1461. novembra meseca!

Papež Pij II. se je neizmerno trudil, da bi spravil na noge križarsko vojsko zoper Turke, ki so ravno takrat tako grozno pretili Evropi. Ker ni nič opravil pri slepih mogoteih v zahodni Evropi, nabiral je sam vojsko, zvezal se z junakiškimi Albancem Škanderbegom in Štefanom Tomaševićem, kraljem bosanskim.

Temu je bil prav posebno naklonjen: sprejel je Bosno pod svoje zaščitje ter odredil svoje poslance k slovesnemu kronanju v Jajce. Začetkom novembra je bil v tej cerkvi kronan, dasi je temu nasprotoval ogrski kralj, češ da ima on pravo do bosanske krone. Slovesnost se je godila vpričo vseh velmož kraljestva bosanskega. Videti je bilo, da bode Bosna res vstala ponosno ter odbila turško silo. Kralj se je ohrabril, delal je istinito kot pravi junak, zval se ponosno: «Kralj Srbijem, Bosni, Primorju, Humski zemlji, Dalmaciji, Hrvatom, Dônjim krajem, zapadnim stranam, Usori, Soli, Podrniju i k tomu» — a žal, bilo je prepozno. Nenravnost, propalost bosanskih velmož, častihlepnost in izdaja je končala že leta 1463. njegovo kraljevanje in življenje.

(Dalje.)

Spominki z bojišča pri Sisku.

(Nabral dr. Fr. L.)

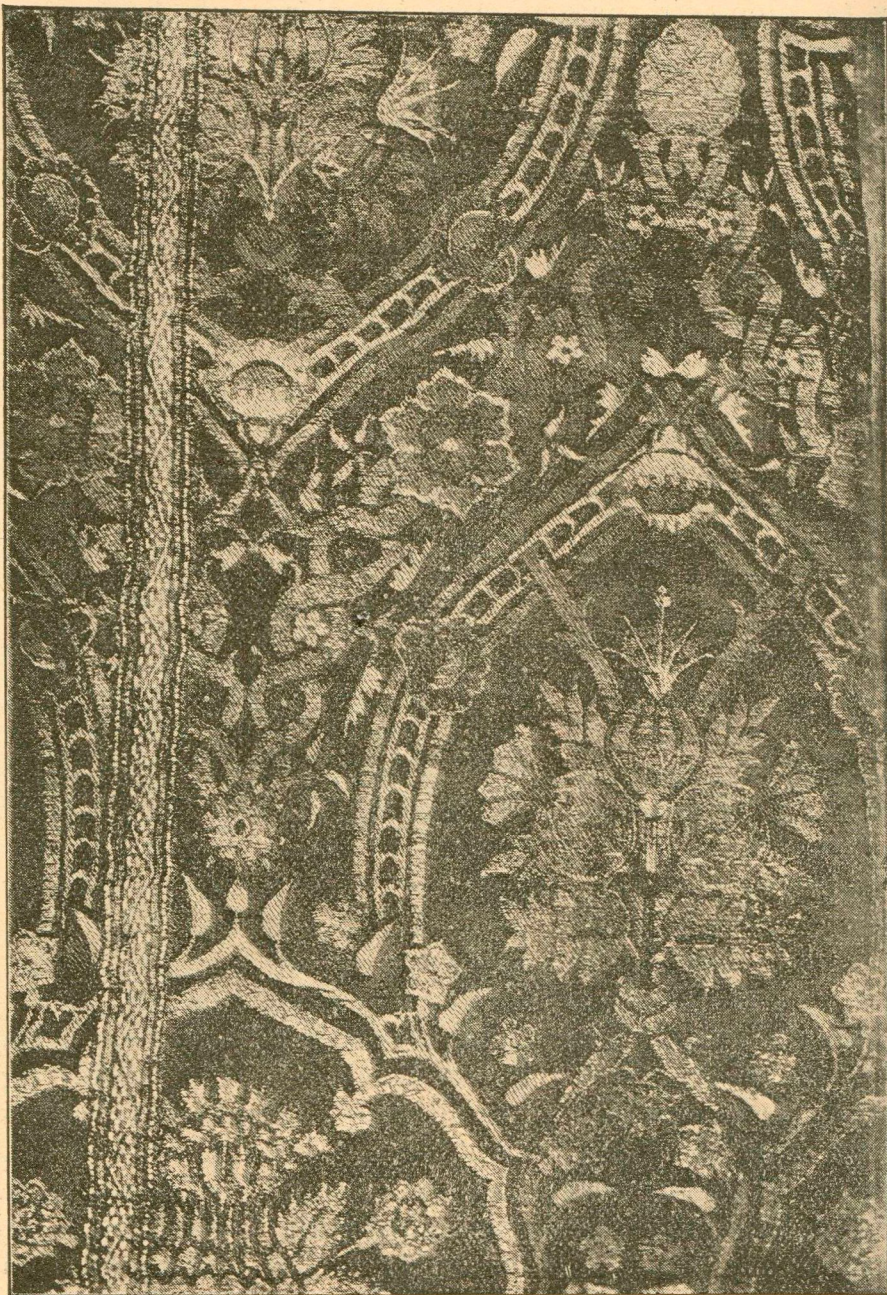
Kdo bi nam zameril, da želimo, kolikor največ moremo, poslaviti tristoletni spomin naše zmage pri Sisku! Naša zgodovina nam kaže mnogo več žalostnih nego veselih slik. Zato treba ono malo število prijetnih in veselih dogodkov tem dalje in natančneje imeti pred očmi, da pozabimo grenkih in nesrečnih dnij naše minulosti. Poleg celotnega spisa, ki smo ga objavili v poslednji številki, podajemo tukaj čitateljem nekaj posameznih stvari, deloma o naših slikah, deloma o spominskih slavnostih.

Poslednja številka našega lista je objavila dve sliki o siškem bojišču. Prva je posneta po sliki v ljubljanskem muzeju, pa ne naravnost, ampak po kamenopisni sliki, ki je v spisu P. pl. Radicza: «Die Schlacht bei Sissek» itd., objavljenem leta 1861. Ta slika je živa in dokaj dobro posneta, zato smo tudi mi hvaležni gosp. pisatelju, da smo jo smeli posneti za svoj list. A ker je vendar kolikor toliko nerazločna, dali smo napraviti za današnji list še jeden posne-

tek, in sicer naravnost po fotografiji muzejske slike. Tako je današnja slika lepša za oko, pa tudi natančnejša, razven nekaterih malenkostij, n. pr. v črkah, napisih. Da jo bode čitatelj prav rabil, naj se obrne ž njo proti južni ali poldnevni strani: Kolpa mu potem teče od večera proti jutru, Sava pa od severa proti jugu. Turška vojna je poleg Siska, kjer se stekata Sava in Kolpa. Lahko se razločijo trije večji oddelki po 6000 môž. Hasan-paša je v sredi. Krščanska vojska je zgrabila sovražnika od spredaj in ob levem krilu. Prav v sredi slike, tam kjer je poleg napisano «Odra», postavljeni so Hrvatje, in sicer pehota z banom na čelu, pa tudi Uskoki in huzarji, kakih 500 po številu, s poveljnikom stotnikom Petrom Erdödijem. Nekoliko niže je že živahen boj: tukaj so kranjski konjiki in strelci s poveljnikom Adamom Ravbarjem silno udarili na Turka in ga potisnili v beg. Dalje so blizu turških čet šleški konjiki s poveljnikom Rödernom in pa strelci. V

sredi pa teh krščanskih trum, nekoliko v ozadju tam, kjer je zapisano «Karlstetische Knecht», vojuje se junak tega slavnega dneva, Andrej Turjaški. On je udaril v odločilnem trenutku na središče turške vojske, na Hasana-pašo samega in ga zapodil v beg. Na desni strani tega oddelka so cesarske čete pod Ruprechtom Eggenbergom. Kaj pomenijo drugi oddelki, to je teže določiti, in rajši ne ugibam, kakor da bi zapisal kaj neresničnega. — Spodaj v desnem kotu se nam kaže prizor, ki pa ni iz boja samega. Andrej Turjaški praznuje svoje zmagoslavje in gre slovesno v mesto Karlovec. Podpis spodaj pa slove: «Sanctus Achatius Andream ab Auersperg in ista furiosa pugna perstitit anno 1593.; to je: Sv. Ahacij je Andreja Turjaškega v onem divjem boju obvaroval.» Hkrati je ta podpis tudi časopis ali kronografikon in ima letnico: 1731. Iz tega bi se dalo sklepati, da je ta slika narejena šele tega leta. Potemtakem bi bilo neresnično, kar piše naš pisatelj na str. 278, da se namreč hrani v ljubljanskem muzeju slika, ki je še iz Valvazorjevih časov in je bila nekdanj v stolni cerkvi. Valvasor je namreč umrl že leta 1693. No, dasi ne morem in nečem trditi absolutno, da je slika ljubljanskega muzeja prav ista, katero je videl Valvasor, vendar je ta misel mnogo verjetnejša, kakor nasprotna. Ni samo na sebi verjetno, da bi bili iz ljubljanske stolnice dali sliko kam drugam, kakor na tak kraj, kjer je bila popolnoma primerna. Tak kraj in prostor pa je bil preje licej. In ko bi

bila ta slika le posnetek prvotne slike, zanesljiva je vsekako, zakaj, kdo bi se bil drznil prvotno sliko predrugačiti! Toda letnica 1731! Ta ne dokazuje, da je slika istega leta. Zakaj gotovo je bila slika nekaterikrat prebarvana ali celó predelana. Preslikali so jo neki pred kakimi 50 leti, preslikali pa tudi preje,

Vzorec s plašča Hasanovega. (Po fotografiji.)

sicer bi bile barve obledele in bi jih bil prah pokončal. Na reki Kolpi se pozna še dobro dvojni napis: Prvotni, raztegnjeni, in pa poznejši skrčeni napis «Colapis». Prav lahko si torej mislimo, da je popravljalec napravil oni podpis z letnico 1731. Vendar pa nisem hotel tega vprašanja dognati

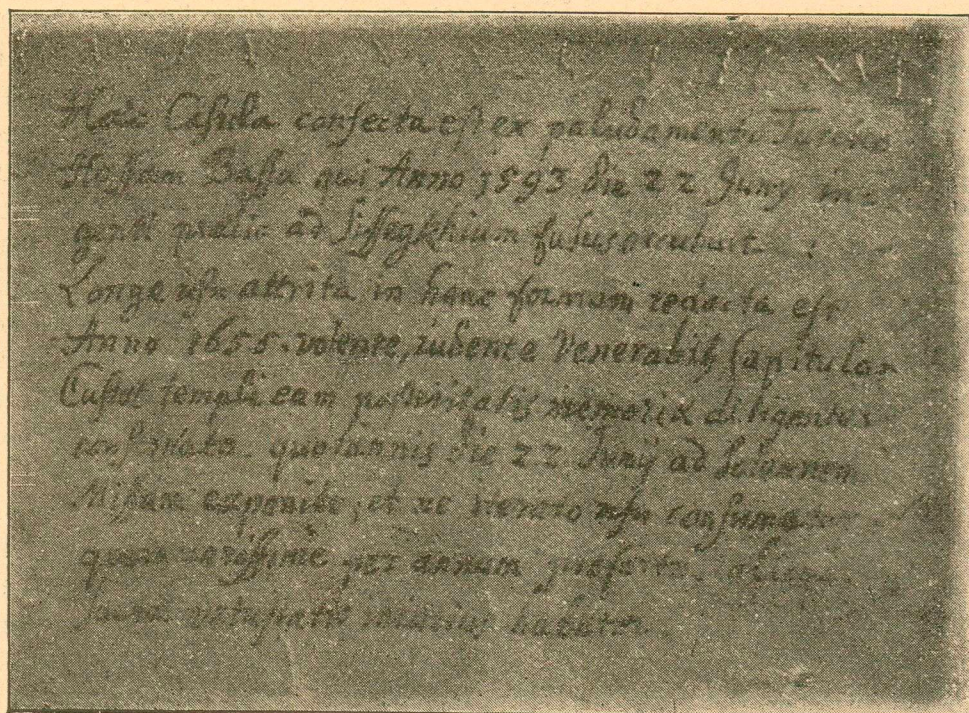
znanstveno, le nekaj mislij sem hotel sprožiti.

Ali je pa ta podoba tudi resnična? Ali nam kaže boj pri Sisku res tako, kakor se je godil? Na to je težko reči kaj tehtnega. Vendar je po mojih mislih ta slika bolj spominska, značilna ali simbolična, kakor istinita. To se vidi že iz podob svetnikov in angeljev, ki so naslikane na vrhnem robu. Gledé na to bi rekel: To je nekaka obljubljená ali votivna slika. Zato si razlagamo, zakaj je bila v ljubljanski stolnici. Dalje mi je pisal gospod Ferdo Hefe, meščanski učitelj v Sisku, ki se peča z zgodovino tega boja in preiskuje tudi dotično pozorišče, da slika ni natančna gledé na kraj. Orteliusova slika je dokaj boljša, najboljša pa da je slika Valvazorjeva (v 15. knj.). Tako n. pr. je Odra narisana neresnično, ker se ne izteka tako blizu v Kolpo, kakor je narisana.

Ozirajoč se na sliko Orteliusovo (na str. 281 «Dom in Sv.» t. I.) opisuje nam v posebnem pismu gosp. F. Hefe siško bojišče tako-le: «Stari grad na oglu Save in Kolpe spada pod Stari Sisek. (Novi Sisek je onstran Kolpe; od l. 1872. sta oba samo jedno mesto. Poprej se je Novi Sisek imenoval Vojni Sisek in je imel posebno občinsko oblastvo.) — Stari grad stoji dandanes jeden kilometer pod mestom Siskom. Sava se je od njega oddaljila za 200 korakov, a Kolpa je pritisknila do njega tako, da stoji stolp tik vode. Še pred 24 leti sem čital knjige pod hrastom, ki je rasel med gradom in reko; pazil sem tukaj, ali se bode ujela kaka ribica na vabo. Više gori za starim gradom je bila tiha voda, na bregu so bile zidine starega gradú. Ta breg pa se

je polagoma urušil in zidine so sedaj tik ob Kolpi.

Okoli gradú nisem nikdar opazil jarka, tudi se ne pozna, da bi kdaj bil, in niti Valvazor ga nima. Ob Savi je visok breg, zato ne stopi voda nikdar okoli gradú. Nad gradom čez polje vidite v Orteliusovi sliki mal potok. Tu je pač sled in ostanek one vode, katera je bila nekđaj okoli mesta. Tam namreč, kjer je na sliki vojska, bilo je nekđaj močvirno. Danes pa je todi lepo suho polje, kjer raste najlepša trava in turščica, todi gre tudi železnica iz Siska v Sunjo in naprej. Zato je 250 korakov od gradú čez Kolpo navzgor železniški most. Od tega mostú kakih 300 korakov je danes prva hiša mesta Siska. Od te hiše za 300 korakov je sprehajališče, ob katerem je župnijska cerkev. Blizu nje vodi čez Kolpo lesen most v Novi Sisek. Most je za hojo in vožnjo. Kakih 500 korakov naprej ob Kolpi je pač ono mesto, kjer je stal turški most (Hasanov), od tu-le še 600 korakov se pa izteka Odra v Kolpo. Vsa ta zemlja je na levi strani Kolpe ravna, na desnem bregu pa se staremu gradu nasproti svet dviga in tukaj je dandanes kapela sv. Marije na Capragu. Ta breg je v različnih oblikah nasajen s trto, dalje se razprostira po njem tudi Novi Sisek.

Napis na pergamenu na plašču Hasanovem. (Po fotografiji.)

Nasproti župnijske cerkve pa preneha brežina in se zniža v dolino Pogorelac. Po tej dolini je prišla Hasanova vojska do mosta, čez most pa na polje, kjer je dandanes skladišče južne železnice. Ta kraj do tje, kjer se izteka Odra v Kolpo, imenujemo dandanes Ščulec ali Štulec. Čegava vojska je tukaj stala, ne more se natanko reči, a gotovo so si izbrali Slovenci in Hrvati najboljša stališča proti sovražniku. — Cerkev sv. Ahacija je bila v selu Gredi, od Odre 1 ¹/₄ ure daleč. Danes se od te kapele ne vidi nič več. V Valvazorjevi sliki (tudi na naši današnji) so označene nekatere trdnjave, kakor Drenčina, Brest in dr., a o teh ni dandanes nič ostankov.»

Tako smo nekoliko opisali bojišče, na katerem je Bog dal našemu orožju tako slavno zmago.

Druga slika, katero smo podali zadnjič svojim čitateljem, izvira iz dela: Chronologia oder Historische beschreibung aller Kriegsempörungen und belägerungen der Stätt und Festungen, auch Scharmützel und Schlachten so in Ober und Under Ungern auch Siebenbürgen mit dem Türcken von Anno 1395. biss auff gegenwertige Zeitt gedenckwürdig geschehen. Nürnberg. Gedr. bei Valentin Fuhrmann, 1602. Pisatelj mu je Ortelius Hieronymus, Augustanus. Pod našo sliko je nemški podpis: Contrafactur der Schlacht und Siegs, so die Christen von Sysegk in Chrabaten, wider die Turken erhalten. Anno 1593. den 22. Juny.

Iz onega slovečega boja se je ohranil tudi lep spomin, ali bolje ostanek: Hasanov bojni plašč. Da so Kranjci največ storili za zmago, kaže med drugim to, da so zmagovalci darovali plašč — ali takoj po zmagi ali pozneje, ne vem — ljubljanski stolnici. Ker je ta ostanek res znamenit, podajemo danes štiri natančne fotografske (urednikove) posnetke: 1. Sprednja plat plašča s štolo in maniplom; 2. zadnja plat; 3. vzorec blaga; 4. napis na pergamenu, ki je prišit na drugo stran prve plati plaščeve. — Dolgost zadnje (hrbtne) plati 1 m 5 cm; najširše mesto meri 74 cm. Blago je vse iz močne svile; glavna barva je temno

rdeča, nekoliko cikajoča v vijoličasto. Barva je še tako živa, kakor bi bil plašč nov. Tkanina je prevezena z zlatom, s katerim so izražene glavne poteze; drugo vezenje je v svetlovišnjevi in rmeno-zeleni barvi. V obče so barve izbrane jako vkusno. Plašč je res lep, bogat. Zadnja plat je po sredi sešita, sprednja pa ima ob straneh prišivke. Podlaga je iz močnega, višnjevo zelenega platna. — Od kodi izvira to blago? Ko sem ogledoval plašč, vrivala se mi je misel, da je zapadno in ni jutrovsko delo. Nič čudno bi ne bilo, ko bi bil imel Hasan plašč iz zapadnega (nizozemskega, flandrijskega) blaga, saj je bila vedno kupčija med zapadom in vshodom. Vendar je prav lahko (morebiti še laže) verjeti, da je blago narejeno na jutrovske. Kdor gleda blago v jutrovske bazarjih (v Kajiri, Damasku, Carigradu), vidi še lepše in bogatejše stvari. Oni napis na pergamenskem listu je iz l. 1655. in se glasi v slovenskem jeziku: «Ta mašni plašč je narejen iz turškega vojaškega plašča Hasana-paše, ki je leta 1593. dné 22. junija v veliki bitki pri Sisku pobit umrl. Po dolgi rabi obdrnjen je bil prenarejen v to obliko leta 1655. po volji in povelju častitega kapitla. Varih svetišča naj ga spominu potomcev skrbno hrani, vsako leto dné 22. junija za slovesno mašo izpostavi, in, da se ne pokonča zaradi pogostne rabe, naj ga med letom le redkokdaj prinese na dan, sicer najve, da dela krivico sveti starodavnosti.»

Za dokaz, da se je zmaga pri Sisku pisatelj v vseh časih zdela jako imenitna, bodi nam knjižica, ki je izšla prav pred kratkim: „*Pokus bibliografije povjesti pobjede kod Siska 22. lipnja 1593. i obsada tvrđje sisačke po Hasan Paši Bosanskom u god. 1591 i 1592. Prigodom 300 godišnjice sisačke pobjede sastavio i izdao Mirko Breyer, Križevčanin. V Križevcih. Brzotiskom Gustava Neuberga. 8°. Str. 27.* Knjižica je tiskana samo v 75 iztiskih in ni na prodaj. Za naslovno stranjo posvečuje pisatelj knjižico: «Bratinstvu, slozi i jedinstvu svih Hrvata i Slovenaca, posvečuje svoj spomenik zajedničke slave izdavaatelj.»

V uvodu pravi: «V svih skoro jezicah Europe opisane su obsade i slavna pobjeda sisačka, bilo u posebnih suvremenih relacijah, bilo u obćih delih o kršćansko-turskih ratovanjih.» In v tej knjižici navaja pisatelj sto spisov in poročil o zmagi pri Sisku, katera je

iskal po vseh večjih knjižnicah evropskih. To je res lepa «spomen-knjiga» in slavna za gosp. pisatelja. Le škoda, da je dal napraviti tako malo odtiskov. Upamo, da bode možno pisatelju to število še pomnožiti in da pride druga izdaja tega dela tudi na književni trg. (Konec.)

Slovstvo.

SLOVENSKO SLOVSTVO.

Pomladni Glasi posvečeni slovenski mladini. III. Uredil Alojzij Stroj. V Ljubljani. Založili sotrudniki. Tiskala Katol. Tiskarna. 1893. 12°. Str. 110. Cena 20 kr. — Kakor se veselimo v pomladi mile toplote jasnega neba, pisanih cvetic, ptičjega petja in ljubkih glasov radujoče se mladine, tako nas je navdajalo res nekako pomladansko veselo čustvo, ko smo čitali in poslušali te «Pomladne glasove». V vseh spisih in pesmih veje krepak mladostni duh, jasno mišljenje, kaže se čila moč, prav kakor je treba za živahno mladino. Še celó tam, kjer poseže smrt po najlepše pomladno cvetje, vsuje se takoj drugo cvetje — rekel bi, z nebes — na pomladni grob, in upanje v večno nebeško pomlad obriše nam solzo z očij. Letošnjemu letu primeren in prijetno pisan je sestavek «Sveti oče Leon XIII.», tri povesti nam ugajajo, ker so različne, pa vse blažilnega duha; igra «Gospod iz Trsta» nam je všeč zaradi umne sestave, pesmi pa zaradi navdušenja za mladino in njeno blaginjo. Kdo bi zameril mladim pisateljem, da se v tehniki nekoliko pograša ona dovršenost, katero si pridobi pisatelj šele z mnogoletnim delom! Upamo pa, da bodo glasovi teh pisateljev še milejši in veljavnejši. ko bodo v njih poznejši dôbi 'poletni' in tudi 'jesenski', to je res moški in krepki. Knjiga ima na čelu sliko Leona XIII. iz 2. štev. našega lista.

Ljubezen do mamice. Povest za mladino. Spisal Josip Matejev. V Ljubljani. Izdala in založila «Družba sv. Cirila in Metoda.» 1893. 8°. Str. 74. Cena vez. zv. 25 kr., 100 izvodov 20 gld. — Prav koristno je čitati ti dve knjižici drugo poleg druge. Obe sta za mladino; obe knjigi preveva vrlo verski, katoliški duh, obe sta polni mladostnega navdušenja za vzore: a «Ljubezen do mamice» je pisal pisatelj, ki dobro umeva umetelno tehniko, ki ima torej tudi več moči, da gane in vname čitateljevo srce. Ne bojimo se nič reči, da je ta knjižica izmed najboljših, kar jih je izdala «družba svetega Cirila in Metoda»; gledé na njeno primerenost, zanimivost in tudi na uspeh se pač ne dá nobena prejšnja meriti s to. Da, take knjige naj izdaje družba, in taki pisatelji naj se lotijo dela! — Peter, sin uboge vdove pride z Bele Kranjske na ljubljansko učiteljsko pripravnico, da bi mogel kdaj kot učitelj skrbeti za svojo ubogo, a tako milo mamico. Z velikimi težavami, med

srečo in nesrečo dospje do namena. A zdravje svoje je v šolah žrtvoval ljubezni do prijatelja in pri njem se nalezel bolezní, ki mu je pretrgala nit življenja po dvomesečnem službovanju. Marsikdo poreče — mislim — z menoj, da ga je ganila povest v srce. Kot nedostatek pa omenjam, da čitatelja nekoliko moti ono mešanje istine in poezije, ki se tu in tam kaže. Če n. pr. na nekem mestu posebej zatrjuje, da je pripovedovalec sam čital tisto pismo, misli si takoj čitatelj: «A, drugih pa ni čital, torej jih tudi natanko ne vé; morebiti si jih je le izmislil!» — Pripravnikom učiteljskim, pa tudi v obče slovenskim dijakom, je družba sv. Cirila in Metoda pred oči postavila vzor, ki je časten za učiteljstvo, mičen za mladino, dragocen za vsakega bralca. Dr. Fr. L.

ČEŠKO SLOVSTVO.

Znamenitega dela *Zemská jubilejní výstava v Pražě 1891* je izšel že 24. sešitek. (Knihotiskárna F. Šimáček, nakladatelj v Pražě. Sešitek v vel. četvorki po tri pôle stane 36 kr.) V poslednjih petih zvezkih (20—24) opisuje naše delo obdelovanje surovin na Češkem, n. pr. (kave, kleja, lesa) opisujejo se predmeti iz sodarstva, mlinarstva, kožuhovine, jerha, ščetarstva, tkalstva, papirnega in kamenarskega obrta, zlasti pa steklarstva in rudarstva; opisujejo se kemijski izdelki (lekarski), kovinski (zvonarski, stavbarski, rezbarski itd., galanterijski, lepenkarski), dalje se nam kaže jermenarstvo, godbeno orodje, vodne stavbe in podobna tehnika. Mnoge in lepe slike krasé to delo, ki je sijajna priča češkega uma in dlana.

RUSKO SLOVSTVO.

Gospa E. Lihačeva je izdala knjigo *Materijali dlja istoriji ženskago obrazovanija v Russi (1796—1828)*. Ker je pisateljica te knjige ženska, mislimo si lahko, da se semtertje preveč navdušuje za novodôbno žensko izobraženost. Vendar obsega delo marsikaj zanimivega. Pedagog in zgodovinar bodeta našla v tej knjigi mnogo dobrega zrna. Kaže nam, kakšna je bila izobraženost ruskega žentstva od Petra Velikega sém. Seveda se pisateljica bavi le z izobraženostjo dvorjank in plemenitašk prejšnjega časa, ker tedaj še ni bilo občnega izobraževanja. Zanimivo je pa tudi, kar pisateljica pové o ruskem časnikarstvu in njegovi naklonjenosti do ženskega obrazovanja.

Mihajil Majkov je izdal povest *Istorija odnogo braka*. Ta povest nekoliko spominja povesti Tolstega: «Krejcarskuju Sunatu». Ni pa vse narisano tako rezko, semtertja bolj spominja francoskih realistov. Vidi se, da v Rusiji hočejo nekateri posnemati Tolstega, pa se jim nič prav ne posreči.

Izmed literarnih del je posebno omeniti *Kritiko-Bijografičeskij Slovar russkih pisatelej i učenyh*, katerega izdaje C. A. Bengerov. Tega dela je izšel sedaj tretji zvezek. Priporoča se vsakomur, ki se zanima za rusko slovstvo in sploh za ruski duševni napredek. Delo je pisano temeljito in je obžalovati le to, da precēj počasi napreduje. Pisatelj pa obeta, da bode delo nadaljeval hitreje.

Rusko slovstvo nikakor ni ubožno, kar se tiče poljudno pisanih prirodopisnih del. Dimitrij Kajgorodov je izdal v drugič nedavno jako zanimivo pisano knjigo *Iz zelénago carstva*. Ta knjiga je pisana jako živo. Pisatelj nekako poetično gleda na narodo in ume jako umetno razkladati. — Drugo tako knjigo je pa izdala gospa L. P. Šelganova z naslovom: *V straně kontrastov*. V njej se opisuje Srednja Azija v prirodopisnem, narodopisnem in zgodovinskem pogledu. Posebno lepo so opisani običaji tamošnjih prebivalcev. Veliko storita za razširjenje znanstev med narodom časopisa «Priroda in Ljudi» in pa «Nauka i Žiznj», katera imata pred vsem namen, prirodopisništvo širiti med narodom. Prvi list, ki pa ni dobrega duha, prinaša tudi leposlovne spise in ima lepe podobe. Letos priobčuje času primeren roman «Krištof Kolumb».

Rusko slovstvo sploh pa ni bogato, kar se tiče znanstvenih jezikoslovnih del. Ko je v zahodnih slovstvih kar na izbiro raznih pripomočkov za jezikoslovca, dobiti je v ruskem slovstvu

težko tako delo. Posebno Rusi pogrešajo dobrega etimoložnega slovarja. Imajo sicer dva, pa jeden je že močno zastaran, zakaj izšel je že pred desetimi leti, drugi je pa jako nezanesljiv, kakor so se izjavili strokovnjaki. Letos je N. B. Gorjajev izdal podobno delo z naslovom: *Opit sravniteljnago etimologičeskago slovarja literaturnago jazika russkago*. Žal, da tudi to delo ne zadošča zahtevam sedanje znanosti. Posebno kar se tiče fonetike, je jako nedostatno.

Rusko slovstvo se posebno odlikuje po svojih velikih mesečnikih. V tem oziru se odlikuje *Russkaja Mislj*, za katero piše med drugimi tudi grof Tolstoj, potem *Severnoj Věstnik*, *Věstnik Evropy*, *Russkoje Bogatstvo* in še več drugih. Ti listi se pečajo s politiko, leposlovjem, z znanostmi in sploh z vsem javnim življenjem ruskim. Najboljši med njimi je pač «Věstnik Evropy», ki prinaša poleg jako dobrih spisov tudi razglede o političnem, slovstvenem in društvenem življenju. Tako je pa ta list bolj pisan v zapadnoevropskem duhu, «Russkoje Bogatstvo» pa precēj goji modroslovje, toda v tem oziru je premalo izvirnega, ker prinaša preveč prevodov iz francoskega in nemškega, ki niso vselej najboljši. V slovstvenem oziru sta pa najboljša *Kolosja* in *Panteon Literaturny*. Prvi list izhaja vsak mesec, drugi pa le vsako četrletje. V letošnjem letniku «Kolosja» je posebno omeniti spis Varšavskija Vospominanija N. P. Makarova 1830. god. Pisatelj popisuje v jako zanimivi obliki in korenitem jeziku svoje bivanje tega zgodovinski znamenitega leta v Varšavi. Kako krepko in jasno je tukaj opisano vojaško življenje! Ves svoj spis je pa pisatelj osolil z zdravim humorjem. Posebno so klasiški opisani nekateri originali iz tedanjega časa. P.

Razne stvari.

Domača glasba.

Podoknica iz «Teharskih plemičev». Transkripcija, za klavir zložil K. Hoffmeister. Gospodu dr. Benj. Ipavcu v prijazen spomin. Založila L. Schwentnerjeva knjigarna v Brežicah. Cena 50 kr., po pošti 55 kr. — Slovenske skladbe za glasovir so jako redke, in še za te, kar jih imamo doslej, zahvaliti moramo večinoma «Glasbeno Matico». Tem bolj nas veseli vsaka novost na tem polju, ki se je pri nas šele začelo obdelovati. Veselo znamenje je, da se je začela pri nas sedaj glasbena umetnost gojiti na popolnoma domači podlagi. Lahko se nadejamo, da bode naša glasbena umetnost kmalu krepkeje napredovala, ako bodo glasbeniki hodili po tej poti. Naznanili smo že več transkripcij obče razširjenih narodnih napevov; tudi ta skladba se lahko prišteva onim, zakaj njena snov in duh, ki jo prešinja, sta domača. Deli se v tri dele: Prvi nam podaje napev podoknice z na-

vadnim spremljanjem in podloženimi besedami, tako, da je pripraven tudi za petje. Drugi in tretji del pa izpreminjata napev na umeten način dvakrat. Najprej se igrajo prvi takti v molu jako počasi in tiho, potem pa preskoči skladba zopet v prejšnji tempo. Napev je kaj umetno sedaj v najvišjih glasovih, sedaj zopet v nizkem basu, spremljanje pa se ovija okoli njega v bujnih akordih, a tako, da se prvotni napev vedno lahko zasleduje. Seveda je v tem za igralca velika tehnična težava, kakor tudi nagli prehodi iz hitrih stavkov v počasne, iz najnežnejših v najglasnejše, kateri pridejo do vrhunca v končnem stavku «Presto». Ta se pa počasi izlije v čisto tihi zadnji as-dur-akord. — Cena skladbi je za naše razmere, a tudi v primeri s ptujimi skladbami, jako skromna. Želimo torej, da se čim najbolje razširi med občinstvom ter izpodrine neštevilno množico onih ptujih skladeb, ki za drag denar pačijo pravi umetniški vkus.

E. L.

Slovenskim pisateljem in bralcem.

(Dalje.)

Oh, lepo pesem, lepo pesem! Tako vzdihuje mnogokrat urednik leposlovnega lista in si želi drobnega listka z drobnimi vrsticami, lepimi kiticami in vzornimi mislimi. Pa zakaj vzdihuje in si želi pesmij? Saj jih imam veliko, prav na izbiro, tako pravi skoro vsak urednik.

Tudi nam dohajajo pesmi, mnoge pesmi. Večinoma pristavljajo pesniki željo, da bi odgovorili, kako sodimo o njih, če ne drugače, vsaj v listnici. Prav v ta namen, da se oglasimo gospodom pošiljalcem, napisali smo te vrstice.

Najpreje treba, da prosimo vse prijatelje-pesnike potrpljenja in prizanašanja, ker dopisovanje o pesmih je silno težko in zamudno. Kako more urednik napisati točno oceno, kako more pesnika opomniti vsake napake! Ko bi bilo pri uredništvu tudi več delavcev, takemu delu bi ne bili kos.

Marsikaj bi se pač dalo obdelati v listu samem, odgovarjati bi se dalo tudi na platnicah. Toda trdno se oklepamo stališča, da naj bode vsebina listova za vse čitatelje, nikakor ne za posameznike. Če tudi smo imeli nekdanj predalček za take razgovore z dopisujočimi pesniki, vendar se ne moremo sedaj udati, da bi odredili zopet nekoliko prostora temu namenu. Z nekaterimi besedami ne pomagamo dosti, mnogo pisati pa res ne smemo gledé na večino čitateljev. Do poslednjega kotiča natlačimo prostore s splošnimi stvarmi, pa še nam gre trda.

Ko bi vedeli gg. dopisovalci, kako hudo nam je mnogokrat pri srcu za stran njih pesmij! Zakaj? Zato, ker jih ne moremo sprejeti zaradi oblike.

Pravilo bi moralo veljati uredniku, da ne sprejme nikake pesmi, ki ni dovršena po obliki. A prav v tem nas pripravljajo pesniki v težave, ker ne obdelajo, ne opilijo oblike. Samo jeden madež se močno pozna na sicer dobri pesmi, kakor tudi majhen madež na licu. Koliko pesmij gre v koš zaradi nedostatne oblike! A popravljati! Pesmi popravljati? Urednik sme vsaj na tihem pristaviti litanijam ta-le srčni vzdihljaj: «Da bi pesmij ne bilo treba popravljati, usliši me, o Gospod!» Kdor je izkusil, kaj se to pravi, ta pa vé.

Upam, da nikogar ne žalim — vsaj nikakor ne mislim žaliti — ko pravim: «Na obliko pesmij, pa tudi prozajičnih spisov, pazijo pisatelji mnogo, mnogo premalo.» Kako smo že lani priporočali to stran pisateljem! In sedaj jih prosimo prav nujno v imenu našega slovstva, našega narodnega napredka, naše časti, naj se trudijo in trudijo za lepo obliko. Nikar ne pevati in pisati trdo ali okorno; nikar ne rabiti zamtanih in nerodnih stavkov, nikar ne sprejemati ptujih ali neokretnih izrazov! Kajpada treba delati počasi, treba živo misliti, primerjati in skrbno popravljati: brez truda in dela, brez skrbi in napora se ne spiše noben dober spis.

Mlade pisatelje in pesnike tako rado omami samoljubje, češ, jaz znam, zmožen sem, delam urno kakor ženijalni ljudje. A — take pesmi, taki spisi so večinoma prav slabi. Res je, govornik se naredi, pesnik pa se rodi: toda niti najboljši pesnik ne kuje dobrih pesmij brez prizadevanja, brez dela. Prav tega prizadevanja ni pri mnogih naših pesnikih začetnikih. Zaradi tega prosim

vse tiste mlade pesnike, ki nam pošiljajo svoje proizvode, naj delajo skrbneje, naj bolje premislijo, obdelajo in ogladijo svoje proizvode, predno jih odpošljejo.

S tem smo odgovorili večini onih pisateljev, katerim nismo odgovorili posebej. Prosimo samo še, naj vzamejo sami v roke svoje pesmi, naj jih citajo pazno in glasno, pa jim poreče kmalu notranji glas: To ni dobro. Tisto naj popravijo! Ako pesem ni dobra, pa 'pesnikom' tudi zavest nič ne reče in se ne izpodtika nad nedostatki, taki 'pesniki' nimajo pesniškega darú, takim bi tudi najboljši pouk prav nič ne pomagal.

Smrt slovenskega duhovnika v Egiptu. Ko smo lani priporočali, naj bi šel kak slovenski duhovnik v Aleksandrijo pastirovat med tamošnje Slovence, odzval se je kmalu gosp. Alojzij Urban iz labodske škofije. Mladi gospod — star je bil šele 26 let — je bil jetičen in si želel pridobiti zdravja v milem in suhem egiptovskem podnebjú. Lani meseca novembra je odpotoval z najlepšimi nadami. V Aleksandriji se je mudil le malo časa, ker mu je zdravnik svetoval, naj nikar ne dela, ampak gre v Heluan, kjer je jako ugodno za jetične. Misijonarji škofa Sogara so ga prijazno sprejeli. S tega kraja mi je dvakrat pisal. Meseca svečana pa mi sporoči gospod p. Geyer, da se mu je bolezen shujšala in da je moral v bolnišnico v Kajiri. Tukaj pa ga je objela smrt. O njegovih poslednjih dneh mi je sporočil nedavno isti gospod misijonar doslovno to-le:

Veleč. gospoda Urbana so med njegovo boleznijo v tukajšnji bolnišnici «Rudolphinum»-u mnogokrat obiskovali

duhovniki (jezuiti in frančiškani). Vsi so ga ljubili in čislali kot jako ljubeznivega sobrata. Kolikor časa je mogel, maševal je v bolniški kapeli, sicer pa je prejemal sveto obhajilo v svoji sobi. Še kratko pred svojo smrtjo je zbral vse svoje moči, da bi opravil sv. daritev, zakaj bila mu je v toliko tolažbo, da je ni mogel opustiti. Od dné do dné so pešale njegove moči, in nekega večera smo pričakovali smrti. Prejel je tudi s popolno zavestjo in veliko pobožnostjo sv. popotnico. Pa zopet se mu je zboljšalo — a samo na videz, zakaj moči so pojemale čim dalje bolj.

Veleč. gosp. p. Ohrwalder, kateri je z bolnikom potoval iz Trsta v Egipt, bil mu je tudi tukaj zvest tovariš. Da bi ostal v njegovi bližini, spal je v bolnišnici. Ko je pa bila nevarnost vedno večja, ostal je p. Ohrwalder vedno pri bolniku. Spoznavši, da se mu bliža zadnja ura, udal se je popolnoma v voljo božjo, in naročil nekatere stvari za razne osebe.

Ko je uredil vse reči, bila je njegova edina skrb pripravljanje na smrt. Imel je pred seboj sveti križ in podobe tistih svetnikov, katere je najbolj častil. Vz gledno je bilo videti bolnega duhovnika, ki je, pozabivši vse posvetno, neprenehoma zrl na križanega Zveličarja in molil molitve za umirajoče. Skoraj do poslednjega trenutka je bil pri zavesti. Sredi duhovnikov in sestrâ je izročil blagi bolnik dušo svojemu Stvarniku dné 25. sušca ob 6. uri zvečer. Truplo smo deli v mrtvašnici tukajšnje bolnišnice slovesno na oder, kakor se spodobi duhovniku, od tu pa spremili na novo katoliško pokopališče k poslednjemu počitku. Naj v miru počiva!

Tako počiva torej slovenski duhovnik v egiptovski zemlji.

